

Lokális gazdaságfejlesztés rurális térségekben

Kápolnai Zsombor - Takács László - Takács Kristóf

Témavezetők:

Handlerné Makkos Dalma
Lócsei Hajnalka
Schwertner János

Tudományos Diákköri Konferencia 2013/2014

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Cserkeszőlő

Lak

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	4
2. A helyi gazdaságfejlesztési törekvések kialakulása, a megvalósulás várható eredményei	6
2.1 A helyi gazdaságfejlesztés fogalmának meghatározása	6
2.2 A helyi gazdaságfejlesztés kezdeményezések megjelenése és átalakulása	8
2.3 A helyi gazdaságfejlesztés célja, szereplői, eszközei	10
2.3.1 A helyi gazdaságfejlesztés célja	10
2.3.2 A helyi gazdaságfejlesztés szereplői	10
2.3.3 A helyi gazdaságfejlesztés eszközei	11
2.4 HGF-hez kapcsolódó fogalmak: a szociális gazdaság és a közmunka	12
3. A helyi gazdaságfejlesztési törekvések bemutatása négy település példáján keresztül.....	13
3.1. Cserkeszőlő	15
3.1.1 A település általános bemutatása.....	15
3.1.2 A helyi gazdaságfejlesztés megvalósulása Cserkeszőlőn.....	17
3.1.3. A helyi gazdaságfejlesztés eredményessége.....	22
3.1.4. A helyi gazdaságfejlesztés eredményei a foglalkoztatás területén	27
3.2. Békésszentandrás.....	28
3.2.1. A település általános bemutatása.....	28
3.2.2. A helyi gazdaságfejlesztés megvalósulása Békésszentandrás.....	31
3.2.3. A helyi gazdaságfejlesztés eredményessége.....	36
3.2.4. A helyi gazdaságfejlesztés eredményei a foglalkoztatás területén	37
3.3. Bazsi	39
3.3.1. A település általános bemutatása.....	39
3.3.2. A helyi gazdaságfejlesztés megvalósulása Bazsiban.....	42
3.3.3. A helyi gazdaságfejlesztés eredményessége.....	46
3.3.4. A helyi gazdaságfejlesztés eredményei a foglalkoztatás területén	48
3.4. Lak.....	50
3.4.1. A település általános bemutatása.....	50
3.4.2. A helyi gazdaságfejlesztés megvalósulása Lakon	52

3.4.3. A helyi gazdaságfejlesztés eredményessége.....	54
3.4.4. A helyi gazdaságfejlesztés eredményei a foglalkoztatás területén	55
4. A célok és az eredményesség összehasonlítása.....	56
4.1. A helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések céljainak összehasonlítása	56
4.1.1. Szemléletformálás	56
4.1.2. A foglalkoztatás növelésétől a profit/bevétel növeléséig	57
4.2. Eredményesség összehasonlítása.....	58
4.2.1 Jövedelem.....	58
4.2.2. Munkaerő-piaci viszonyok	59
4.2.3. Helyi adóbevételek	60
4.2.4. Helyi tapasztalataink az eredményességgel kapcsolatban	62
5. Következtetések.....	63
5.1. A kulcsszereplő hatása a fejlesztésekre	63
5.2. A HGF tevékenység finanszírozhatósága és fenntarthatósága	64
5.3. A helyi gazdaságfejlesztés különböző eszközeinek alkalmazása a vizsgált településeken	66
5.4. A civil, önkormányzati és piaci szféra részvétele a helyi gazdaságfejlesztésben.....	67
5.5. A helyi termékek megjelenése a vizsgált településeken.....	67
5.6. Záró gondolatok	67
Forrásjegyzék	69
Köszönetnyilvánítás	72
Mellékletek.....	73
1. melléklet: Helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezéseket bemutató esettanulmányok település szerint	73
2. melléklet: A mélyinterjúk vázlata	76
3. melléklet: Mélyinterjúk jegyzéke	77

1. Bevezetés

Magyarország rurális térségeiben is megjelentek olyan kezdeményezések, melyek céljukként tűzték ki, hogy helyi erőforrásokra alapozva, helyi kontroll alatt olyan terméket vagy szolgáltatást állítsanak elő, ami az adott térség lakóinak életminőségét javítja. Dolgozatunk négy magyarországi rurális térségben található település példáján keresztül kívánja bemutatni a lokális gazdaságfejlesztési kezdeményezések eltérő lehetőségeit, megvalósítását és eredményeit.

Dolgozatunk alapját csapatunk 2013-ban végzett szakmai tevékenységei adják: a Miskolci Egyetem Regionális és Világgazdaságtan Intézete által meghirdetett, periférikus helyzetű településeken megvalósult helyi gazdaságfejlesztési törekvéseket bemutató esettanulmány-készítő versenyen indultunk; az általunk választott település a Kunszentmártoni kistérségben található, gyógyfürdőjéről nevezetes Cserkeszőlő volt. A 4. Periféria Nyári Egyetem keretén belül az Edelényi kistérségben fekvő Lak településen folytatott helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezésekkel ismerkedhetett meg csapatunk.

Ezt követően lehetőséget kaptunk arra, hogy a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány helyi foglalkoztatást vizsgáló kutatásában részt véve, önállóan készíthettük el a Sümegi kistérségben található Bazsi településen megvalósult gazdaságfejlesztési kezdeményezéseket feltáró esettanulmányt. 2013 őszén ismét nevezünk a Miskolci Egyetem által szervezett, fentebb leírt versenyre, ezúttal a Szarvasi kistérségen belül Békésszentandrás volt a kiválasztott település.

Jelen dolgozatunkban a következő kérdésekre keresünk választ:

- A társadalmi-gazdasági fejlettség szempontjából eltérő arculatú térségekben milyen különbségek fedezhetők fel a szemléletformáló tevékenységek megközelítésében?
- Eljuthatnak-e a foglalkoztatottak bővítése után a helyi gazdaságfejlesztési (HGF) tevékenységek arra a szintre, hogy profitot termeljenek, vagy középtávon is megmarad a foglalkoztatottak számának növelése mint elsődleges cél?
- Milyen szerepet töltenek be a külső források a HGF tevékenységek finanszírozásában?
- Hogyan jellemezhető a közmunkaprogram kapcsolata a helyi gazdaságfejlesztéssel?
- A sikeres helyi gazdaságfejlesztési törekvések megvalósításában milyen jelentőséggel rendelkezik a kulcsszereplő?

- Milyen eltérések állapíthatók meg a civil, az önkormányzati és a piaci szféra részvételében a különböző fejlettségű településeken megvalósult helyi gazdaságfejlesztési folyamatokban?
- Milyen eszközök segítségével valósítható meg a helyi gazdaságfejlesztés?
- A helyi termékek megjelenése nélkül milyen eredményeket érhet el a HGF tevékenység?

Munkánk során áttekintettük a helyi gazdaságfejlesztés témakörében releváns hazai szerzők műveit, ezeken belül a szakirodalom-feldolgozás keretében a HGF fogalmi rendszerét megalapozó elméleti munkákat, illetve a gyakorlatias megoldásokat bemutató esettanulmányokat is.

Dolgozatunk felépítésében is hasonló megközelítést választottunk, a bevezetés (1. fejezet) után a 2. fejezet a lokális gazdaságfejlesztés elméleti alapjait mutatja be. A fejezet lezárásaként az általunk feldolgozott esettanulmányokban vizsgált településeket jelenítettük meg térképen, egyúttal bemutatva 2013-as évben csapatunk terepi munkájának helyszíneit is.

A 3. fejezet tartalmazza négy település (Cserkeszőlő, Bazsi, Békésszentandrás, Lak) helyi gazdaságfejlesztési törekvéseit bemutató esettanulmányainkat. A saját esettanulmányok készítése során kiemelt szerepet játszottak a helyi szereplők minél szélesebb körét¹ lefedő mélyinterjúk, a közel 30 mélyinterjú a szakirodalom alapján, előre megtervezett struktúra szerint készült. (Az interjúvázlat a 2., az interjúalanyok listája a 3. mellékletben olvasható.) Az interjúk során arra is ügyeltünk, hogy az interjúalanyaink által végzett, irányított tevékenységet magunk is megismerhessük terepi bejárásaink során. (Ezt illusztrálja például az 1. kép.) Bazsi településen 2013. szeptemberben már fókuszcsoporthoz tartozó interjút is készítettünk, számunkra is meglepő hatékonyságot, valamint együttműködést tapasztalva a helyi szereplők részéről.

---

¹ Az interjúalanyok kiválasztásának széles köre számunkra nem a megkérdezett szereplők számának növelését, hanem a különféle nézőpontok bemutatását, a helyi vezetők, kezdeményezők elfogultságának kiküszöbölését szolgálta.

1. kép: Terepbejárásaink egyike: Molnár Imre Zoltán, a békésszentandrási általános iskola igazgatója mutatja be a saját ötlete alapján alkalmazott szalmatüzelésű kazán működését.

Az empirikus megismerés mellett adatelemzést is végeztünk, ami a települések társadalmi-gazdasági fejlettségének jellemzésekor, valamint a helyi gazdaságfejlesztési törekvések számszerűsíthető eredményeinek (kiemelten a foglalkoztatottsági adatok) bemutatásakor kerültek alkalmazásra. Adataink az egyes települések saját adatbázisából, a Nemzeti Munkaügyi Szolgálat (NFSZ) honlapjáról, valamint a KSH T-STAR és a VÁTI TEIR adatbázisokból származnak. Fontos megjegyeznünk, hogy a helyi gazdaságfejlesztés esetében a „puha” vizsgálati módszerek a valósághoz közelebb eső eredményeket szolgáltathatnak. A 4. fejezet tartalmazza esettanulmányaink összegzését, a különféle kezdeményezések más térségekben történő adaptációs lehetőségeinek bemutatását.

2. A helyi gazdaságfejlesztési törekvések kialakulása, a megvalósulás várható eredményei

2.1 A helyi gazdaságfejlesztés fogalmának meghatározása

A helyi gazdaságfejlesztésnek nincs egy mindenki által egységesen elfogadott definíciója.² Véleményünk szerint ez elsősorban a „helyi” jelző használatából adódik, mivel a hely magában foglalja az egyediséget. G. Fekete Éva megállapítása szerint a területfejlesztéssel foglalkozó kutatók legnagyobb kihívása, hogy nem lehet általános, kész recepteket adni.³ A „gazdaságfejlesztés” megfogalmazás definiálása könnyebb feladat: ez

---

² Erre a következtetésre jut Mezei is. (Mezei 2006a 85. o.)

³ G. Fekete 2011a 43. o.

alatt „*olyan tudatos beavatkozást értünk, amelyek a gazdasági folyamatok irányát, a gazdasági változások mértékét hivatott befolyásolni*”.⁴

Mielőtt a helyi gazdaságfejlesztés különféle definícióit ismertetnénk, a helyi gazdaság különböző definícióit ismertetjük. Dr. Nagy Henrietta, a Szent István Egyetem docensének megfogalmazása alapján a helyi gazdaság leginkább „*egy olyan gazdasági potenciálnak, belső erőforrásnak*” tekinthető, „*amely meghatározója a regionális versenyképességnek. Termékeivel, vállalkozásaival jelen van a regionális gazdasági térben, jobb esetben gazdasági együttműködési hálózatokba, klaszterekbe is bekapcsolódik.*”⁵

A VÁTI által a Nemzetgazdasági és a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium megbízásából elkészített Területfejlesztési Füzetek második számában a következő definíció szerepel: „*A helyi gazdaság egy település, mikro- vagy kistérség saját adottságai által motivált, ezeket az adottságokat fenntartható módon felhasználó, belső erőforrásainak mobilizálása által működtetett, összehangolt akciók/tevékenységek, emberek, intézmények, anyagok, erőforrások és eljárások összessége*”⁶ Figyelembe véve, hogy a helyi gazdaság a lokális erőforrásokat elsődlegesen a helyi közösség szükségleteinek kielégítése és általános helyzetének javítása céljából használja fel, a kiadványban megemlítik a *belső (endogén) erőforrásokon alapuló gazdaság* elnevezést is mint lehetséges szinonimát.

A Nemzetgazdasági Minisztérium által kiadott Területfejlesztési Füzetek második számában a helyi gazdaságfejlesztés következő definícióját határozták meg: „*Helyi gazdaságfejlesztés minden olyan beavatkozás, amely a helyi gazdaság bármely komponensének vagy a helyi gazdaság egészének módosítása által és/vagy korábban hiányzó komponens(ek) bevonása révén és/vagy kihasználatlan komponensek újraélesztésével a helyi gazdaság egy vagy több jellemzőjét (eredményességét, hatékonyságát, jövedelmezőségét, a kibocsátott termékek/szolgáltatások minőségét, a foglalkoztatottságot, a rendszer fenntarthatóságát) javítja.*”⁷ A Területfejlesztési Füzetek 2. az előbb ismertetett definíción kívül megemlíti a helyi gazdaságfejlesztés egy alternatív meghatározási lehetőségét is, amelyre úgy utal, mint a „*leginkább elterjedt szakmai álláspont*”: „*A helyi gazdaságfejlesztés tudatos helyi közösségi beavatkozás a gazdasági folyamatokba a fenntartható helyi fejlődés érdekében.*”⁸

---

⁴ Mezei 2006a 85. o.

⁵ Dr. Nagy H. 2012 10. o.

⁶ Czene-Ricz 2008 14. o.

⁷ Czene-Ricz 2008 17. o.

⁸ Czene-Ricz 2008 15. o.

A magyarországi gyakorlathoz ugyanakkor nagy valószínűséggel közelebb áll Mezei Cecília Tér és Társadalom folyóiratban 2006-ban megjelent cikkében használt megfogalmazás: „a helyi gazdaságfejlesztés olyan, a helyi gazdaság életébe történő, külső és/vagy belső erőforrásokat hasznosító, tudatos beavatkozás, melynek kezdeményezője lehet külső szereplő is (pl. kormányzat, EU, külföldi tőke), de a folyamat kulcsa mégis a helyi szereplők részvétele, akik vagy kezdeményezőként vagy a külső fejlesztési elképzelés elfogadóiként és alakítóiként lépnek fel.”⁹ A szerző egy 2012-es cikkben újabb definíciót adott ezzel a témakörrel kapcsolatban: „Helyi gazdaságfejlesztés alatt olyan tudatos, a helyi szereplők által irányított, támogatott vagy végrehajtott beavatkozások összességét értem, amelyek – legalább részben – közösségi felhatalmazás alapján történnek, és amelyek a helyi gazdaság működését (intézmények, erőforrások), teljesítményét (termelékenység) és struktúráját (ágazati szerkezet) közvetve (pl. külső gazdaságosság) vagy közvetlenül (pl. iparfejlesztés) érintik”¹⁰

A helyi gazdaságfejlesztés harmadik meghatározását azért érezhetjük a hazai gyakorlathoz jobban alkalmazkodónak, mert helyet kap benne a külső szereplő és a külső fejlesztési elképzelés is, így mentes attól az idealisztikus elképzeléstől, hogy a helyi szereplők pusztán saját (elsősorban anyagi) erőforrásaikból kiindulva érjenek el komoly eredményeket. Természetesen lehet találni ellenpéldákat, de azok száma elenyésző, illetve e kezdeményezések kis volumenűek.

2.2 A helyi gazdaságfejlesztés kezdeményezések megjelenése és átalakulása

A Világbank a lokális gazdaságfejlesztési kezdeményezések megjelenését az 1960-as évekre teszi, ugyanakkor a kezdeményezések jelentős változásokon mentek keresztül az utóbbi öt évtizedben, köszönhetően a különféle globális átalakulásoknak, melyek hatása vitathatatlan.¹¹ Kelet-Közép-Európában az 1990-es évek elején bekövetkezett társadalmi, gazdasági és politikai orientációváltás következtében jelentkező új problémák – elsősorban a munkanélküliség megjelenése, korábbi sikeres iparágak leépülése – nyitottak teret a helyi gazdaságfejlesztés kezdeti lépéseinek.¹² Magyarországon a területfejlesztésről szóló 1996. évi

---

⁹ Mezei 2006b 95. o.

¹⁰ Mezei C. 2012 171. o.

¹¹ Az ilyen hatások közé tartozik az 1970-es évek olajválsága és az ezáltal elindított gazdasági szerkezetváltás a fejlett országokban, az európai integráció bővülése és mélyülése, továbbá természetesen napjaink világgazdasági válsága is.

¹² A háztáji gazdálkodást joggal értelmezhetjük egyfajta sajátosan magyar helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezésként is

XXI. törvény szövegében találunk először utalást a rendszerváltozás után a helyi gazdaságfejlesztés fogalmára (ha nem is ezen a néven megjelölve).

A lokális gazdaságfejlesztés számos forrásból táplálkozhat (magán, önkormányzati, állami, európai uniós). Tehát az anyagi források „származása” nem befolyásolja a gazdaságfejlesztés lokális változatát, sok esetben a helyi aktorok elképzeléseik megvalósítása érdekében pályáznak a különféle forrásokra, egyszerre akár többre is egy időben.¹³ A Magyarországon igényelhető támogatási formák közül számottevő pénzügyi forrás kifejezetten a helyi gazdaságfejlesztés bővítésének céljából eddig még nem volt elérhető, kivételt jelent az Európai Unió 1991-ben indított LEADER (A vidéki gazdaság fejlesztését célzó intézkedések összekapcsolása) programja, ami „*az integráció legsikeresebb közösségi kezdeményezésévé vált*”¹⁴, bár a helyi gazdaságfejlesztés nem pusztán csak a vidéki területekben valósul meg (ugyanakkor kétséget kizáróan ez a fő célterülete); számos kezdeményezés a városokból, akár a fővárosból indul ki.¹⁵

A helyi gazdaságfejlesztés egy szerteágazó tevékenységi rendszer, ezért a terület-, a település- és a vidékfejlesztéssel, valamint akár a szociális politikával is szoros kapcsolatban áll, és e területek forrásait igénybe vehetik a helyi szereplők.¹⁶

Az Európai Unió 2014-20-as költségvetési időszakában a gazdaságfejlesztés kiemelt teret kap majd csakúgy, mint az uniós források hazai elosztásában. A hazai tervek szerint az Európai Unióból érkező támogatások 2/3-a áll majd gazdaságfejlesztési célok megvalósítására.¹⁷

A HGF számára az EU térségi integrációs eszközei, az ITI (Integrált Területi Beruházás) és CLLD (Közösségvezérelt Helyi Fejlesztés) biztosíthat további anyagi forrásokat a jövőbeni továbbfejlődés reményében.¹⁸ Az ITI-k olyan funkcionálisan egymáshoz kapcsoló térségekben, mint a Balaton és környéke, helyi gazdaságfejlesztésére is lehetőséget is biztosítanak. A CLLD-k kisebb térségekben, a LEADER HACS-okhoz hasonlóan szerveződnek majd a tervek szerint. A hazai fejlesztéspolitika jövőbeni irányait meghatározó Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió (OFTK) is figyelmet szentel a helyi gazdaságfejlesztésnek.¹⁹

---

¹³ Az általunk készített esettanulmányok közül a Bazsi településen tapasztaltak jellemzően ilyenek.

¹⁴ Hgyor 2010 201. o.

¹⁵ Hazai példaként említhető fővárosi kezdeményezésekre a Szatyor Egyesület értékesítési rendszere.

¹⁶ A helyi gazdaságfejlesztés és a szociális politika, szociális problémák enyhítése kapcsán a szociális gazdaság a fő irányadó, dolgozatunkban a szociális és a helyi gazdaság kapcsolatával is foglalkozunk.

¹⁷ Faggyas 2012 22. o.

¹⁸ Péti - Czene - Csizmár - Gálóczi - Petrás - Szabó 2012 90. o.

¹⁹ OFTK 107. o.

2.3 A helyi gazdaságfejlesztés célja, szereplői, eszközei

2.3.1 A helyi gazdaságfejlesztés célja

A Világbank meghatározása lényegében kifejezi a lokális gazdaságfejlesztés célját: „*a helyi gazdaságfejlesztés célja, hogy kiépítse egy térség gazdasági kapacitását annak érdekében, hogy javítsa a térség gazdasági kilátásait, és a térség népességének életszínvonalát. Ez egy olyan folyamat, amelyben a köz-, üzleti és civil szféra szereplői együttműködnek a gazdasági növekedéshez és a munkahelyteremtéshez szükséges jobb helyi feltételek fejlesztésében.*”²⁰ Ahogy már korábban leírtuk, a HGF pont a helyi megjelölésből adódóan térségenként, településenként eltérő célt szolgálhat, az adott ország gazdasági és társadalmi szempontjainak területi különbségeit tükrözve.²¹ Magyarországon az európai viszonylatban alacsonynak számító foglalkoztatottsági adatokat figyelembe véve a foglalkoztatottak számának növekedése az egyik, a helyi munkaerőn kívüli lokális erőforrások hatékonyabb kihasználása pedig a másik fő célkitűzés.

2.3.2 A helyi gazdaságfejlesztés szereplői

A helyi gazdaságfejlesztési törekvések mozgatórugói a helyi önkormányzatok, az adott település, térség problémáival, erőforrásaival tisztában levő helyi vezetés szerepe kulcsfontosságú. Abban az esetben, ha a gazdaságfejlesztési kezdeményezés anyagi értelemben is sikeresnek bizonyul, úgy a megtermelt haszon mindenképpen a településen marad, míg ez pusztán a magánszféra esetében nem garantált. Az önkormányzat abból adódóan, hogy nem profitorientált, könnyebben tud részt venni a lakosság szemléletformálását célzó fejlesztésekben. Továbbá az önkormányzat (és szerencsés esetben a civilek) látják el a helyi kontrollt, ami a fejlesztések társadalmi, gazdasági, környezeti szempontból fontos felügyeletét jelenti, mint például a helyi munkavállalók, helyi beszállítók alkalmazása, helyi erőforrások környezettudatos kihasználása, a profit minél nagyobb hányadának helyben tartása.

Az önkormányzat mellett a magánszféra is megjelenhet szereplőként. A településen működő kis- és középvállalatok szerepe a munkahelyteremtésben, a hatékony működésben és a kockázatvállalásban nyilvánul meg. Az önkormányzat és a vállalkozások mellett a civilek

---

²⁰ <http://web.worldbank.org>

²¹ Egészen más célok fogalmazhatók meg egy nagyszámú helyi kisvállalkozással „rendelkező” térségben (pl. ha a Balatonra gondolunk), vagy a rendszerváltozás egyik egyértelmű vesztesének számító Edelényi kistérség településein.

(egyesületek, alapítványok) vállalnak szerepet, ugyanakkor országszerte jellemző a gazdaságfejlesztést célként meghatározó civil szervezetekben a domináns önkormányzati részvétel.²²

Az egyes szereplők között kell mindig lennie egy kulcsszereplőnek (helyi hős, local hero, lámpás polgármester stb.). Az ő szerepvállalásuk a helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések sikerességének alapköve. A kulcsszereplők attól függetlenül, hogy a magán-, az önkormányzati vagy civil szférából kerülnek ki, egyaránt betölthetik ezt az önként vállalt szerepüket. Természetesen az eltérő közegből érkezőknek van egy fajta sajátos jellemzőjük: a magánszféra esetében a profit megjelenése hangsúlyosabb a célok között, az önkormányzati szereplőre (legtöbbször polgármester) a szavazatmaximalizálási cél is jellemző. A civilek mentesek az előbb említettektől, ellenben sok esetben gyenge érdekérvényesítő képességgel és tökehiánnyal küzdenek.

A HGF szempontjából fontos, hogy a magán-, az önkormányzati és a civil szféra sikeresen együttműködjön, vagy legalábbis ne gátolják egymást.

2.3.3 A helyi gazdaságfejlesztés eszközei

A HGF döntően két lábon áll eszközeit tekintve: 1. vállalkozásfejlesztés; 2. abszorpciós képesség javítása („a pénz megfogása”, helyben tartása).²³

A vállalkozásfejlesztés körébe tartozik:

- meglévő helyi vállalkozások megerősítése;
- új helyi vállalkozások indításának segítése;
- külső vállalkozók vonzása;
- vállalkozások közötti együttműködés (klaszterek) szervezése.

Az abszorpciós képesség javítása a következőket foglalhatja magában:

- helyi kiskereskedelem megerősítése;
- tudatos vásárlói szokások alakítása;
- közösségi beszerzések helyben tartása;
- támogatások vonzása.

A területfejlesztési füzetek helyi gazdaságfejlesztéssel foglalkozó számában²⁴ a szociális gazdaságot is a helyi gazdaságfejlesztés egyik eszközeként jelölik meg, munkánk során

---

²² G. Fekete 2011a 53. o. Ezt személyesen is tapasztalhattuk Bazsiban és Békésszentandrásan is.

²³ Shragge 1997 alapján G. Fekete 2011a 43. o.

elfogadjuk ezt a csoportosítást. Az osztályozás igen széles körű: a helyi vállalkozóktól az önkormányzati gazdasági tevékenységen át a helyi közösség fejlesztéséig terjed (ld. 1. ábra).

1. ábra: A helyi gazdaságfejlesztés eszközei. Forrás: Czene - Ricz 2010 22. o.

2.4 HGF-hez kapcsolódó fogalmak: a szociális gazdaság és a közmunka²⁵

A szociális gazdaságfejlesztés és a helyi gazdaságfejlesztés egymással szoros kapcsolatban álló, de nem rokon értelmű kifejezések. A közös kapcsolódási pontot a helyi érdekek előtérbe helyezése, valamint a nem mindenek felett álló profitmaximalizálás jelenti.

A szociális gazdaság domináns szereplői a civil szervezetek²⁶ és az önkormányzatok. Jellemzően azokon a térségekben, településeken juthat ennek komoly feladat, ahol a piaci szereplők hosszú távon nem tudnak hatékony megoldást kínálni, találni az ott élők foglalkoztatási, társadalmi problémáira, lévén ez nem is alapvető feladatuk.

²⁴ Czene - Ricz 2010 21. o.

²⁵ Esettanulmányaink során a szociális gazdaság irányába mutató, valamint a közmunkát a helyi gazdaságfejlesztés eszközének tekintő kezdeményezésekkel egyaránt találkoztunk.

²⁶ A szociális gazdaság megvalósíthatóságának kétségkívül a civil szervezetek az egyik legfontosabb építőelemei, ugyanakkor azokban a térségekben, ahol a társadalmi problémák fokozottan jelennek meg, a civil szervezetek száma is alacsonyabb, mint a fejlett térségekben (vö. Borsod-Abaúj- Zemplén megye és Pest megye civil szervezeteinek száma). Természetesen egy hátrányos helyzetű településen akár néhány talpraesett szereplő is érhet el eredményeket, de sok esetben a civil szervezet alapításához szükséges helyi elit is hiányzik.

A szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezések Magyarországon: a szociális földprogramok, szociális szövetkezetek, nonprofit foglalkoztatási projektek, helyi pénzkörök.²⁷

A helyi foglalkoztatásban jelentős (egyre jelentősebb) szerepet kap az 1996-ban ismételten bevezetett közmunka. A közmunka a helyi gazdaságfejlesztés számára kedvező táptalaj lehet(ne), azonban inkább lehetőségként jelenik meg a települések vezetői számára²⁸, méghozzá olyan lehetőségként, amely hasznos tevékenységeket meghatározva elindítója lehet a helyi fejlesztéseknek, azonban a jelenlegi gyakorlatban gyakran csupán „tűzoltó szerepet” játszik, a foglalkoztatási adatok kozmetikázásának eszközeként kap helyet. Az általunk hasznosnak ítélt tevékenységek általános jellemzői: a fenntartható működés lehetőségének megteremtése a közmunkaprogram lejártá után, a résztvevők visszavezetése a munka világába és önbecsülésük erősítése a rájuk bízott, gyakorlati haszonnal rendelkező feladatok által, valamint a célként megfogalmazott, de sok esetben elhomályosodó átmeneti jelleg (ameddig a közfoglalkoztatottak az elsődleges munkaerőpiacon, lehetőség szerint helyben, állást nem találnak). A helyi gazdaságfejlesztést tehát semmiképpen sem szabad összetéveszteni a közmunka sok esetben eltúlzott, a helyi adottságokhoz nem alkalmazkodó gyakorlatával.

3. A helyi gazdaságfejlesztési törekvések bemutatása négy település példáján keresztül

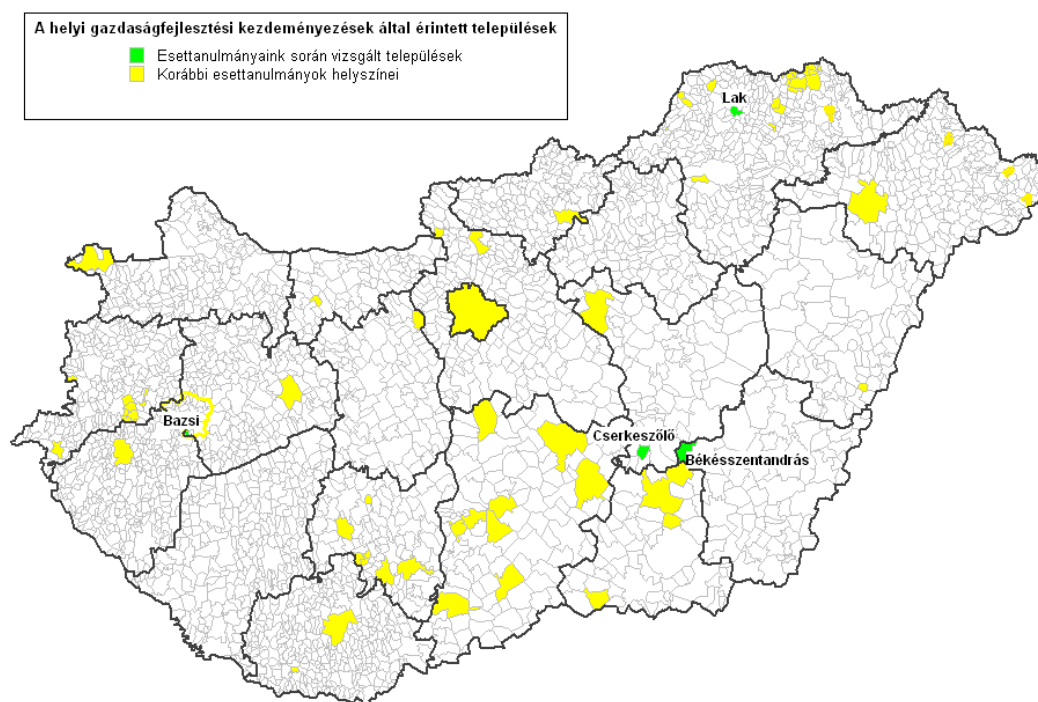
Dolgozatunk következő fejezetében a helyi gazdaságfejlesztési folyamatokat néhány településen a gyakorlatban megvalósult programok leírásának és elemzésének segítségével mutatjuk be. A helyi gazdaságfejlesztési programok egységes szempontrendszeren alapuló áttekintése során először felvázoljuk az adott település általános társadalmi-gazdasági helyzetét, kitérve a környező települések hasonló paramétereire is. Ezt követően a lokális gazdaságfejlesztés háttérfeltételeinek, a településre jellemző és ebből a szempontból nagy jelentőséggel bíró adottságoknak az ismertetésére kerül sor, majd a helyi gazdaságfejlesztési projektek szereplőit és elemeit mutatjuk be. Végül értékeljük ezen programok eredményességét, külön hangsúlyt fektetve a foglalkoztatási mutatókban elért változásokra.

---

²⁷ G. Fekete 2011b 22. o.

²⁸ A közmunka lehetőségként és nem kötelezettségként történő értelmezését Szentés László, Bazsi polgármestere említette számunkra.

Ezen áttekintés létrehozásában a kvalitatív és kvantitatív kutatási módszerekből származó információk egyaránt nagy szerepet játszottak: elemzésünk során nagyban támaszkodtunk a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisaira, illetve az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerből származó adatokra. Mindemellett azonban ezen fejezet elkészítése során nélkülözhetetlenek voltak a kutatásunk „puha” metodikai eszközei által beszerzett információk is: például a helyi gazdaságfejlesztés kulcsfiguráival készített mélyinterjúk segítségével nélkül dolgozatunk ezen része valószínűleg nem nyújthatna teljes képet a vizsgált témával kapcsolatban.

2. ábra: A helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések által érintett, esettanulmányként megírt települések.

Adatforrás: saját gyűjtés.

Az 1. ábrán az általunk feldolgozott tanulmányok, valamint a négy általunk készített esettanulmány helyszínei kerültek bejelölésre. (A feldolgozott esettanulmányokról bővebb információk találhatók a mellékletben lévő táblázatban.)

3.1. Cserkeszölő

3.1.1 A település általános bemutatása

Cserkeszölő egy kb. 2100 fős község Jász-Nagykun-Szolnok megyében, a Kunszentmártoni kistérségben. A megye és így az Észak-Alföld statisztikai régió legdélebbi részén fekszik, természetföldrajzi megközelítés alapján a Tiszántúl Tiszazug nevű kistáján, a Tisza és a Hármas-Körös folyók között. Feltétlenül hangsúlyozni kell, hogy a természeti értékek tekintetében az általános közvélemény szerint a Tiszazug a megye leggazdagabb területei közé tartozik, így ez a tény akár a település jövőbeni fejlődése szempontjából is döntő fontossággal rendelkezhet. Társadalom-földrajzi tekintetben az egyik legfontosabb ismertetőjegye az adott településnek az, hogy mely városok vonzáskörzetébe sorolható; Cserkeszölő helyzetét ebből a szempontból megvizsgálva megállapítható, hogy a község esetében ezt a szerepet leginkább Kunszentmárton töltheti be, lévén ennek a városnak, amely egyben a kistérségi központ is, Cserkeszölőtől mért távolsága csupán 7 kilométer. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a legközelebbi 10 000 fő feletti lakosságú város (Tiszaföldvár) már kb. 20 kilométerre fekszik, az országos jelentőségűnek minősíthető városok közül pedig Kecskemét említhető, mint amely legkisebb távolságra található közülük (kb. 50 km).

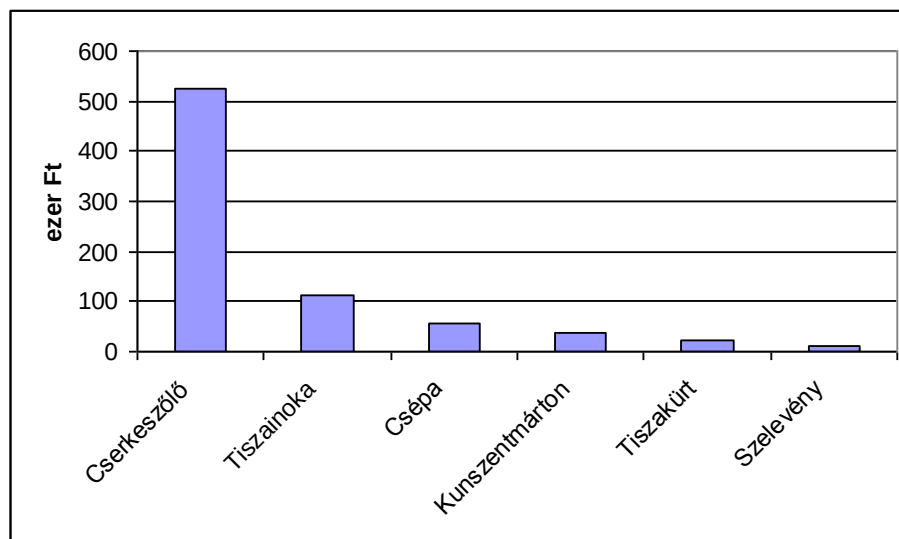
Cserkeszölő múltjának leírásához, tradicionális jellemzőinek bemutatásához feltétlenül hozzátartozik annak megemlítése, hogy a terület hosszú időn át magas színvonalú borkultúrájáról volt ismert. Jelentősebb méretekben a századfordulón, az 1890-1900-as években kezdődött meg a szőlő- és gyümölcsstermesztés, valamint a bortermelés Cserkeszölő mai területén, ugyanakkor ennek a gazdasági ágazatnak a kezdetei egészen a XVIII. század közepéig nyúlnak vissza.²⁹ Érdemes kiemelni a település megközelítési lehetőségeit, hiszen ezek alapvetően befolyásolják a község által birtokolt szociálgeográfiai és gazdaságföldrajzi potenciál minőségét. Cserkeszölő a megye legfontosabb városából és egyben székhelyéről, Szolnokról közösségi közlekedési eszközök segítségével kizárólag autóbusszal közelíthető meg, a menetidő körülbelül két órára tehető. Az autóbusz-hálózaton kívüli másik fontos közlekedési forma, a vasút tekintetében az elmaradottság állapota még inkább nyilvánvaló, hiszen a község nem érhető el vonattal, ugyanis nincs olyan vasútvonal, amely érintené Cserkeszölőt. Az ezekből az adottságokból eredő elszigeteltséget tovább erősíti a közúti

---

²⁹ www.cserkeszolo.hu

közlekedési lehetőségekkel kapcsolatos tény, hogy Cserkeszlőt nem érinti országos jelentőségű főút vonal sem: a 4-es és az 5-ös úttól egyaránt kb. 30 km-re fekszik. A településen áthalad ugyan a 44-es főút, amely hivatalosan Magyarország elsőrendű főútjai közé tartozik, azonban jelentőségét tekintve messze elmarad attól a mértéktől, amely ellensúlyozni tudná az egyéb közlekedési formák által okozott megközelíthetőségi nehézségeket.

Cserkeszlő társadalmi-gazdasági helyzetét a környező településekkel összehasonlítva megállapítható, hogy a községben a nyilvántartott álláskereső aktív korú népességhez viszonyított aránya 2012-ben (14,2 %) megközelítőleg megfelel az összevetésben részt vevő települések³⁰ átlagos adatának (12,8 %); a hat vizsgált település között a negyedik legjobb értékkel rendelkezett Cserkeszlő ezen paraméter szempontjából. Az egy főre jutó önkormányzati saját folyó bevételek tekintetében Cserkeszlő kimagasló eredményt ért el (ld. 3. ábra), hiszen az összehasonlítás alapján megállapított középértéknél (kb. 110 ezer Ft/fő) közel ötször nagyobb volumenű bevétel került regisztrálásra. Az egy főre jutó helyi adóbevételek viszonylatában szintén kimondottan pozitív eredmény volt megállapítható az aktuálisan bemutatott településen: bár nem alakult ki olyan nagy mértékű fölény ebben a mutatóban, mint a saját bevételek tekintetében, mindazonáltal így is az átlagosnál közel kétszer magasabb érték (kb. 32 ezer Ft/fő) alakult ki.

3. ábra: Az egy főre jutó önkormányzati saját folyó bevételek nagysága Cserkeszlőn és a környező településeken 2011-ben. Adatforrás: KSH T-Star.

³⁰ A négy bemutatott település általános jellemzésénél szereplő, a környező településekkel való összehasonlításokban az adott település közigazgatási határával közvetlenül érintkező települések adatait használtuk fel.

Egy település társadalmi-gazdasági helyzete jellemzésének fontos eszköze a különböző szolgáltatások elérhetőségének bemutatása; ezek közül is az egyik legnagyobb jelentőséggel bíró szempont az egyik legalapvetőbb infrastrukturális sajátosság, a közüemi vízellátás és szennyvízelvezetés helyzete. Ezen paraméterek szempontjából Cserkeszőlőn ellentmondásos állapotok tapasztalhatók: míg az összehasonlításban vizsgált hat település közül itt a legalacsonyabb azoknak a lakásoknak az aránya (78 %), amelyek bekapcsolása a közüemi ivóvízvezeték-hálózatba megtörtént, ezzel szemben a csatornázottság tekintetében sokkal kedvezőbb körülmények jegyezhetők fel, hiszen a környező települések átlagát (54 %) meghaladó arányban (57 %) vannak jelen azon lakások, amelyek közcsatorna-hálózatba való bekapcsolása végrehajtásra került.

Az egyéb szolgáltatások elérhetőségét elemezve kijelenthető, hogy Cserkeszőlő viszonylag kedvező pozíciót mondhat magáénak ebben a tekintetben: például üzemanyag-töltőállomás a vizsgált hat település közül Cserkeszőlőn kívül csupán kettő területén belül található, továbbá a kistérségi központtól, Kunszentmártontól eltekintve csupán ez a község rendelkezik bölcsődével. Mindemellett Cserkeszőlőn elérhetők a postai, a banki, a járóbeteg-szakellátási, a gyógyszerári és a háziorvosi szolgáltatások is, amely jellemzőkkel szintén nem rendelkezik az összehasonlításban elemzett települések mindegyike. (Megemlíthető, hogy Cserkeszőlő társadalmi-gazdasági helyzete kistérségi szinten a legtöbb paraméter szerint átlagosnak, az önkormányzati költségvetést nézve pedig kiemelkedően jónak nevezhető.)

3.1.2 A helyi gazdaságfejlesztés megvalósulása Cserkeszőlőn

3.1.2.1. A lokális gazdaságfejlesztés háttere (adottságok, szemléletmód, technikai feltételek)

A Cserkeszőlőn végbement gazdaságfejlesztési program kivitelezése elképzelhetetlen lett volna egy helyi természeti erőforrás, a település termálvízvagyonra nélkül. A község életében kiemelkedő jelentőséget képvisel az 1943-ban feltárt gyógyvíz. Eredetileg kőolajat kerestek, azonban ebből a fejleményből adódóan az azóta eltelt hetven évben ez a nagy mennyiségű oldott ásványi anyagot (például hidrogén-karbonát, alkáli-klorid) tartalmazó termálvíz vált a település fő természeti erőforrásává. Az eredménytelen szénhidrogén-kutató munkálatok után a víz hasznosítására 1955-ben került sor, amikor a megyei tanács megépítette a fürdőt, amit a cserkeszőlői tanács 1957-ben saját kezelésébe vett; ezt megelőzően az ország számos pontjáról érkező, ízületi bántalmakkal és reumás megbetegedésekkel küszködő betegek a feltárás helyszínén kialakított lefolyócsatorna vizében

kezelték egészségügyi problémáikat.³¹ A helyi ellenőrzés azonban nem tartott sokáig, ugyanis 1964-ben a Szolnok Megyei Víz- és Csatornamű Vállalat vette át a fürdőt és annak működtetését. A fürdő fejlesztésére az 1970-es évektől nem fordítottak kellő figyelmet, állapota leromlott; ezt bizonyítja, hogy csak 1982-ben épült meg a Touring Hotel és 1989-ben (több mint 40 évvel a fürdő megépítését követően) építette fel a vállalat a fürdő szomszédságában az ún. Thermal Kempinget.³² Ezeken a szálláshelyeken vált lehetővé a településre elsősorban a fürdő felkeresésének céljából érkező fizető vendégek több napi ott-tartózkodás lehetőségét is biztosító elhelyezése. A rendszerváltás utáni tulajdonviszony-változások következtében, a Szolnok Megyei Víz- és Csatornamű Vállalat megszűnése miatt 1990-től a fürdő visszakerült az önkormányzat tulajdonába.

2. kép: Az önkormányzat saját szállodája, a Touring Hotel, saját készítés

A község jelenlegi polgármestere, Szokolai Lajos 1998-tól tölti be ezt a tisztséget. Hivatalba lépésekor számos egyéb célkitűzés mellett a termálvíz hasznosítását és a fürdő gazdasági szempontból megfelelő módon történő fejlesztését fogalmazta meg teljesítendő célként. A településen megvalósult helyi gazdaságfejlesztési törekvések elsődleges szereplője és ösztönzője a helyi önkormányzat, Karsai Béla gazdasági vezető szerint elsősorban a vállalkozói szemlélet az, amely megkülönbözteti gazdálkodásukat a környező, valamint a hasonló adottságú településektől. A helyi kontroll minden fejlesztésükben jelen van az ötlettől a megvalósuláson át a működésig.

---

³¹ www.cserkeszolo.hu

³² Karsai Béla cserkeszölői gazdasági vezető közlése nyomán.

3.1.2.2. A helyi gazdaságfejlesztés szereplői és elemei

A Cserkeszőlön lezajlott, illetve jelenleg is folyamatban lévő gazdaságfejlesztési program legfontosabb szereplője egyértelműen a helyi önkormányzat: a helyhatóság aktív közreműködése nélkül nem jöhetett volna létre az a gazdasági fejlődés, amely a településen az elmúlt évtizedben tapasztalható volt. Az önkormányzat ösztönözte, irányította és felügyelte azokat a változásokat, amelyek segítségével Cserkeszölő korábban is meglévő gazdasági potenciálját sikerült a gyakorlatban is hasznosítani. Ugyanakkor feltétlenül a kulcsfigurák között kell megemlíteni a helyi termékek (Cserke vitéz bor, a bemutatóteremként és szálláshelyként egyaránt funkcionáló Csipkeházban készített ruhák és használati tárgyak stb.) készítőit, továbbá a településen jelenlévő magánvállalkozások irányítóit is, hiszen ezeknek a személyeknek a tevékenysége nélkül sem nyerhette volna el Cserkeszölő jelenlegi arculatát és kedvező helyzetét.

A fejlesztések első lépéseként a fürdőt és környezetét kellett korszerűsíteni, hogy egységes településkép fogadja az idelátogatókat. Ehhez szükség volt a gyógyfürdő utcájában található üzlethelyiségek átépítésére, korszerűsítésére, amely elképzelésekre a tulajdonosok eleinte nem reagáltak kimondottan pozitív hozzáállással. Ezt a kedvezőtlen hangulatot azonban sikerült megszüntetni azáltal, hogy az önkormányzat felajánlotta ezeknek a gazdasági szereplőknek, hogy az újonnan épült üzlethelyiségekből nem csak az utcafrontra, hanem a fürdő területén belül is folytathatják tevékenységüket, ezzel a lépéssel a helyhatóság meggyőzte a kételkedőket. A település egységes képe kialakítási folyamatának következő lépéseként megvalósult a fürdő bejáratával szemközti üzletek átépítése, továbbá az önkormányzat saját forrásokat felhasználva buszmegállót is létesített a településen. Ez utóbbi beruházás jelentőségét úgy lehet jellemezni, hogy a projekt kivitelezését követően a Cserkeszölőt érintő buszjáratok áthaladnak a település központján, így a tömegközlekedést igénybe vevők közvetlen benyomást szerezhetnek a fürdő létezéséről.

Természetesen nem szabad megfeledkezni arról a kiindulási forrásról sem, amely tulajdonképpen megteremtette annak szükséges kezdeti feltételeit, hogy a cserkeszölői helyi gazdaságfejlesztés jelentősebb eredményeket érhessen el: 2002-ben az Észak-Alföld régió pályázatán a cserkeszölői önkormányzat fürdőfejlesztésre 1 milliárd forint támogatást nyert el. 2003-ban megépült a fürdő területén a település egészségügyi szolgáltató centruma, amely magas színvonalú gyógyászati kezelések ellátására alkalmas, súlyfürdő, kádfürdő, galvánkezelés, szolárium és gyógytorna-foglalkozás igénybevételére is van lehetőség. 2009-ben az önkormányzat saját tulajdonú kft.-je, a Cserkeszölői Beruházó Nonprofit Kft.

megépítette a fürdő legújabb medencéjét, amely 45 millió forintba került.³³ Azáltal, hogy az önkormányzat saját fejlesztő vállalkozást alapított, lényegesen több forrás marad helyben, a beruházó kft. elsősorban kisebb javításokat, felújításokat, építkezéseket hajt végre, saját alkalmazottaival és eszközeivel.

Az önkormányzat felismerte, hogy pusztán a strandfürdő jegybevételei nem elegendők a település fenntartható növekedéséhez. A helyhatóság annak érdekében, hogy még több munkahelyet hozzanak létre, szerepet vállalt az idelátogatók kiszolgálásában is, valamint ennek a változtatásnak a háttérében szerepet játszott az is, hogy a fürdőhöz kapcsolódó szolgáltatásokból befolyó jövedelem a lehető legnagyobb mértékben a helyi közösség, jelen esetben az önkormányzat ellenőrzése mellett, helyben maradjon.

3. kép: Termálvízzel fűtött faházak a Thermal Kempingben, saját készítés.

A Touring Hotel és Thermal Kemping létesítményeit 2003-tól az önkormányzat üzemelteti, s ez a változás illeszkedett abba a hosszú távú koncepcióba, amely a helyi ellenőrzés kiterjesztését és a turizmushoz köthető létesítmények összehangolt működését célozta meg. A hotel közel 50 szobával, összesen megközelítőleg 120 férőhellyel, a kemping 40 db víz-, szennyvíz- és elektromos csatlakozással, 14 db 4 fős faházzal és egy 10 fős vendégházzal, 120 db elektromos csatlakozással felszerelt lakókocsihellyel és 80 sátorhellyel rendelkezik. A Napsugár étterem a fürdő területén belül jött létre; télen-nyáron, egész évben üzemel, alföldi specialitásokkal várja vendégeit. 2011-ben 19 alkalmazottal kezdett működni az önkormányzati étterem, 2013-ban már 35 főnek ad munkát. A Napsugár étterem

---

³³ Kókainé Rónyai Irma cserkészölői alpolgármester tájékoztatása.

létrehozása világgazdasági válsággal van összefüggésben. A válság következtében a fürdő vendégeinek száma csökkenésnek indult, az étterem létrehozásával a fürdő vendégei többet költenek, egyes téli napokon előfordul, hogy az éttermek a fürdőnél nagyobb a bevétele.³⁴

4. kép: Az önkormányzat saját vendéglátóegysége, a Napsugár étterem.

Szintén a helyi gazdaságfejlesztés fontos elemei közé sorolható, hogy különböző, kimondottan Cserkeszölőre jellemző helyi termékek előállítása is megkezdődött a településen. Ide sorolhatók például a Csipkeházban készített ruhadarabok és használati tárgyak, a közeli Nagyréven előállított sajt és a Cserke vitéz bor. A kunsági borvidék területéhez tartozó településen létrehozott termék elnevezése egyértelműen a fürdő által jelentett ismertséget használja ki, elsődleges felvevőpiaca szintén a településen belül található (üzletek, étterem stb.). Továbbá a helyi gazdaságfejlesztés bemutatása során nem feledkezhetünk meg a tevékenységüket az aktuálisan elemzett közösségben folytató magánvállalkozásokról sem: itt említhető például a Cserkeszölőn működő közel negyven kereskedelmi egység, valamint a több száz magánszálláshely is³⁵, amelyek nagy része valószínűsíthetően a fürdő kialakításának hiányában nem jöhetett volna létre. Fontos megemlíteni, hogy a magánszektor súlyának

---

³⁴ Karsai Béla gazdasági vezető tájékoztatása.

³⁵ www.ksh.hu

megnövekedésével járó folyamat során az önkormányzat megpróbálta a Cserkeszlőről vagy legalább is a szűkebb környező térségből érkező vállalkozókat előnyben részesíteni, ezzel is elősegítve a gazdaság helyi jellegének erősítését. A legjelentősebb magántulajdonban lévő vállalkozások a településen a Royal Panzió, amely megközelítőleg háromszáz férőhellyel rendelkezik³⁶, illetve az Aqua-Lux Wellness Hotel³⁷.

3.1.3. A helyi gazdaságfejlesztés eredményessége

A fürdőkomplexum megtekintése, illetve a lokális gazdaságfejlesztési projekt kulcsszereplőivel készített interjúk alapján úgy gondoltuk, hogy a projekt résztvevőinek nagymértékben sikerült megvalósítaniuk Cserkeszlő gazdaságának fellendítésére irányuló célkitűzéseiket. A következő szakaszban a cserkeszlői helyi gazdaságfejlesztési folyamat statisztikai mutatókban is megnyilvánuló eredményeit mutatjuk be. 2001 és 2011 között a cserkeszlői önkormányzat saját folyó bevételei³⁸ több mint háromszoros növekedést értek el³⁹; a tendencia részletei az 1. táblázat adataiból leolvashatók. Cserkeszlő helyi adóbevételei is egyértelmű növekedést mutatnak a fürdőkomplexum létrehozása óta eltelt időszakban, viszont pozitívnak minősíthető, hogy a helyi adóbevételek a saját bevételeknek csak kis hányadát teszik ki, és magas a saját vállalkozásból származó bevételek aránya.

---

³⁶ www.royalpanzio.hu

³⁷ www.aqua-lux.hu

³⁸ Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 106. § (1):

„E törvény alkalmazásában saját bevétel:

a) a helyi adók;

b) saját tevékenységből, vállalkozásból és az önkormányzati vagyon hasznosításából származó bevétel, nyereség, osztalék, kamat és bérleti díj;

c) átvett pénzeszközök;

d) törvény alapján az önkormányzatot megillető illeték, bírság, díj;

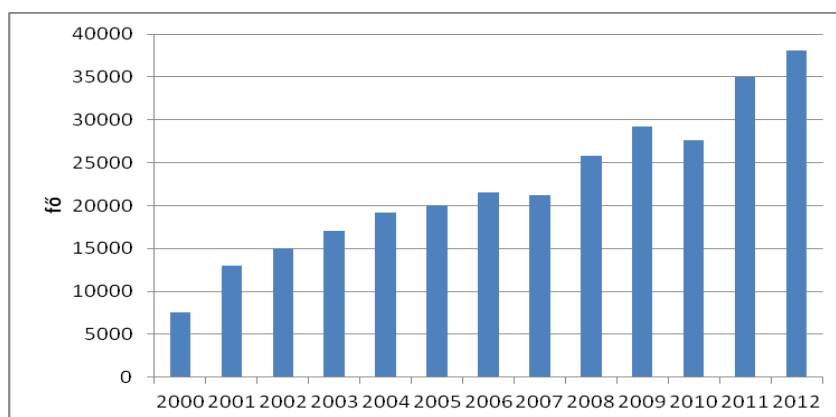
e) az önkormányzat és intézményei egyéb sajátos bevételei.”

³⁹ Az éves bevételekre vonatkozó adatokat defláltuk, hogy összehasonlíthatóak legyenek, a bázisadatok a 2001-esek voltak. Hasonló módszert követtünk a többi település esetében is.

Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Saját bevételek 2001-es értéken	226,78	276,89	338,26	375,15	435,23	393,58	457,50	497,41	532,51	699,34	720,30
Helyi adó-bevételek 2001-es értéken	26,81	38,55	39,99	41,58	42,91	45,86	56,91	46,46	42,91	37,75	43,60

1. táblázat: A cserkeszölői önkormányzat saját folyó bevételei és helyi adóbevételei millió Ft-ban (2001-2011). Adatforrás: KSH T-Star.

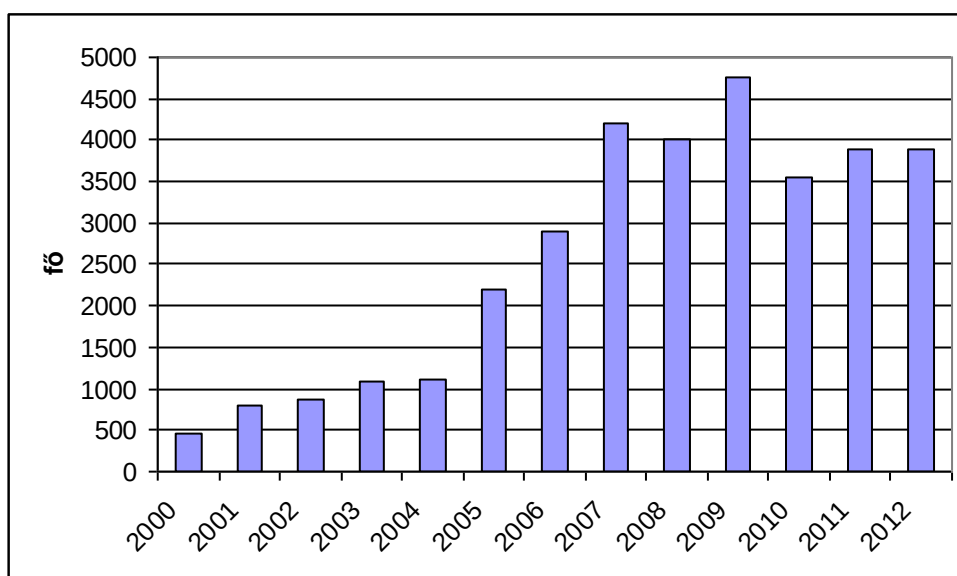
Valószínűsíthetően a cserkeszölői termálfürdő is szerepet játszik abban, hogy a Kunszentmártoni kistérség a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák tekintetében egyértelműen nem sorolható a periféria térségei közé. Regionális szinten az öt legtöbb, 90 ezer vendégéjszakánál többel rendelkező kistérség közé tartozik, például a nagy lakosságszám és a frekvenciát miatt előnyösebb pozícióban lévő Debreceni és Nyíregyházi, illetve a nagy múltú, elsősorban szintén a helyi termálfürdő révén régóta visszanyúló turisztikai hagyományokkal rendelkező Hajdúszoboszlói kistérség mellett. Jász-Nagykun-Szolnok megyében csupán a Karcagi kistérség sorolható vele egy kategóriába ezen mutató alapján, még a sok szempontból (megközelíthetőség, lakosságszám stb.) egyértelműen kedvezőbb helyzetben lévő Szolnoki kistérséget is megelőzi.⁴⁰

4. ábra: A Cserkeszölőre érkező vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken 2000 és 2012 között. Adatforrás: KSH T-Star.

⁴⁰ TeIR (VÁTI) adatok alapján

Ezeket a típusú mutatókat vizsgálva érdemes megemlíteni a cserkeszölői kereskedelmi szálláshelyeken feljegyzett vendégek számának változásait is az elmúlt években: 2000-hez viszonyítva ez az érték tizenkét év alatt több mint az ötszörösére nőtt (ld. 4. ábra). Kiemelendő tény, hogy bár a jelenlegi gazdasági világválság kitörése a cserkeszölői turisztikai szektorra is negatív hatással volt (2010-ben több mint 5 %-kal kevesebb vendég kereste fel a települést, mint egy évvel korábban), mindazonáltal ez a tendencia csak átmenetinek bizonyult: 2011-ben már ismét korábban soha nem regisztrált magas számú vendég érkezett a községbe. Hasonló jellegű folyamatok voltak megfigyelhetők a vendégéjszakák számának változásainak tekintetében is: a 2012-es adatok a 2000-esekkel összevetve több mint két és félszeres arányú növekedést tükröznek.

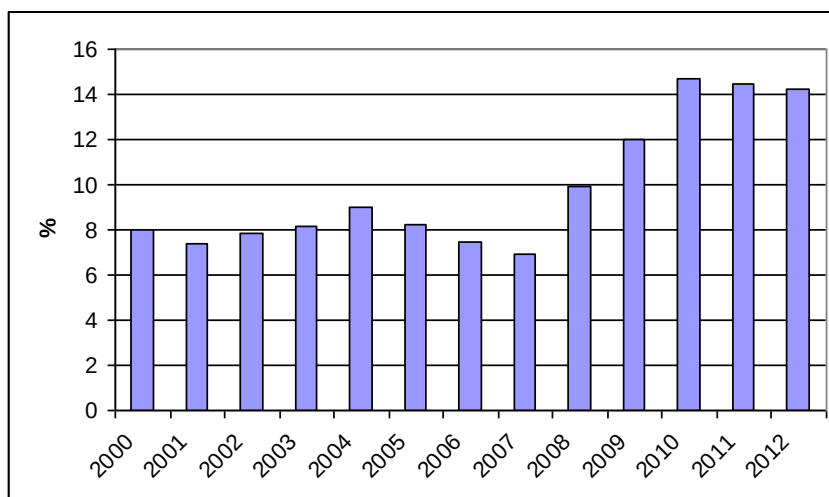

5. ábra: A Cserkeszölőre érkező vendégek száma a magánszálláshelyeken 2000 és 2012 között. Adatforrás: KSH T-Star.⁴¹

A cserkeszölői helyi gazdaságfejlesztési program eredményességével kapcsolatban érdemes megvizsgálni a magánszálláshelyekre érkező vendégek számának változását (ld. 5. ábra) a kereskedelmi szálláshelyek hasonló adatának elemzésén túl, hiszen ezek az értékek tulajdonképpen többé-kevésbé megfeleltethetők a helyi falusi turizmus jelentőségének, amely idegenforgalmi ágazat azokon a településeken, ahol kialakítható, illetve megerősíthető, a lokális gazdaságfejlesztés fontos elemévé válhat.

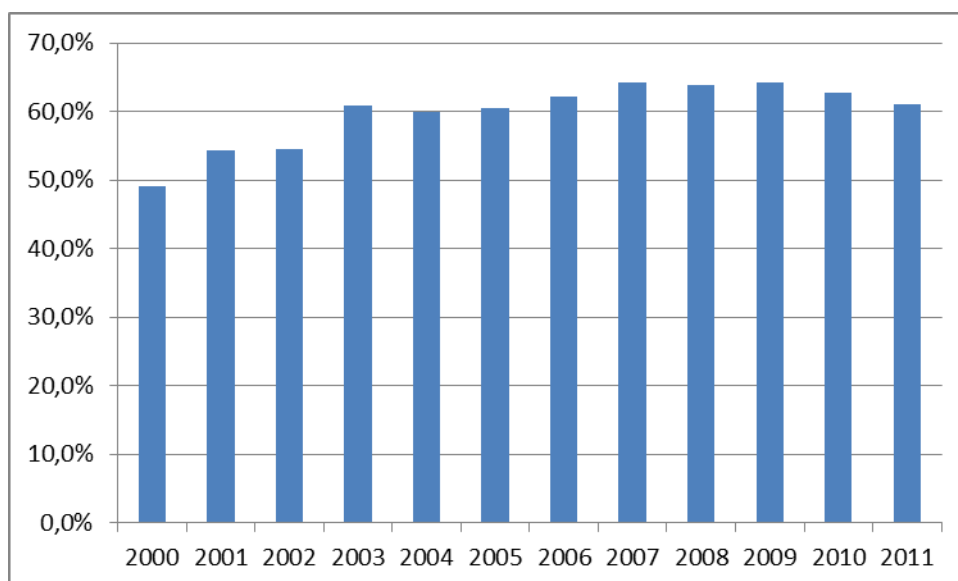
⁴¹ A mutató jelenlegi hivatalos elnevezése: egyéb szálláshelyek; 2009-ig ez a paraméter a „magánszálláshelyek” megnevezéssel rendelkezett.

A cserkeszölői adatok alapján megállapítható, hogy a 2000 és 2012 közötti időszakban ebben a tekintetben is egy rendkívül erőteljes pozitív tendencia érzékeltette hatását: az ezredforduló évében a 2012-es vendégszámnak alig több mint egytizede volt feljegyezhető, amely kedvező mutató kialakulásában valószínűsíthetően nagy szerepet játszott a fürdőkomplexum kialakítása. Külön kiemelésre érdemes ebből a szempontból a 2001-es és a 2005-ös esztendő, hiszen ezekben az években nagyságrendileg az előző évi vendégszám megduplázódása ment végbe, illetve hasonló folyamat következett be 2005 és 2007 között. A tendencia eddigi tetőpontját 2009-ben érte el, amikor a kilenc évvel korábbinál több mint tízszer nagyobb számú vendég érkezett a cserkeszölői magán szálláshelyekre. Ezt követően egy jelentékeny (kb. 25 %-os) visszaesés következett be 2010-re (feltételezhetően elsősorban a gazdasági világválság negatív következményei érzékeltették hatásukat), az utóbbi három évben viszont a vendégszám a kedvezőnek nevezhető 3900 körül alakult.

6. ábra: A nyilvántartott álláskereső aránya az aktív korú népességben Cserkeszölőn (2000-2012). Forrás: KSH T-Star.

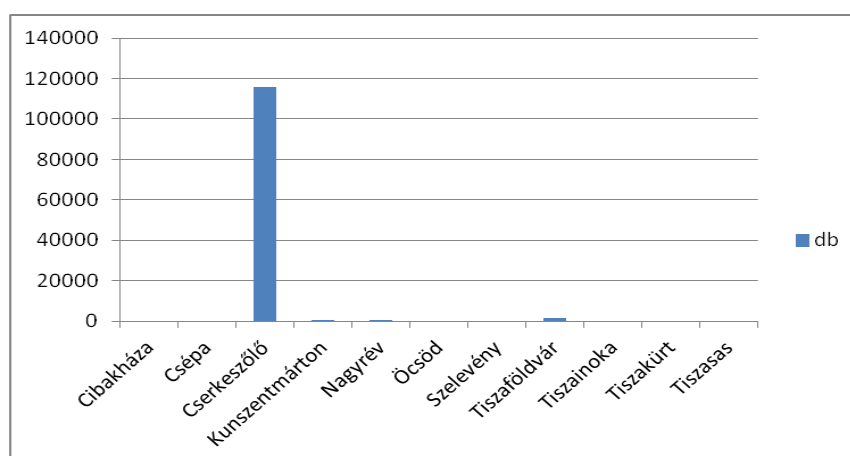
Valószínűleg a cserkeszölői helyi gazdaságfejlesztési program szerepe sem elhanyagolható abban a tekintetben, hogy 2000 és 2007 között a településen nyilvántartott álláskereső aránya (ld. 6. ábra) az aktív korú népességben megszakítás nélkül a hasonló regionális szintű adat alatt maradt, illetve többször az éves megyei átlagnál kedvezőbb paraméter feljegyzésére került sor. A 2008-ban kitört gazdasági világválság természetesen itt is érezte negatív hatását, amely többek között az álláskereső arányának megemelkedéséhez vezetett, ugyanakkor 2010-től lassú konszolidációs tendencia figyelhető meg, amely folyamat háttérben valószínűsíthetően a fürdőkomplexum kibővítéséhez kapcsolódóan kialakult új munkahelyek is megtalálhatók.

7. ábra: Az egy főre jutó adóköteles jövedelem nagyságának változása Cserkeszőlőn az országos átlag %-ában (2000-2011). Adatforrás: TeIR.

Egyértelműen pozitív tendencia figyelhető meg Cserkeszőlőn az egy főre jutó adóköteles jövedelem országos átlaghoz viszonyított arányának változását vizsgálva is (ld. 7. ábra). 2000 és 2010 között viszonylag egyenletes relatív növekedés volt megállapítható, amelynek következtében ezen paraméter tekintetében tíz év alatt sikerült egy megközelítőleg 14 százalékpontos emelkedést elérni (kb. 49 %-ról 63 %-ra), amely kedvező változás kialakulásának hátterében valószínűsíthetően nem elhanyagolható jelentőséget lehet tulajdonítani a helyi gazdaságfejlesztési tevékenységeknek.

A Kunszentmártoni kistérségben a kereskedelmi vendégéjszakák számát tekintve Cserkeszőlő kiemelkedik a többi település közül (ld. 8. ábra).

8. ábra: A vendégéjszakák száma a Kunszentmártoni kistérség településein (2012). Adatforrás: KSH Tájékoztatási Adatbázis, saját szerkesztés.

3.1.4. A helyi gazdaságfejlesztés eredményei a foglalkoztatás területén

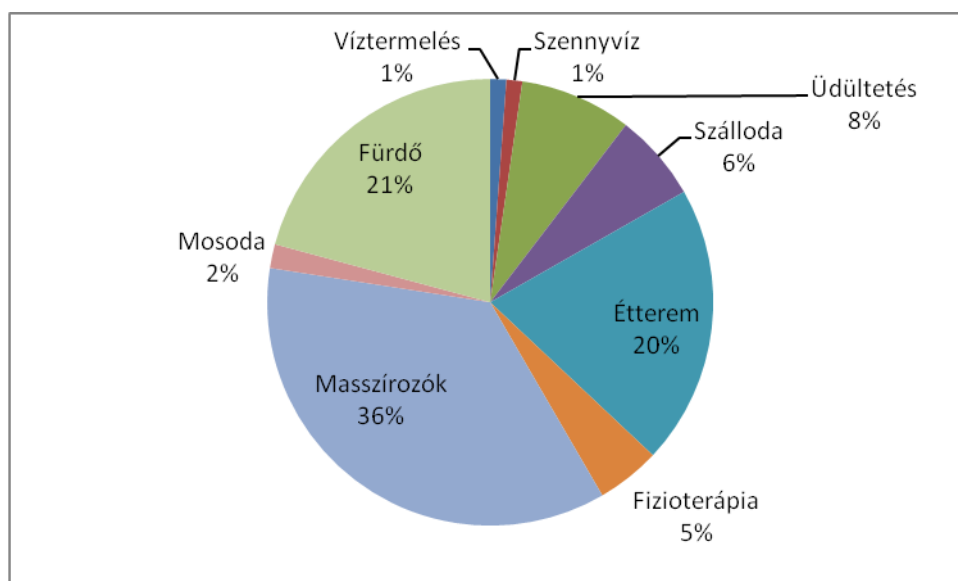
A cserkeszőlői önkormányzat a munkahelyteremtés főeszközeként a fürdőfejlesztést, valamint a hozzá kapcsolódó egyéb szolgáltatások (szállás és vendéglátás) helyi tulajdonú kiépítését és működtetését kívánta felhasználni. 2001-ben a fürdő alig több mint 20 főnek adott munkát, 2012-ben viszont a 11 évvel korábbi adatokhoz viszonyítva közel nyolcszor több embernek biztosított megélhetést; a két időpont között eltelt időszakban az önkormányzat beruházásainál elsődleges szempont volt, hogy új munkahelyeket hozzanak létre.

A foglalkoztatottak száma jelentősen emelkedett 2003-ban, az egészségkomplexum megnyitásakor, illetve a szálloda és a kemping üzemeltetésének megkezdésével, valamint bővítésével a fürdő dolgozóinak száma is jelentősen megnőtt. Az újonnan létrehozott munkahelyek többsége a 2011-ben átadott fedett fürdőhöz, valamint a szintén 2011-ben megnyitott Napsugár étteremhez köthető.

A település vezetése felismerte, hogy kizárólag a szigorúan vett fürdő kevés ahhoz, kiemelkedő számú munkahelyet hozzon létre, valamint a további fejlesztések és munkahelyek létrehozásához szükséges anyagi feltételeket kitermelje. A munkahelyek számának látványos növekedésében a fürdőhöz kapcsolódó magasabb hozzáadott értékű, színvonalas szolgáltatások nyújtása nagy szerepet játszott. A fürdőkomplexum dolgozóinak alig valamivel több mint 20%-a dolgozik közvetlenül a hagyományos értelemben vett fürdőben (úszómesterek, pénztárosok, kabinosok, stb.). A legtöbben a masszírozók vannak, a dolgozók 36 %-a, a Napsugár étteremben pedig közel annyian dolgoznak, mint a fürdőben. Az étterem 19 fővel indult 2011-ben; az elképzelés sikeresnek bizonyult, amely tényt az is alátámasztja, hogy 2012-ben szinte megduplázta dolgozóinak számát. A kb. 120 férőhellyel rendelkező szálloda 11 főnek ad munkát.⁴²

---

⁴² A cserkeszőlői önkormányzat tájékoztatása alapján.

9. ábra: A Cserkeszőlői Fürdő és Gyógyászati Központ dolgozóinak (173 fő) megoszlása munkakörük szerint 2012-ben. Adatforrás: Cserkeszőlői Polgármesteri Hivatal.

3.2. Békésszentandrás

3.2.1. A település általános bemutatása

Békésszentandrás egy Békés megyében található, kb. 3800 fős község, a megye legnyugatibb fekvésű települése. A kistérségi központtól, Szarvastól mindössze öt kilométerre fekszik, valamint figyelembe véve, hogy a településen áthalad a 44-es számú, országos jelentőségű főút, kijelenthető, hogy földrajzi elhelyezkedését a lehetőségekhez képest viszonylag kielégítőnek lehet nevezni a megyén belül, természetesen nem megfelelkezve arról, hogy – mint Békés megye egész területe – hazánk gazdasági centrumtérsegeitől (budapesti agglomeráció, nyugati határvidék stb.) meglehetősen távol fekszik. Természetföldrajzi szempontú behatárolás tekintetében a Tiszántúlon, a Körös–Maros közén található, pontosabban a Körösszög nevű kistájon. Megvizsgálva, hogy milyen települések vonzáskörzetébe tartozik Békésszentandrás, abban a tekintetben hasonlóságokat lehet megállapítani az előzőekben bemutatott Cserkeszőlő helyzetével, hogy mindkét település esetében meglehetősen kicsi a távolság az adott település, illetve a hozzá tartozó kistérségi központ (Kunszentmárton, Szarvas) között. Ugyanakkor míg Szarvas lakossága meghaladja a 10 000 főt, és ezzel a hazai közigazgatási egységek terén alsó szintű jelentőséggel rendelkezik, ezzel szemben Kunszentmárton legfeljebb helyi, kistérségi szinten tölthet be központi szerepet.

Szintén Cserkeszőlőhöz hasonló sajátosság, hogy Békésszentandrason is nagy jelentőséggel bírnak a természeti értékek: mindazonáltal míg előbbi településen a Tiszazug egyedi tulajdonságai által jelentett potenciál kihasználása jelenleg háttérbe szorul a termálvíz-készlet kiaknázásának fontossága mögött, addig az aktuálisan bemutatásra kerülő községben tudatosan építenek erre az adottságra. A helyi lakosok egyértelműen felismerték és előnyükre fordították az abban rejlő lehetőséget, hogy településük területén található hazánk ötödik legnagyobb állóvize, a Kákafoki-holtág⁴³; erre utal többek között az a tény is, hogy megközelítőleg 500, elsősorban üdülő funkciót betöltő ingatlan található a községben, így a település turisztikai jellege kimondottan erősnek mondható. Természetföldrajzi típusú érdekességeként megemlíthető, hogy az Országos Meteorológiai Szolgálat 1971 és 2000 közötti adatai alapján Békésszentandrason mérték ebben az időszakban a legalacsonyabb évi átlagos csapadékösszeget (444 mm/év), szemben a Magyarországra jellemző 600-700 mm-es értékkel.⁴⁴ Szintén a településre jellemző különlegesség, hogy itt található a Körös–Maros Nemzeti Parkhoz tartozó, védett régészeti lelőhelynek minősített Gödény-halom, amely hazánk és egyben Közép-Európa legnagyobb kunhalmának számít.

A kb. 3800 fő lakosú település földrajzi értelemben vett periférikus helyzete meglehetősen egyértelműnek mondható: Budapesttől megközelítőleg százötven kilométerre fekszik, illetve a megyei szinten centrum szerepet betöltő megyeszékhelytől, Békéscsabától is több mint ötven kilométer választja el. A regionális, illetve a megyei szintű társadalmi-gazdasági környezetről szintén nem állapítható meg, hogy kedvező hatást tudna gyakorolni a település fontosabb gazdasági mutatóira, ugyanis Békés megye az eleve perifériának számító Dél-Alföldi régió belül is hátrányos helyzetben van: Bács-Kiskun és Csongrád megyéhez viszonyítva is feltűnően alacsony az egy főre jutó GDP összege, amely az országos értéknek kevesebb mint 60 %-át teszi ki. A munkanélküliségi ráta adatait elemezve megállapítható, hogy a régió belül ebben a megyében a legmagasabb a munkanélküliek aránya (12 %), amely a regionális átlagot körülbelül 1,5, az országos átlagot 1,1 %-kal haladja meg, a megyék közül a hetedik legalacsonyabb a foglalkoztatottság.⁴⁵

Békésszentandrás társadalmi-gazdasági helyzetét a környező településekkel összehasonlítva kijelenthető, hogy a község foglalkoztatási adatai egyértelműen kedvezőbbnek minősíthetők (ld. 10. ábra): az összevetésben elemzett hét település között itt volt a második legalacsonyabb a munkanélkülieknek az aktív korú népességhez viszonyított

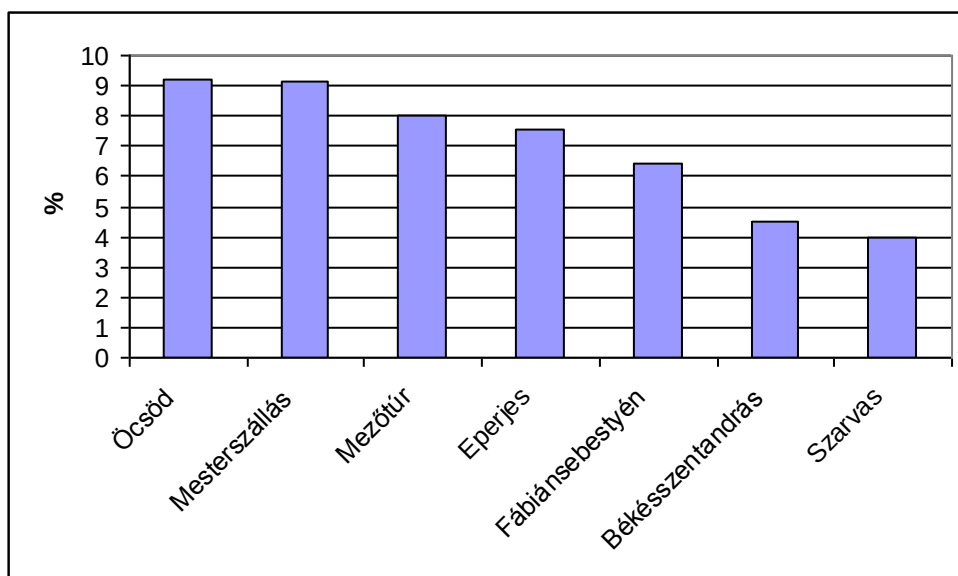
---

⁴³ www.bekesvidek.hu

⁴⁴ www.met.hu/eghajlat/Magyarország/rekordok/csapadek/

⁴⁵ KSH T-STAR adatbázis

aránya (kb. 7,6 %), szemben az ezen közigazgatási egységek területén belül élő összlakosságra jellemző mutató értékével (10,6 %). Az egy főre jutó önkormányzati saját folyó bevételek volumene Békésszentandrás nagyságrendileg megegyezik a hét település adatainak összevetéséből kapott átlaggal (59, illetve 60 ezer Ft/fő), a helyi adóbevételek tekintetében viszont már jelentősebb eltérés volt megfigyelhető: az itt élő lakosokra mindössze a vizsgált települések átlaga (kb. 28 ezer Ft/fő) 75 %-ának megfelelő nagyságú (kb. 21 ezer Ft/fő) forrás jutott 2011-ben.

10. ábra: A nyilvántartott álláskereső aránya az aktív korú népességben Békésszentandrás és a környező településeken 2012-ben. Forrás: KSH T-Star.

A szolgáltatások települési helyzetét vizsgálva megállapítható, hogy mind a közüzemi vízhálózatba, mind a szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (94, illetve 74 %) megfelel a területi átlagnak, sőt a békésszentandrási állapotok ezen mutatók tekintetében egészen kis mértékben kedvezőbbnek is minősíthetők, mint a térségi középértékek (93, illetve 73 %). Az egyéb szolgáltatások jelenlétét elemezve megállapítható, hogy Békésszentandrás kimondottan kedvező helyzetben van a szociális, valamint az egészségügyi infrastruktúra szempontjából is, hiszen a bölcsődei, az óvodai, a gyógyszertári, illetve a háziorvosi ellátás mindegyike helyben elérhető a település lakosai számára, ugyanakkor a környező városokkal és községekkel való összehasonlításban szereplő települések között több olyan is felfedezhető, amelyeknél az előbb felsorolt szolgáltatások közül valamelyik nem található meg a településen belül. További kiemelésre érdemes tény, hogy a csatornahálózat kiépítettsége előrehaladottnak minősíthető, szemben az összevetésben szereplő hét település közül hárommal, ahol még nem kezdődött meg az infrastruktúra ezen elemének kialakítása.

(Békésszentandrás társadalmi-gazdasági helyzete ezen statisztikai mutatók alapján kistérségi szinten átlagosnak nevezhető.)

3.2.2. A helyi gazdaságfejlesztés megvalósulása Békésszentandrás

3.2.2.1. A lokális gazdaságfejlesztés háttérfeltételei és a kialakítását lehetővé tévő adottságok

A Békésszentandrásra végrehajtott helyi gazdaságfejlesztési projekt gyakorlatban történő megvalósításában nagy szerepet játszottak a településhez köthető természeti erőforrások. Ezek közül megemlíthető a vízenergia jelentősége; e potenciál kihasználása több évtizedre tekint vissza a településen, lévén 1942-ben kezdte meg működését a Hármaskörösön, a község határában kialakított duzzasztómű. Ehhez kapcsolódóan, a már meglévő létesítmények felhasználásával 2011-ben vette kezdetét egy vízerőmű létrehozása a területen, amely projekt 2013 szeptemberében fejeződött be. Az erőműben felállított kettő, egyenként 1-1 megawattos teljesítményű turbina évente 8,6 GWh mennyiségű áram előállítására képes, amely körülbelül háromezer háztartás éves villamosenergia-igényét tudja fedezni.⁴⁶ A helyi megújuló energiára alapozott fejlesztések valósultak meg Pornóapáti⁴⁷ és Szakmár⁴⁸ településeken is.

Fontos kiemelni, hogy a vízerőmű üzemelése elválaszthatatlan a duzzasztómű működésétől, ugyanis a turbinák az öntözési célú duzzasztóműre vannak telepítve, ebből adódóan az öntözés biztosítása az elsődleges cél, és csak a fennmaradó vízmennyiséget lehet energiatermelésre hasznosítani. A kivitelezés egy összesen 2,7 milliárd forintos összeget kitevő projekt megvalósítását foglalta magában, amelyből 10 %-ot, 270 millió forintot önerőből finanszírozott a Hydro Power Consulting Kft., egy milliárd forintot központi költségvetési és európai uniós forrásokra történő pályázás útján sikerült előteremteni a KEOP programon belül, a fennmaradó összeget, amely megközelítőleg a költségek 50 %-át tette ki, pedig banki hitelek felvétele tette lehetővé. Az utóbbi, kb. 1,43 milliárd forintot jelentő tétel megtérülése előreláthatóan tizenöt éven belül várható, a befektetett önerő megtérülése pedig ezt követően még néhány évet vesz igénybe.⁴⁹

A békésszentandrási gazdaságfejlesztési műveletek hátterében álló természeti erőforrások közül a vízenergia mellett elsősorban az önkormányzat tulajdonában álló

---

⁴⁶ Fekete Gábornak, a vízerőmű építése műszaki vezetőjének információi alapján.

⁴⁷ Czene - Ricz 2010 104. o.

⁴⁸ Czene - Ricz 2010 110. o.

⁴⁹ www.bekesszentandrasivizeromu.hu

földterületek emelhetők ki. Az idei évben az önkormányzat 40 hektár termőföldet művelt, a megtermelt alapanyagokból az önkormányzat saját konyháján, ami a gondozási központban működik, a reggelit és a vacsorát sikerült kiváltani, így az idős emberek javarészt saját településükön megtermelt élelmiszert tudnak fogyasztani. A jövő tervei között szerepel a gondozási központban elkészített ebéd kiváltása, majd az oktatási intézmények konyhájának helyi alapanyaggal történő ellátása is. A 2012. évben az előző évi tapasztalatokat felhasználva a mezőgazdasági szektor fejlesztését, valamint a község infrastruktúrájának fejlesztését, bővítését célozta meg az önkormányzat a helyi közmunkaprogramhoz kapcsolódva. „Újra tanulok” néven növénytermesztési elméleti és gyakorlati oktatást szerveztek, mely szinte 100%-os részvétellel valósult meg. A közfoglalkoztatást értékteremtő lehetőségként kihasználó személetet a 2014-es év folyamán is prioritásként fogalmazta meg a helyi vezetés; az önkormányzat mezőgazdasági programja keretében 35-féle zöldséget és gyümölcsöt fognak termelni.⁵⁰

Szintén a helyi természeti erőforrásra, pontosabban a biomasszára alapozva valósult meg az a projekt, amelynek keretében a művelődési ház és könyvtár közös épületét ellátó földgáz üzemű kazánja helyett egy Tritherm-60 típusú, új, magyar gyártmányú biomasszakazán került beszerelésre a Start munkaprogramhoz kapcsolódóan. A beruházás 1,5 millió forint megtakarítást fog eredményezni az önkormányzat számára 2013-ban; a tüzelőanyag jelentős részét helyi erőforrás biztosítja: az út menti gallyazásból származó biomassza. Ez az erőforrás nemcsak egy évre elegendő, mivel a település elhelyezkedéséből adódóan (a Körös és holtágai) rendkívül gyorsan termelődik újjá a potenciális tüzelőanyag (amit a védművek megfelelő állapotban tartásának érdekében is ki kell termelni). Az önkormányzat a fenntarthatóság javítása érdekében a gátrendszer mellett energiahűző ültetvényt létesített, melyet 2014-ben már tüzelőanyagként hasznosíthatnak.⁵¹

---

⁵⁰ Lovász György, a Békés Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központ Szarvasi Kirendeltsége vezetőjének tájékoztatása alapján.

⁵¹ Molnár Imre Zoltántól, a Békésszentandrási Hunyadi János Katolikus Általános Iskola és Óvoda igazgatójától származó információk.

5. kép: Molnár Imre Zoltán és Kápolnai Zsombor a szalmatüzelésű kazánok előtt, saját készítés.

3.2.2.2. A helyi gazdaságfejlesztés szereplői és elemei

A helyi foglalkoztatási kezdeményezések változatai közül a közfoglalkoztatás és a szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezések vannak jelen Békésszentandrásen; az utóbbi területhez kapcsolódó tevékenységek közül a szociális szövetkezet, valamint a helyi termékek előállítása és értékesítése bontakozik ki a bemutatott közösségben. 2011-ben 80 fővel indult el a helyi közmunka projekt: kezdetben a településüzemeltetés feladatainak ellátásán volt az elsődleges hangsúly (játszótér-, parkfelújítás, ároktisztítás stb.) Anyagi szempontból az önkormányzat számára haszonként jelent meg a foglalkoztatottak központi költségvetésből kifizetett bére a segélyezés helyett és néhány száz kerti szerszám. 2012. március 1-jén indult meg a Start munkaprogram, amely 2013 folyamán 126 főnek adott munkát. Az önkormányzat a közmunkaprogram korábbi szakaszával szemben prioritásként fogalmazta meg, hogy hasznos feladatot biztosítsanak, ezzel a segélyezésnél magasabb jövedelemhez juttatva a programba bevontakat, akik megőrizhetik emberi méltóságukat és visszatérhetnek az elsődleges munkaerőpiacra is.

Fontos kiemelni a település saját tulajdonú térkögyártó gépét, amelynek segítségével a helyi építkezések, járdák, térburkolatok javítása, létrehozása során lehetővé válik a burkolat önálló elkészítése, így nagyfokú pénzügyi megtakarítás érhető el. A 2012. év sikerességét bizonyítja, hogy a hasonló foglalkoztatási programban résztvevő települések közül az 5 legjobban teljesítő közé választotta a Belügyminisztérium. A közmunkaprogram helyi sikeres megvalósítását támasztja alá továbbá az is, hogy a 2013-as évben magánberuházásként megvalósuló (és a későbbiekben bemutatásra kerülő) húsüzem jelenlegi 60 dolgozójából 25-en a közmunkaprogramból kerültek új munkahelyükre, tehát sikerült visszatérniük a piaci

alapú elsődleges munkaerőpiacra; számukra a közmunka valóban hasznos és átmeneti lehetőség volt.

6. kép: Saját termelésű fűszerpaprika és saját készítésű térkő Békésszentendrason. Forrás: saját készítés.

A közmunkaprogram mellett az önkormányzati irányítás alatt álló helyi gazdaságfejlesztési tevékenységek közül a legnagyobb hangsúllyal talán a Szent András Foglalkoztató, Termelő, Feldolgozó, Kereskedelmi és Szolgáltató Szociális Szövetkezet létrehozása rendelkezik, amelynek vezetője, Csomor Zsuzsanna (a település polgármestere, illetve az általános iskola igazgatója, Molnár Imre Zoltán mellett) egyértelműen a helyi gazdaságfejlesztés kulcsszereplőjének nevezhető.⁵² A szövetkezet céljaként tűzte ki, hogy a hátrányos helyzetben levő tagjai számára munkafeltételük és szociális helyzetük javítását elősegítse, továbbá többféle tevékenységet végezve a helyi sajátosságok figyelembevételével Békésszentandrás nagyközség érdekeit és fejlődését szolgálja. A szövetkezet egy TÁMOP-pályázat sikeres elbírálása révén 47,25 millió forintot nyert el, amely összegből többek között lehetőség nyílik a szövetkezet székhelyéül szolgáló épület felújítására, amely ezáltal konferenciák helyszínéül is szolgálhat.

A piactéren nyílt meg a szociális bolt, ahol a Start munkaprogram során megtermelt javakat, illetve a helyi termelők saját termékeit értékesítik majd, továbbá a térségben működő többi szövetkezettel (például a békésivel és a gyomaendrődivel) együttműködve azok árucikkeit is értékesíteni kívánják. A szociális bolt elnevezés az utóbbi években Rozsály település kapcsán vált ismertté⁵³, ugyanakkor Békésszentandrasi Szövetkezet tagjai nem ismerték a Rozsályi példát. A szövetkezet a projekt megvalósítása után az alábbi szolgáltatásokat nyújtja majd: szociális bolti eladás, szálláshely-szolgáltatás, csónakkölcsönzés, víkendsorokon járőrszolgálat, takarítás/karbantartás, konferenciaszolgáltatás. A szövetkezet 14 főnek fog munkát adni, közülük 7-en OKJ-s

---

⁵² Az általunk feldolgozott, illetve a saját készítésű tanulmányok körében is meglehetősen ritkán találkoztunk ilyen nagy számú kulcsszereplővel.

⁵³ Hgyor 2012 52. o

képzésben részesülnek Békéscsabán. A projektnek 2015 nyarára kell finanszírozási szempontból önállóvá válni. Az önkormányzat és a Szent András Szociális Szövetkezet további tervei között szerepel csónakok beszerzése (az idegenforgalmi kínálat további bővítése céljából) és vízimalom kialakítása, a helyi erőforrások: a termőföld és víz (Körös és holtágai) hatékonyabb kihasználása érdekében.⁵⁴

Természetesen a békésszentandrási helyi gazdaságfejlesztési program ismertetésekor nem szabad megfeledkezni a településen működő magánvállalkozások tevékenységéről sem. Ezek közül valószínűleg az egyik legnagyobb jelentőséggel a helyi sörfőzde rendelkezik, amelynek kézműves söréit az egész országban ismerik. 2004-től a tömegtermelés teljes mértékben megszűnt, és azóta kizárólag a magas minőségű termékek előállítása található meg profiljukban; így válhattak a hazai sörkultúra kb. 2010-től kezdődő, a prémium igényes fogyasztását kialakítani kívánó reformjának. Évente 100 000 liter sört állítanak elő, amely mennyiség 40 %-át helyben értékesítik; a sörfőzde kapacitását 100 %-os mértékben kihasználják, összesen nyolc helyi lakosnak tudnak munkahelyet biztosítani.⁵⁵

7. kép: A sörfőzde mindegyik termékén jól láthatóan megtalálható a település neve is.

Szintén jelentős szerepet tölt be a helyi gazdasági életben a Hungarofood Kft. húszeme, amely 2013 augusztusában kezdte meg működését Békésszentandrásán. Az ipari egység jelenleg 60 főnek ad munkát, ezt a számot a tulajdonosok fokozatosan 100-ra szeretnék emelni. A húszem megvalósítása a magánbefektetők mellett európai uniós és állami támogatásból valósult meg; a telephely kiválasztásakor döntő fontossággal bírt a helyi erőforrás (a kiváló minőségű víz), valamint az önkormányzat pozitív hozzáállása. Utóbbi tényező nemcsak szavakban mutatkozott meg, hanem tettekben is: kedvezményes telek vásárlását biztosították a leendő üzem számára. Az üzem építését helyi vállalkozók kivitelezték, illetve a munkafeladatok gyakorlati végrehajtását is békésszentandrási lakosok

---

⁵⁴ Csomor Zsuzsanna, a Szent András Szociális szövetkezet ügyvezető elnökének közlései alapján.

⁵⁵ Simkó József, a békésszentandrási sörfőzde vezetőjének tájékoztatása.

végezték el. A húszüzemben másodlagos feldolgozás folyik, hazai és külföldi nyersanyagot dolgoznak fel, a termékeket elsősorban a külső piacra termelik, belföldre és exportra. Évente közel 600 tonna kolbászt fognak készíteni, valamint egyéb sertés, baromfi és marha húskészítményeket.⁵⁶

A Békésszentandrásan működő és a helyi gazdaság fejlesztésében kulcsfontosságú magánvállalkozások közül kiemelésre érdemes még a már bemutatott békésszentandrás vízerőmű, amely tulajdonképpen szintén ebbe a kategóriába sorolható, továbbá a Körös-Agrár Kft., amely az egykori termelészövetkezet utódjaként 1600 hektár saját tulajdonú, illetve további 2000 hektár bérleménybe vett földterületen gazdálkodva közel 50 ember számára biztosít megélhetést. Végül még feltétlenül meg kell említeni az egyik országszerte ismert békésszentandrás terméket, a helyi szővésű szőnyeget készítő céget, az Art-Kelim Kft.-t, amelynek termékei többek között a Parlamentben és a washingtoni Fehér Házban is megtalálhatók; a vállalkozás jelenleg harminc főt foglalkoztat.⁵⁷ Ez a vállalkozás jelenleg nem tekinthető a helyi gazdaságfejlesztési tevékenységek színterének, ugyanakkor jelentős potenciálokkal rendelkezik ezen a területen, amelyek kihasználásához azonban szükség lenne a cégvezetés attitűdjében végbemenő erőteljes változásra, és - az egyébként valóban nehéz piaci helyzet mellett is – a lehetőségek jobb kihasználására.

3.2.3. A helyi gazdaságfejlesztés eredményessége

A lokális gazdaságfejlesztés központi szereplőinek közreműködésével készített interjúk alapján, illetve a békésszentandrás lakosoktól származó vélemények szerint megállapítható, hogy a helyi gazdaságfejlesztési projekt megvalósítói elérték kitűzött céljukat. A következő szakaszban megvizsgáljuk, hogy ezt az optimista települési közhangulatot mennyire támasztják alá a különböző statisztikai mutatók. 2002 és 2011 között a békésszentandrás önkormányzat saját folyó bevételei⁵⁸ több mint két és félszeres növekedést értek el; a tendenciára vonatkozó adatok a 2. táblázatban találhatók. A települési

---

⁵⁶ Gyekiczky János, a Hungarofood Kft. ügyvezető igazgatója által ismertett adatok.

⁵⁷ Czuczai Ernőnek, az Art-Kelim Kft. tulajdonosának közlése.

⁵⁸ Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 106. § (1):

„E törvény alkalmazásában saját bevétel:

a) a helyi adók;

b) saját tevékenységből, vállalkozásból és az önkormányzati vagyon hasznosításából származó bevétel, nyereség, osztalék, kamat és bérleti díj;

c) átvett pénzeszközök;

d) törvény alapján az önkormányzatot megillető illeték, bírság, díj;

e) az önkormányzat és intézményei egyéb sajátos bevételei.”

önkormányzat által begyűjtött helyi adóbevételek alakulásának tekintetében szintén egy egyértelműen pozitív folyamat figyelhető meg az utóbbi években.

Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Saját bevételek 2001-es értéken	82,40	88,59	127,55	157,55	94,36	120,95	125,30	146,58	126,23	132,61	132,45
Helyi adóbevételek 2001-es értéken	29,27	32,31	36,16	40,66	32,62	47,32	50,66	53,21	43,92	45,36	47,39

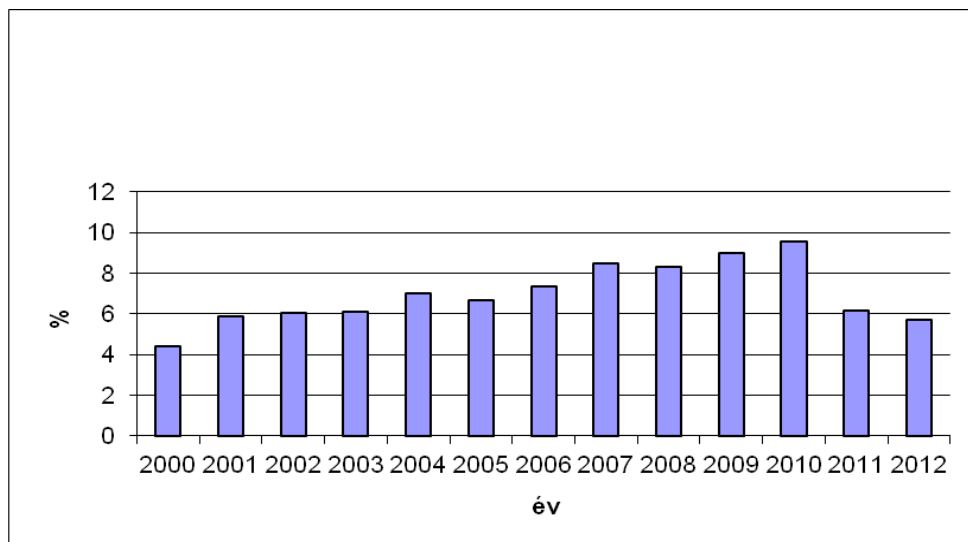
2. táblázat: A békésszentandrási önkormányzat saját folyó bevételei és helyi adóbevételei millió Ft-ban (2001-2011). Saját készítés, forrás: KSH T-Star.

3.2.4. A helyi gazdaságfejlesztés eredményei a foglalkoztatás területén

A nyilvántartott békésszentandrási álláskeresők száma 2010-ig megszakításokkal növekedési tendenciát mutatott: tíz év alatt több mint a kétszeresére nőtt a munkanélküliek száma (2000: 105 fő, 2010: 216 fő). 2000 és 2010 között eltelt tíz év során a munkanélküliségi ráta is több mint megkétszereződött. A 2011-es év azonban érzékelhetően fordulóponthoz vezetett ebben a tekintetben: az előző évhez viszonyítva kevesebb, mint kétharmadára csökkent a regisztrált álláskeresők száma, így a munkanélküliségi ráta alig haladta meg a 6 %-ot. A korábban megfigyelt tendencia váratlan fordulata feltehetően nagyrészt a kormányzati közmunkaprogram eredményeként interpretálható.⁵⁹

---

⁵⁹ www.ksh.hu

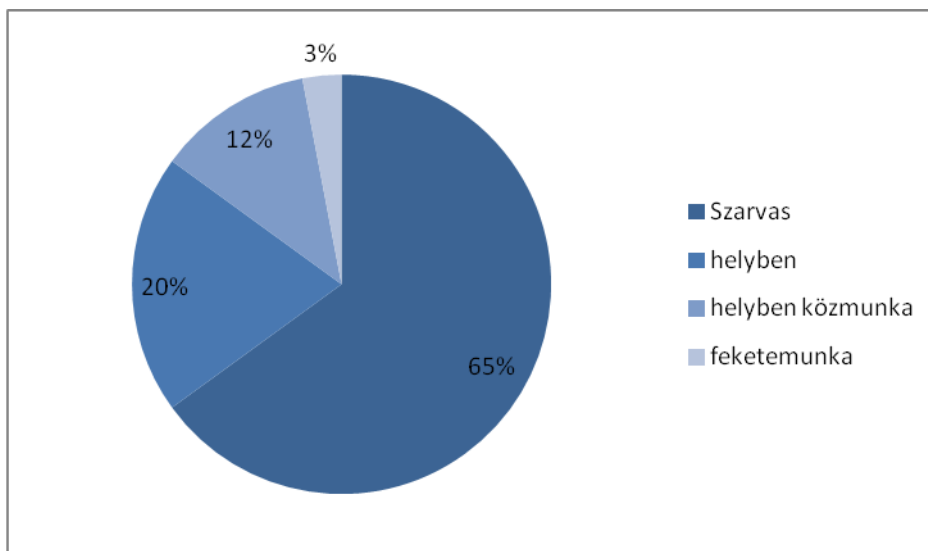

11. ábra: A nyilvántartott álláskereső aránya az aktív korú népességben Békésszentandrás (2000-2012).

Forrás: KSH T-Star,.

Az idei év folyamán a Start munkaprogramban összesen 126-an dolgoztak a belvív-elvezetési, településüzemeltetési és mezőgazdasági alprogramokban. A település foglalkoztatási mutatóinak értékelésekor fontos megemlíteni a közmunka hatását, ugyanakkor a fenntarthatóság szempontjából két fontos momentumot ki kell emelni: a településen 2013-ban új beruházként megvalósult az év végére már 100 főt alkalmazó húsüzem, illetve megalakult a Szent András Szociális Szövetkezet, ami 2014. január 1-jétől 16 főnek ad munkát. Ezen két változás eredményeképpen 2013-ban összesen 116 piaci alapon fenntartható munkahely jött létre a településen. Tehát a közmunka-program jelentette kedvező mutatókat a település új, elsődleges munkahelyeivel is képes megtartani, nem is beszélve arról, hogy e munkahelyek presztízse és fizetés is magasabb, mint a közmunkáé.

Békésszentandrás Szarvas vonzáskörzetébe tartozik, így nem tekinthető szokatlannak, hogy a munkavállalók több mint 60%-a dolgozik a közeli városban. Az aktív korúak kb. 20 %-a helyben rendelkezik állandó munkahellyel (a legjelentősebb foglalkoztatók: húsüzem, Körös-Agrár Kft, szőnyeggyár, önkormányzat, Hunyadi János Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Liget-Mix Építőipari Kft.), 12% a nem állandó munkahellyel rendelkezők, a közmunkások aránya, továbbá 3 % lehet azok azon aktív korúak aránya, akik feketemunkát végeznek (ld. 12. ábra).

12. ábra: A Békésszentandrásban lakó aktív korúak megoszlása munkahelyük szerint (2013). Forrás: AFSZ adatok és Lovász György, a Békés Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központ Szarvasi Kirendeltségének vezetője által közölt adatok alapján, saját szerkesztés.

3.3. Bazsi

3.3.1. A település általános bemutatása

Bazsi Veszprém megyében, a Sümegi kistérség és Zala megye határának közelében található község. Társadalom-földrajzi arculatát alapvetően meghatározza alacsony népességszáma (2012-ben 388 fő), ezáltal a község jól illeszkedik a területre jellemző aprófalvas településszerkezetbe. Bazsi Budapesttől közúton kb. 180 km-re helyezkedik el, a megyeszékhelytől, Veszprémtől számított távolsága 65 km, míg a kistérségi központ, Sümeg mindössze 7 km-re található a községtől. A település kulturális vonatkozásai közül kiemelkedik a községben született Simon István költő tiszteletére létesített emlékház, illetve az a tény, hogy a Berzsenyi Dániel Búcsúzás Kemenesaljától című költeményét ihlető látvány Bazsiban tárult a szerző szeme elé.

Bazsi sajátosságainak természetföldrajzi szempontú elemzése során megállapítható, hogy a település két nagytájunk, a Kisalföld és a Dunántúli-középhegység határán található: területének jelentősebb hányada a Bakony délnyugati pereméhez tartozik, a község északi részén viszont a Marcal-medence alacsonyabb térszínei figyelhetők meg. A település déli határát a Keszthelyi-hegységhez tartozó kisebb tengerszint feletti magasságú kiemelkedések, főleg 200-250 méter magasságú dombok kísérik végig (pl. Tátika-csoport, Kovácsi-hegy). A

község éghajlati viszonyait vizsgálva megállapítható, hogy földrajzi elhelyezkedéséből adódóan Bazsiban a magyarországi átlagnál erőteljesebben érvényesülnek a mediterrán hatások, ezért ebből a szempontból a szubmediterrán területhez sorolható. Vízrajzát tekintve csak néhány kisebb jelentőségű patak és kisebb felszíni vízfolyás emelhető ki, amelyek kivétel nélkül a Marcal vízgyűjtő területének részét képezik (például a Nagy-Erdő-patak, amely északnyugat-délkelet irányban halad át a település területén). A területen előforduló talajtípusok között megtalálhatóak az agyagos és homokos talajok, a lösz, valamint az előbb említett felszíni vizekhez köthetően az öntéstalaj is.⁶⁰

Annak ellenére, hogy Bazsi több olyan adottsággal is rendelkezik, amelyeket felületesen vizsgálva arra a következtetésre lehetne jutni, hogy ezek alapján a településen a fejlesztési potenciálok nagy lehetőségeket foglalnak magukban, alaposabb elemzés után kijelenthető, hogy a község egyértelműen belső perifériának minősíthető. Ilyen, első megközelítésben akár félreértésekre is okot adható alapvető tulajdonság például a település országos szintű elhelyezkedése, hiszen Magyarország legtipikusabb perifériás besorolású területei jellemzően a Duna vonalától keletre találhatók, ezzel szemben Bazsi dunántúli település. A község térségi elhelyezkedésének kisebb léptékben történő vizsgálatakor szintén elhamarkodott következtetések levonására adhatna okot a Balaton viszonylagos közelsége (kb. 25 km), hiszen az aktuális helyi társadalmi-gazdasági helyzet, a releváns statisztikai adatok stb. ismeretének hiányában arra lehetne számítani, hogy az ebből az adottságból adódó idegenforgalmi-turisztikai potenciálok kihasználásával Bazsi napjainkban egy egyértelműen aspiráló, látványos fejlődést mutató község.

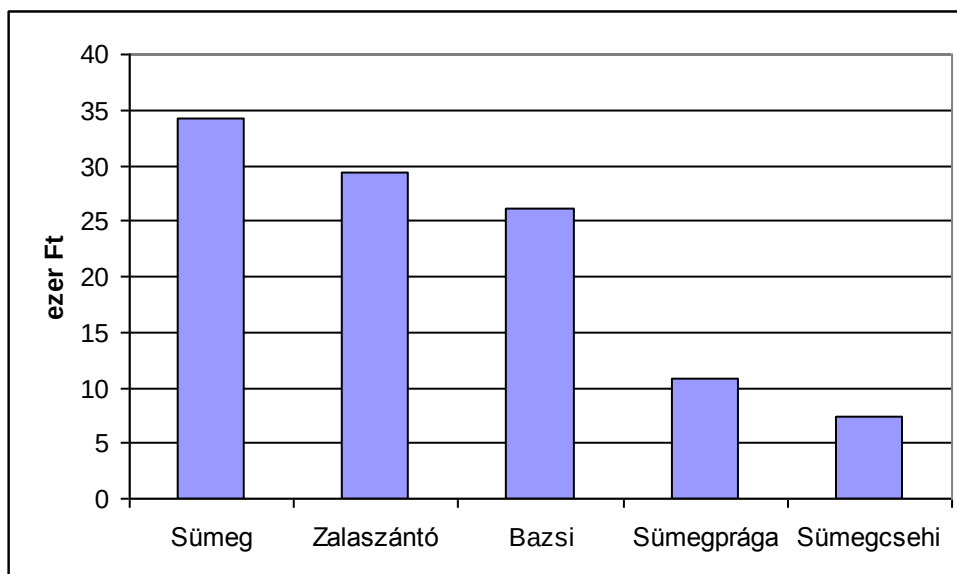
Ezzel szemben teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy Bazsi helyzete jelenleg periférikus, és az ebbe a csoportba sorolható településeken jelentkező problémák közül számos érzeteti hatását a községben. Ilyen például a térségbeli aprófalvakra általánosan is jellemző népességfogyás és a lakosság előregedése, a gazdasági lehetőségek számának erőteljes csökkenése, a fiatalabb korosztályba tartozó lakosok elvándorlása, a nagyobb lélekszámú települések irányába mutató migráció stb. Az a közigazgatási egység, amelyben elhelyezkedik, önmagában determinálja bizonyos fokig társadalmi-gazdasági lehetőségeit és aktuális helyzetét, hiszen a Sümegi kistérség általában is hátrányos helyzetű, stagnáló szintű terület, amely belső perifériaként jellemezhető.

Bazsi társadalmi-gazdasági helyzetét a környező településekkel összehasonlítva megállapítható, hogy az összevetésben részt vevő öt település közül ebben a községben volt a

---

⁶⁰ www.bazsi.hu

legmagasabb a munkanélküliségi ráta (kb. 9,5 %), amely közel 2 százalékponttal haladta meg a területi átlagot. Hasonlóan kedvezőtlennek minősíthető, hogy az egy főre jutó önkormányzati saját folyó bevételek nagysága Bazsiban (kb. 32 ezer Ft/fő) a területi átlag felét sem érte el, ugyanakkor előnyösnek nevezhető, hogy az egy főre eső helyi adóbevételek volumene (ld. 13. ábra) nagyságrendileg megegyezett a térségi átlaggal (26, illetve 30 ezer Ft/fő).

13. ábra: Az egy főre jutó helyi adóbevételek nagysága Bazsiban és a környező településeken 2011-ben.

Adatforrás: KSH T-Star, saját készítés.

A közműszolgáltatások tekintetében a bazsi általános állapotok viszonylag kedvezőnek nevezhetők: a településen található 180 lakás mindegyikében elérhető a közüzemi vízhálózat, illetve a szennyvíz-elvezetésért felelős infrastrukturális rendszer is a lakások több mint háromnegyedében (kb. 78 %-ában) jelen van, amely arány kissé meg is haladja a települési összehasonlítás által kapott átlagos értéket (kb. 76 %). A szolgáltatásokkal való ellátottság tekintetében nem mondhatók Bazsi sajátosságai különösebben kiemelkedőnek: az egészségügyi szolgáltatások közül a gyógyszerértékesítés, illetve a járóbeteg-szakellátás, a tercier szektorba tartozó szociális jellegű hálózatok közül pedig a bölcsőde, valamint az óvoda sem érhető el helyben, míg például utóbbi típusú intézmény az összevetésben szereplő összes többi településen megtalálható. (Bazsi helyzete kistérségi szintű összevetés szerint többé-kevésbé megfelel a környező településekkel való összehasonlítás eredményeinek.)

3.3.2. A helyi gazdaságfejlesztés megvalósulása Bazsiban

3.3.2.1. A lokális gazdaságfejlesztés háttérfeltételei és a kialakítását lehetővé tévő adottságok

A Bazsiban az elmúlt években megvalósult gazdaságfejlesztési program döntő fontosságú háttérfeltételei között feltétlenül meg kell említeni a közmunkaprogram központilag is ösztönzött önkormányzati szintű kibővítését, hiszen ennek a projektnek számos eleme e társadalmi erőforrás kihasználásával tudott eredményeket felmutatni. Ezen témakör kapcsán említhető a közcélú foglalkoztatás keretében kialakított, 250 m² nagyságú, elsősorban uborka és burgonya termesztésére szolgáló önkormányzati tulajdonú földterület, amelyen a különböző mezőgazdasági termelési munkákat nagyrészt szintén a közfoglalkoztatottak végzik.

8. kép: A közmunkaprogramban termelt uborka termesztésére szolgáló uborkaháló.

A közmunkaprogramhoz kapcsolódó további kedvező irányú előrelépést jelentett, hogy ez a kezdeményezés biztosította a lehetőséget a település számára, hogy megvalósulhatott az egyes helyhatósági tulajdonú, a főleg a rendszerváltás óta eltelt évtizedek során erőteljesen megromlott állapotba került épületek felújítása (például művelődési ház, orvosi rendelő, ravatalozó). Ennek a korábban rejtett erőforrásnak minősülő opciónak a kiaknázásával több tízmillió forintos nagyságrendű kiadást lehetett elkerülni, amit így más, szintén Bazsi általános fejlődését, előrehaladását szolgáló fejlesztésekre lehetett fordítani. A közmunkaprogram jelentette potenciál gyakorlatban történő felhasználása olyan nagy hatásfokkal valósult meg Bazsiban, hogy az illetékes minisztérium kiadványában

követendő példaként állította a magyar kistelepülések elé az adott témakörben az aktuálisan bemutatásra kerülő községben alkalmazott metódust és eljárásokat.⁶¹

9. kép: A település által 2012-ben vásárolt, az önkormányzati tulajdonú földek művelésére szolgáló traktor. Saját készítés.

Bár az előző bekezdésben részletezett tényezőnél kevésbé kézzelfogható elemét alkotják a bazsi gazdaságfejlesztési programnak, mindazonáltal semmiképpen sem maradhatnak említés nélkül a projekt működését lehetővé tévő háttérfeltételek között a település gyümölcstermesztéshez fűződő tradíciói, hagyományai. A kedvező természetföldrajzi adottságok (éghajlat, az ilyen típusú gazdálkodásra kitűnően alkalmas talajtípusok jellegzetes előfordulása stb.) szinte predesztinálták a településen élőket arra, hogy földterületeiken viszonylagosan nagy jelentőséggel kezeljék a különböző gyümölcsféléket, s a bazsi lakosok kimondottan hosszú idővel ezelőtt felismerték az ezekben rejlő potenciális lehetőségeket (egyes feljegyzések szerint a XVI. században ültették el az első almafákat a községben). Ennek következtében több évszázadra tekint vissza a helyi alma-, körte-, szőlő- és egyéb gyümölcsfajták termesztésének hagyománya, amelynek eredményeképpen ezek az

---

⁶¹ Szentés László bazsi polgármester közlése alapján.

árucikkek ezen vonatkozásban jelentős exporttermékként is funkcionáltak a település gazdasági profiljában.⁶²

3.3.2.2. A helyi gazdaságfejlesztés szereplői és elemei

A bazsi gazdaságfejlesztési projekt egyik legfontosabb aktora kétségtelenül a Bazsalma Vidékfejlesztési Egyesület, amely 2007-ben alakult meg, vezetője pedig indulásától fogva Szentés László, a helyi polgármester. Ezen civil szervezet és a helyi önkormányzat szoros együttműködésének valószínűleg legjelentősebb akciója volt, amelynek során több mint kétezer őshonos, tájjellegű facsemetét osztottak szét Bazsi, illetve a környező települések (Zalasántó, Sümegprága, Sümegcsehi) érdeklődő lakosai között annak érdekében, hogy a térség előzőekben részletezett nagy múltú gyümölcstermesztési hagyományait felelevenítve (amelyek az elmúlt néhány évtizedben szignifikáns mértékben veszítettek a lokális gazdasági rendszerben betöltött jelentőségükből) a mezőgazdasági tevékenységek köréből kikerült földterületeken ismét megkezdődhessen a produktív hasznosítás. Ehhez a művelethez kapcsolódóan, azt megelőzően történt meg a helyi őshonos almafajátípusok összegyűjtése és tudományos igényű azonosítása, amelynek eredményeként 120 db, összesen tizenkét különböző fajtához tartozó almafát telepítettek génbankba. Kialakítottak egy gyümölcsfeldolgozó egységet is a községben, amelynek segítségével bármely helyi lakos gyümölcslevet állíthat elő terméséből, az esetlegesen keletkező felesleget pedig korlátozás nélkül értékesítheti.⁶³

Az almatermesztéshez köthető tevékenységek mellett a szervezet profiljának másik fő összetevője az őshonos magyar baromfifajták tenyésztésének megszervezése a településen: hét különböző fajtájú baromfiból összesen 2500 darabot osztottak szét a lakosság körében, így kívánva a lakosok között feléleszteni hagyományaikat, és újból meghonosítani a tradicionális falusi gazdálkodás alapjait. Fontos kritérium volt, amelyet az egyesület fogalmazott meg a jövőbeni kisállattartók irányában, hogy lehetőség szerint próbáljanak meg ragaszkodni a természetes szaporítási módszerekhez; ugyanakkor engedélyezték az egyes háztartások személyes szükségleteinek előzetes túlbecsüléséből adódó felesleges baromfik adásvételét is. Az őshonos fajták meghatározása az úgynevezett mintafalu program keretében valósult meg, amelynek eredményeképpen az önkormányzat saját tulajdonában lévő területeken aktuálisan

---

⁶² Bazsalma Vidékfejlesztési Egyesület kiadványa.

⁶³ Szentés László polgármester közlése.

összesen 160 baromfipéldány gondozása zajlik. Ezen tevékenységben nagy segítséget nyújt az utóbbi években kialakított keltetőhelyiségek alkalmazása, amelyek számos más fejlesztéshez hasonlóan a helyi közmunkaprogram keretében kerültek felállításra.⁶⁴ A 2013-as évben 4 tonna uborkát termesztettek a polgármesteri hivatal mögött kialakított gazdaságban, Túristvándihoz hasonlóan kordonos megoldást választottak.⁶⁵

10. kép: Önkormányzati tulajdonú keltetőgépek. Forrás: saját készítés.

A lokális gazdaságfejlesztési tevékenységekhez kapcsolódó rövid és középtávú célkitűzések között megtalálható, hogy az almafélékre vonatkozó kezdeményezésekhez hasonló akciókat valósítsanak meg a szőlő-, illetve a szelídgesztenye-termesztéshez kapcsolódóan is, amelyek helyi termesztése szintén hosszú múltra tekint vissza. Továbbá itt említhető meg az a terv is, amely a baromfitenyésztési program vízi szárnyasokkal való kibővítését célozná meg, ezáltal is sokszínűbbé téve a községi termelési tevékenység arculatát. Más jellegű és egyben nagyobb volumenű elképzelés a szervezet részéről, hogy belátható időn belül a szűkebb környező térségben felmerülő, őshonos baromfik tenyésztésére irányuló igényeket innen kívánják kielégíteni. Mindemellett fontosnak tartják egy kimondottan a helyben előállított termékekre specializálódott bolt kialakítását, hiszen ezáltal

---

⁶⁴ Csikós Csaba alpolgármester, a Bazsalma Vidékfejlesztési Egyesület alapító tagjának tájékoztatása.

⁶⁵ Hogyor 2012 66. o.

jelentős könnyebb lenne a bazsi lakosok által megtermelt mezőgazdasági áru értékesítése. Röviden összegezve a megfogalmazott célokat, kijelenthető, hogy a település számára meghatározott elsődleges feladat az önellátás kialakítása, amely azonban elképzelhetetlen anélkül, hogy a helyi lakosok magántulajdonukban lévő földterületeiken olyan gazdasági tevékenységet folytassanak, amely saját célra felhasználható, továbbá értékesítésre is alkalmas produkttal (különleges almafajták, egyedi baromfifélék) rendelkezik.⁶⁶

3.3.3. A helyi gazdaságfejlesztés eredményessége

A helyi gazdaságfejlesztés kulcsszereplőivel elkészített interjúk, illetve a bazsi lakosokkal folytatott beszélgetések alapján úgy ítéltük meg, hogy a lokális gazdaság fellendítését célzó erőfeszítések elérték céljukat; a következőkben ezen véleményünk igazságtartalmának mértékét kvantitatív módszerekkel vizsgáljuk meg. 2002 és 2011 között a bazsi önkormányzat saját folyó bevételei⁶⁷ több mint 20 %-os növekedést értek el; a tendenciával kapcsolatos részletes adatok az 1. táblázatban találhatóak. Az adatokból megállapítható, hogy a helyi gazdaságfejlesztési program elindulása, amely leginkább a jelenlegi polgármester, Szentes László által a település élén töltött első ciklus kezdetéhez (2002) köthető, egy átmeneti (2003-2004-es) visszaesést követően rövid időn belül érzékeltette kedvező hatását, hiszen már az első ciklus végére, 2006-ra a négy évvel korábbi mutatókhoz képest több mint 10 %-os növekedést sikerült elérni az önkormányzat saját folyó bevételei vonatkozásában. Mindazonáltal kijelenthető, hogy a fejlesztési projekt statisztikai paraméterek alapján meghatározható kiteljesedése a 2006-tól kezdődő időszakra tehető, amely megállapítás többek között arra az adatra alapozható, hogy 2001 óta 2008-ban rendelkezett a bazsi önkormányzat a legtöbb saját bevétellel, amelynek volumene megközelítette a hét évvel korábbi adat másfélszeresét. Az időközben megkezdődött gazdasági világválság hatására 2009-re az előző évhez viszonyítva több mint 20 %-os visszaesés következett be, de a 2010-es, illetve a 2011-es adatok ismét a korábbi pozitív tendencia visszatérésére utalnak, amely

---

⁶⁶ Szentes László polgármester közlése.

⁶⁷ Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 106. § (1):

„E törvény alkalmazásában saját bevétel:

- a) a helyi adók;
- b) saját tevékenységből, vállalkozásból és az önkormányzati vagyon hasznosításából származó bevétel, nyereség, osztalék, kamat és bérleti díj;
- c) átvett pénzeszközök;
- d) törvény alapján az önkormányzatot megillető illeték, bírság, díj;
- e) az önkormányzat és intézményei egyéb sajátos bevételei.”

eredményeképpen 2011-ben az adott évi saját bevételek volumene nagyságrendileg megegyezett a 2007-es mutatókkal.⁶⁸

Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Saját bevételek 2001-es értéken	6,11	6,17	4,81	4,76	5,44	6,75	7,28	8,65	6,69	7,40	7,60
Helyi adóbevételek 2001-es értéken	4,23	4,43	2,75	2,91	2,98	3,84	4,65	6,00	4,84	5,06	6,13

3. táblázat: A bazsi önkormányzat saját folyó bevételei és helyi adóbevételei millió Ft-ban (2001-2011).

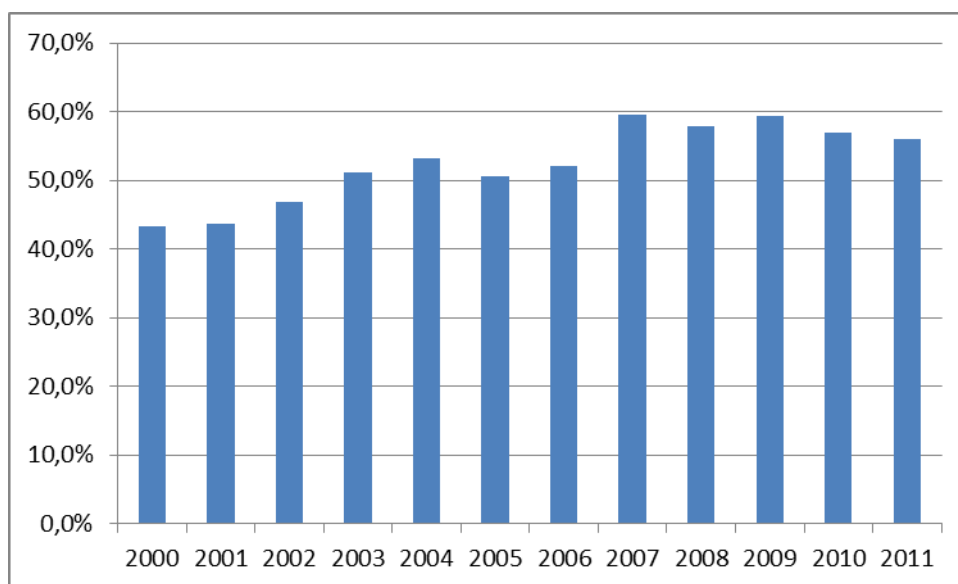
Saját készítés, forrás: KSH T-Star.

A települési önkormányzat által begyűjtött helyi adóbevételek alakulásának tekintetében szintén egyértelműen pozitív változások figyelhetők meg az utóbbi években. A helyi gazdaságfejlesztési program 2002-es elindulása óta a bazsi helyhatóság ilyen típusú bevételeinek nagysága több mint 40 %-kal nőtt, továbbá kiemelésre érdemes tény, hogy erre a kedvező tendenciára sem volt hosszabb távú hatással az aktuális gazdasági válság kitörése: egy egyszeri visszaesést követően 2009-től kezdődően folytatódott a növekedés, sőt 2011-ben érte el az eddigi tetőpontját ez a pozitív folyamat.⁶⁹ A saját bevételek zömét a helyi adóbevételek teszik ki, a jövőben azonban az önkormányzat szeretné növelni a saját vállalkozásaiból származó bevételek volumenét is⁷⁰, így ez az arány várhatóan módosulni fog.

⁶⁸ www.ksh.hu

⁶⁹ www.ksh.hu

⁷⁰ Erre példa, hogy az önkormányzat saját tulajdonú pasztöröző készülékével bér munkában gyümölcsle pasztörözését vállalja, amire jelenleg egy olasz vállalkozótól van folyamatos megrendelésük.

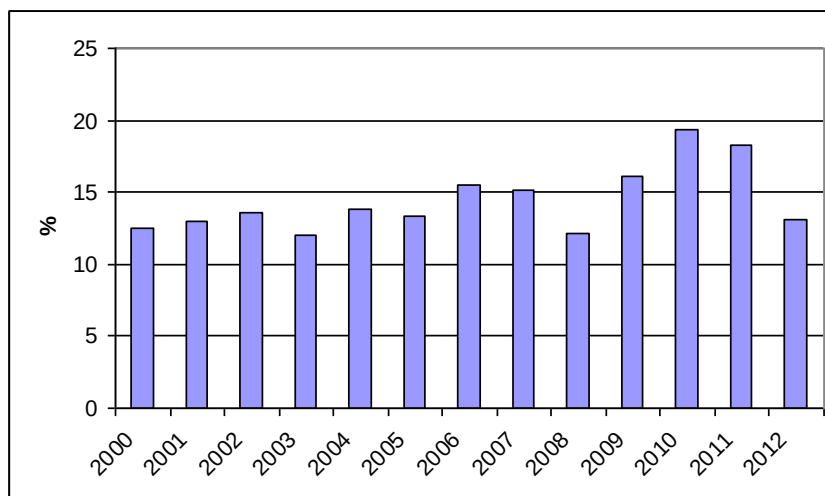
14. ábra: Az egy főre jutó adóköteles jövedelem nagyságának változása Bazsiban az országos átlag arányában (2000-2011). Adatforrás: TeIR.

Az egy főre jutó adóköteles jövedelem tekintetében (ld. 14. ábra) a XXI. század első évtizedében szintén kedvező tendenciák voltak megfigyelhetők Bazsiban: 2000 és 2010 között rövidebb megszakításoktól eltekintve viszonylag folyamatos volt ezen paraméter viszonylatában a bővülés, amelynek eredményeként (több mint 1 %-os éves átlagos növekedés mellett) az évtized végéig 13 %-ot is meghaladó növekedés valósult meg. Ezeknek a pozitív jellegű változásoknak a kialakulását feltételezhetően nagymértékben elősegítette a községben végrehajtott helyi gazdaságfejlesztési program.

3.3.4. A helyi gazdaságfejlesztés eredményei a foglalkoztatás területén

A Bazsiban végrehajtott helyi gazdaságfejlesztési tevékenységek egyértelműen pozitív hatást gyakoroltak a foglalkoztatás területére is: a nyilvántartott álláskereső aktív korú népességhez viszonyított arányában (nagy valószínűséggel elsősorban a 2008-ban kezdődött gazdasági világválság következtében) meglehetősen rövid idő alatt (2008 és 2010 között) kialakult nagymértékű emelkedés (ld. 15. ábra) viszonylag gyorsan bekövetkező konszolidálódásában feltehetően nem elhanyagolható annak jelentősége, hogy a helyi önkormányzat a bazsi gazdaság fellendítésére irányuló törekvései során meghatározó hatásokkal kezdte kiaknázni a közmunkaprogramban rejlő potenciálokat. Ezáltal a településen élő munkanélküliek száma erőteljesen csökkent, hiszen megvalósult döntő hányaduk integrációja az előbbieken említett állami projektbe, így a foglalkoztatottság

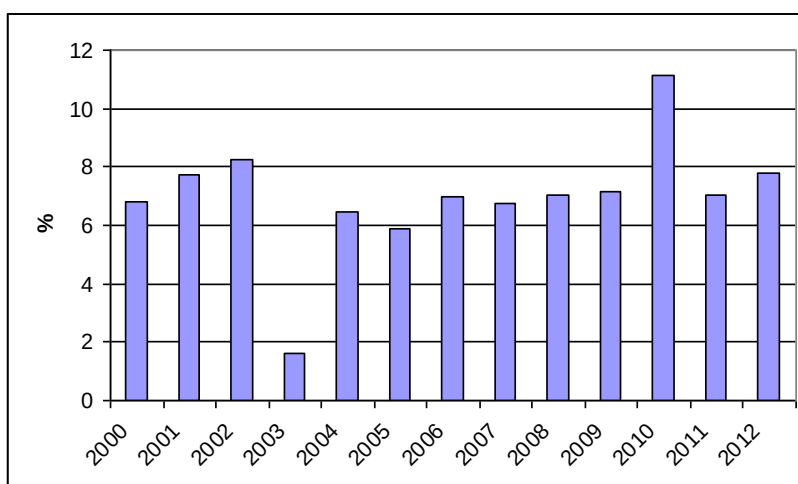
mutatói is pozitív irányba mozdultak el: például a 2012-ben feljegyzett adatok már többé-kevésbé megegyeztek az öt évvel korábbiakkal.⁷¹

15. ábra: A nyilvántartott álláskereső aránya az aktív korú népességben Bazsiban 2000 és 2012 között.

Forrás: KSH T-Star.

Feltehetően ugyanezen tényezőre (a közmunkások számának a helyi gazdaságfejlesztés keretében történő megemelkedésére) visszavezethető okok következtében az adott település általános társadalmi-gazdasági állapotát a legtöbb esetben nagy pontossággal jellemző indikátorok egyike, a 180 napon túli nyilvántartott álláskereső száma szintén kedvező változásokra utal az előző részben ismertetett fejlesztési projekt kezdete óta (ld. 16. ábra).

16. ábra: A 180 napon túli nyilvántartott álláskereső aránya Bazsiban 2000 és 2012 között. Forrás: KSH

T-Star.

⁷¹ www.ksh.hu

A kedvezőtlen folyamatok, az országos, illetve nemzetközi szinten egyaránt negatívnak minősíthető gazdasági környezet ellenére nem következett be számottevő aráynövekedés ezt a paramétert vizsgálva (eltekintve egy egyszeri kiugrástól 2010-ben, amelyet azonban gyors korrekció követett). Megállapítható, hogy az állást több mint fél éve nem találó regisztrált munkanélküliek hányada az összes álláskeresőhöz viszonyítva kimondottan hektikus változásokat mutatott az elmúlt évtizedben, azonban mindenképpen előnyös adatnak nevezhető, hogy az utóbbi néhány évben sem ment végbe ezen csoport jelentőségének drasztikus megerősödése.

3.4. Lak

3.4.1. A település általános bemutatása

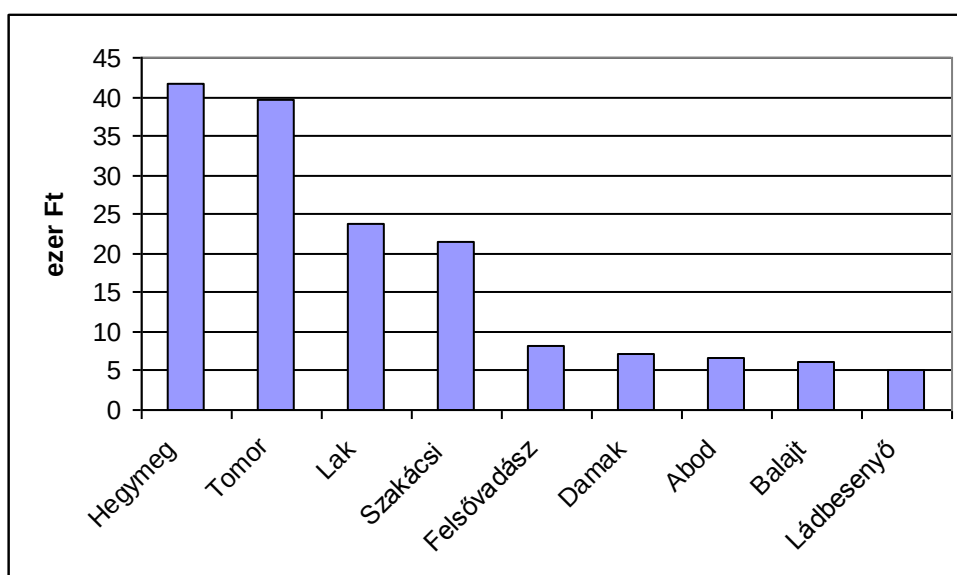
Lak egy kb. 600 fős község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, az Edelényi kistérségben található. Területe természetföldrajzi szempontú megközelítés alapján a Csereháthoz tartozik; ezek az információk már önmagukban determinálják periférikus helyzetét, amelyet a későbbiekben bemutatásra kerülő statisztikai adatok is alátámasztanak. A település társadalom-földrajzi karakterét erőteljesen meghatározza a népesség nemzetiség szerinti összetétele: a 2011-es népszámlálás során a község lakosainak 51 %-a magyar, 49 %-a pedig cigány nemzetiségűnek vallotta magát.

A település földrajzi elhelyezkedését vizsgálva megállapítható, hogy ez az adottság tovább erősíti a község hátrányos helyzetét, hiszen már a legközelebbi város, Edelény (amely egyben a kistérségi központ szerepét is betölti) távolsága sem elhanyagolható Lakhoz viszonyítva (kb. 13 km). Mindemellett a már regionális szinten is egyértelműen jelentős központnak számító települések közül a legkisebb távolságra lévő (Kazincbarcika) eléréséhez a lakosoknak közel 30 kilométert kell megtenniük, míg az országos jelentőséggel is rendelkező megyeszékhelytől, Miskolctól mért távolsága kb. 35 km.

Lak társadalmi-gazdasági helyzetét a környező településekkel összehasonlítva megállapítható, hogy ezt a községet is nagymértékben érinti az egész Észak-Magyarország régióra, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén megyére jellemző magas munkanélküliség: 2012-ben az összes lakó állampolgár közel egynegyede volt regisztrált álláskeresőként nyilvántartva, amely érték valamivel magasabb az összehasonlító elemzésbe bevont kilenc település adatainak összevonásából kialakult átlagnál (20 %). A településen a romák aránya magas

közöttük a munkanélküliségi ráta is magas a térséget jól ismerő kutatók becslése szerint: „A munkanélküliek kb. 60%-a roma, a romák körében a munkanélküliség kb. 80%.”⁷²

Területi viszonylatban egyértelműen kedvezőnek nevezhető az egy főre jutó saját folyó önkormányzati bevételek nagysága, hiszen a kilenc település közül a harmadik legkedvezőbb adatot tudták feljegyezni Lakon (24 ezer Ft/fő), amely érték az összehasonlításban szerepeltetett települési átlagnak (15 ezer Ft/fő) több mint másfélszeresét érte el (ld. 17. ábra). Hasonlóan viszonylagosan pozitívnak értékelhető az egy főre jutó helyi adóbevételek mennyisége, hiszen a vizsgált kilenc település közül itt vette fel ez a paraméter a legmagasabb értéket (5 ezer Ft/fő), amely ezáltal több mint kétszeres mértékben haladta meg a községek átlagát (2 ezer Ft/fő). (Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy mind az egy főre jutó saját bevételek, mind a helyi adóbevételek nagysága messze alulmúlja a Magyarországon jellemző átlagos értéket.)

17. ábra: Az egy főre jutó önkormányzati saját folyó bevételek nagysága Lakon és a környező településeken (2011). Adatforrás: KSH T-Star.

Az alapvető közműszolgáltatások területén térségi viszonylatban átlagosnak nevezhető Lak helyzete: mind a közüzemi vízhálózatba, mind a szennyvíz-elvezető hálózatba bekapcsolt lakások aránya (68, illetve 28 %) megközelítőleg megegyezik az összehasonlításban szereplő települések adatainak megfelelő súlyozásából adódó középértékkel (66, valamint 32 %). Az egyéb szolgáltatások elérhetőségét megvizsgálva kijelenthető, hogy Lak helyzete

⁷² Ricz-Czene 174. o.

viszonylagosan kielégítőnek nevezhető ebből a szempontból, hiszen az összevetésben szereplő települések többségében hiányzik a postai, a banki és a háziorvosi ellátás is, míg ezek mindegyike helyben igénybe vehető a lakó állampolgárok által. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy Lakon sem érhető el járóbeteg-szakellátás, illetve üzemanyag-töltőállomás, gyógyszerár, bölcsőde és óvoda sem létesült a településen 2011-ig. (Kistérségi szinten vizsgálva ezen mutatókat viszont Lak társadalmi-gazdasági helyzete jelentősen elmarad a területi átlagtól.)

3.4.2.A helyi gazdaságfejlesztés megvalósulása Lakon

3.4.2.1. A lokális gazdaságfejlesztés háttérfeltételei és az azt lehetővé tévő adottságok

Lakon 2013 augusztus 21-24. között végeztünk kutatómunkát, a bevezetőben már említett 4. Periféria Nyári Egyetem keretében. A periféria nyári egyetem elnevezés már előre vetítette, hogy földrajzi és valószínűleg társadalmi szempontból is periférikus településsel fogunk megismerkedni – és ez a várakozásunk tökéletesen beigazolódott.

A település a rendszerváltozás (egyik) vesztesének tekinthető Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található. A rendszerváltozást megelőzően a lakosok jelentős része a Sajó-vidék ipari üzemeiben talált munkát. A megyeszékhelyről menetrend szerinti autóbusszal a 40 km-es távot több mint 1 óra alatt tettük meg.

A település lakossága az utóbbi 10 évben közel 10 százalékkal növekedett, ez a változás a magas természetes szaporulatnak köszönhető. Az utóbbi évek legkomolyabb fejlesztése, az új óvoda építése is értelemszerűen a legfiatalabbak növekvő számának tudható be,⁷³ ami pályázati forrásból (198 millió forint) valósult meg.⁷⁴ A munkanélküliségi ráta kiemelkedően magas értéke 2013-ban mérséklődni látszott.

2013. december 13-án a Mátrai Hőerőmű 1300 mázsa szén adományozott a település lakóinak, melyből közel 100 család részesült; ez a hír is szemlélteti a település hátrányos helyzetét.⁷⁵ A Lakhoz hasonlóan hátrányos helyzetű Told községben önkormányzati és civil részvétellel megvalósult biobrikettgyártás példaként szolgálhat(na) Lak számára is.⁷⁶

---

⁷³ A környező településekről nem ingáznak be gyerekek a lakó óvodába.

⁷⁴ <https://www.teir.hu/tmp/pdf38366.pdf>

⁷⁵ <http://sajomente.hu/hirek/1275-szenadomany-lak-kozsegnek>

⁷⁶ „Az álomból valóság lesz” - Told község egyedi foglalkoztatásfejlesztési kezdeményezései

11. kép: A Mátrai Hőerőművek szénadománya Lak községnek (forrás: sajomente.hu).

3.4.2.2. A helyi gazdaságfejlesztés szereplői és elemei

A fent ismertetett többségében negatív jelenségek után felmerülhet a kérdés: milyen lehetőségek adóttak a helyi gazdaságfejlesztésre Lak településen? Két elem jelent meg az utóbbi években Lakon: az egyik az alulról szervezett szociális gazdaság, valamint a különféle közmunkaprogramok. A szociális gazdaság szociális szövetkezet formájában jelent meg Lakon.

A Csereháti Településszövetség, amely térségi összefogással megvalósult projekt volt, a korábbi kézműves hagyományok újjáélesztésén keresztül kívánta enyhíteni a súlyos problémákat. A közmunkaprogram Lak település esetében a helyi gazdaságfejlesztés (korántsem sikeres) eszközének tekinthető. A közmunkaprogramot két szereplő, az önkormányzat, valamint a korábbi gyümölcsöst tovább üzemeltető Green-Lak Kft. veszi leginkább igénybe. Az önkormányzat által szervezett tevékenység keretében a közmunkások az általános iskola számára zöldséget termelnek. Arra vonatkozó kérdésünkre, hogy a téli időszakban milyen hasznos tevékenységet tudnak majd végezni, nem tudtak válaszolni. 2013-ban 4 ha földterületet művelt az önkormányzat, 2014-ben 8 ha-t fog, továbbá a 2015-ös évre előkészítve még 5 ha-t fognak bevonni. A Green-Lak Kft. gyümölcsöt termel, feldolgozást nem végez a településen, döntően alacsonyan képzett munkaerőt alkalmaz.

3.4.3. A helyi gazdaságfejlesztés eredményessége

Személyes helyszíni tapasztalataink, illetve a település helyzetével kapcsolatosan elkészített mélyinterjúk tartalma egyaránt arra utalnak, hogy a laki gazdaságfejlesztési program eredményessége finoman fogalmazva is megkérdőjelezhető. Ezt a helyi közvélekedést mindazonáltal nem támasztják alá az önkormányzat saját folyó bevételeinek⁷⁷, illetve helyi adóbevételeinek változásai, amelyek az utóbbi időszakban erőteljes növekedést mutattak (ld. 4. táblázat). Cserkeszőlővel ellentétben itt azért alacsony a helyi adóbevételek aránya, mert érdemi gazdasági tevékenység alig zajlik a településen.

Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Saját bevételek 2001-es értéken	2,87	1,75	1,94	1,70	3,43	2,90	2,52	5,74	4,47	6,55	9,48
Helyi adóbevételek 2001-es értéken	0,30	0,78	0,79	0,29	0,66	0,83	0,42	1,20	1,70	2,05	1,99

4. táblázat: A laki önkormányzat saját folyó bevételei és helyi adóbevételei millió Ft-ban (2001-2011).

Adatforrás: KSH T-Star.

Az önkormányzati saját folyó bevételek, illetve helyi adóbevételek volumene mellett az egy főre jutó adóköteles jövedelem nagyságának változása is fontos információkat hordoz egy adott településen végrehajtott helyi gazdaságfejlesztési program hatásfokának megítélésénél. Lakon ez alapján a paraméter alapján az előző adatokkal szemben ezen projekt hatékonyságának alacsony mértéke állapítható meg (ld. 18. ábra): a 2000-től 2011-ig terjedő időszakban ennek a mutatónak egyszer sem sikerült meghaladnia az országos átlag 30 %-át, bár meg kell jegyezni, hogy az időszak végének adatai a legkedvezőbb értékek közé tartoznak ebből a szempontból.

⁷⁷ Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 106. § (1):

„E törvény alkalmazásában saját bevétel:

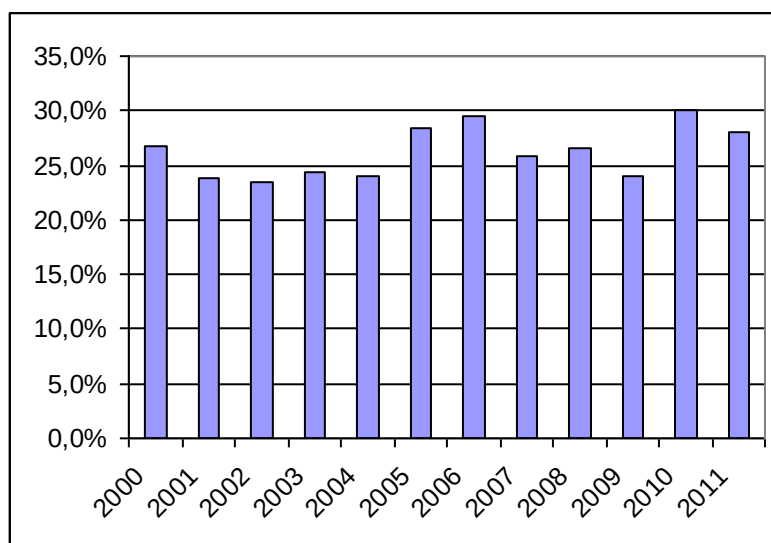
a) a helyi adók;

b) saját tevékenységből, vállalkozásból és az önkormányzati vagyon hasznosításából származó bevétel, nyereség, osztalék, kamat és bérleti díj;

c) átvett pénzeszközök;

d) törvény alapján az önkormányzatot megillető illeték, bírság, díj;

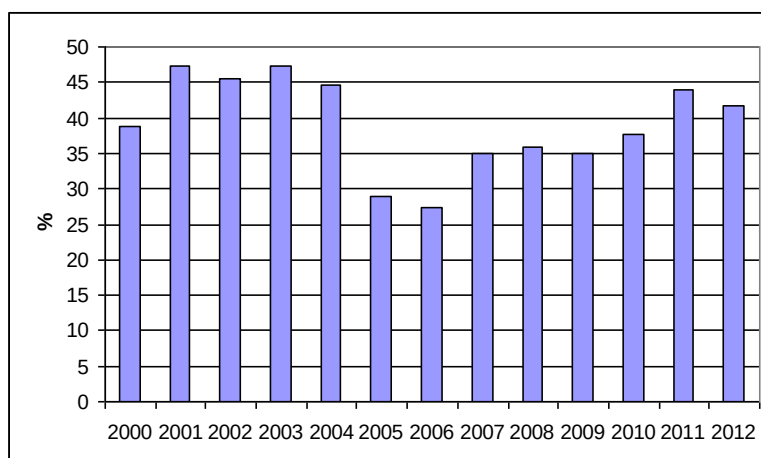
e) az önkormányzat és intézményei egyéb sajátos bevételei.”

18. ábra: Az egy főre jutó adóköteles jövedelem nagyságának változása Lakon az országos átlag arányában (2000-2011). Adatforrás: TeIR.

3.4.4. A helyi gazdaságfejlesztés eredményei a foglalkoztatás területén

A nyilvántartott álláskeresők aktív korú népességhez viszonyított arányának változását vizsgálva (ld. 19. ábra) nem mutatható ki a laki lokális gazdaságfejlesztési program pozitív hatása: a 2012-es év végén nagyságrendileg ugyanakkora volt a munkanélküliek aránya ebben a vonatkozásban, mint tizenkét évvel korábban, bár ki kell emelni, hogy a vizsgált időszak alatt jelentősnek nevezhető elmozdulások voltak tapasztalhatók mind pozitív, mind negatív irányban.

19. ábra: A nyilvántartott álláskeresők aránya az aktív korú népességben Lakon (2000-2012). Adatforrás: KSH T-Star.

2013-ban Lak településen nem tapasztaltunk érdemi változást: a korábbi kézművességre alapozott projekthez kapcsolódóan mindössze egy kézművesházat láttunk, ugyanakkor fontos leszögeznünk, hogy a projektben részt vevő többi települést nem látogattuk meg. A közmunkaprogramban 2013-ban 100 fő dolgozott az önkormányzat szervezésében; a kiválasztás szociális alapon történik, lehetőség szerint minél több családot szeretnének bevonni. A Green-Lak Kft. gyümölcsösében az idei évben 30 közmunkást alkalmaztak erdőtisztítóként. Látható, hogy Lak településen piaci alapú munkahelyteremtés nem történt az utóbbi években, kizárólag az ideiglenes, bizonytalan közmunka bővült.

4. A célok és az eredményesség összehasonlítása

4.1. A helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések céljainak összehasonlítása

4.1.1. Szemléletformálás

A helyi gazdaságfejlesztés célja az esetek többségében valamilyen szemléletformálás az adott térségben, településen. A szemléletformálás jellege a település társadalmi fejlettségének függvényében változik.

Lak településen a munkaképes korú lakosság jelentős része még soha nem dolgozott az elsődleges munkaerőpiacon, a falusi kertek műveletlenek annak ellenére, hogy lakói a fiatalabb korosztályba tartoznak. A település idős lakói értetlenül állnak a változások előtt. E településen az önkormányzat és a civilek a munka világát szeretnék újból megismertetni a lakosság túlnyomó többségével. Ezt a kínáló lehetőségek tükrében igyekeznek érvényesíteni (korábban a kézműves hagyományok felélesztése pályázati forrásból, jelenleg a közmunkaprogram). E cél megvalósulását több éves, évtizedes időtávban lehet értékelni, az viszont, hogy a munka világát megismerők gyermekei ezek után más szemlélettel kezdhetik meg felnőtt életüket, semmiféleképpen sem jelenthető ki teljes biztonsággal.

Bazsiban a szemléletformálás a közösségi élet aktivitásának erősítésében, valamint a lakosság önellátásának erősítésében mutatkozott meg: a közösségi életet infrastrukturális fejlesztésekkel (művelődési ház felújítása, új összevont rendelőintézet és polgármesteri hivatal kialakítása) kívánták megerősíteni, valamint színvonalas helyi rendezvényekkel. Ilyen például a Simon István-emplénap, ahol a helyi fellépők és a helyi termékek is jelentős szerepet kapnak. Az önellátásra ösztönzés a rideg baromfifajták kiosztásában és a gyümölcsfeldolgozó kialakításában, valamint új almafák telepítésében nyilvánult meg.

Békésszentandrásan az „újra tanulok” program keretében a mezőgazdasági munkálatokat tanulhatták meg a résztvevők, valamint a gyakorlati haszonnal rendelkező feladatoknak köszönhetően 25 korábbi közmunkásnak sikerült az idei évben megnyílt húsüzemben elhelyezkednie. Cserkeszőlőn a szemléletformálás nem direkt formában valósul meg: az önkormányzat maga is piaci alapú munkahelyeket kínál (az alacsonyan képzettek számára), valamint a vállalkozói szemléletet erősítette, például kedvezményes hitelek nyújtásával a kisvállalkozók számára. A település lakói maguk is fogékonyak a vállalkozói tevékenységre: elsősorban a turizmushoz köthető szobakiadás, illetve a különböző zöldségek és gyümölcsök termesztése és értékesítése a turisták számára említhető ebből a szempontból.

4.1.2. A foglalkoztatás növelésétől a profit/bevétel növeléséig

A HGF tevékenységek kezdetekor mindegyik település a foglalkoztatás növelését tekintette céljának. A célok szerencsés esetben átalakulhatnak: a foglalkoztatottak számának növelése után a munkahelyek fenntarthatósága (erről később részletesen írunk) s végül a profit növelése lehet a cél.

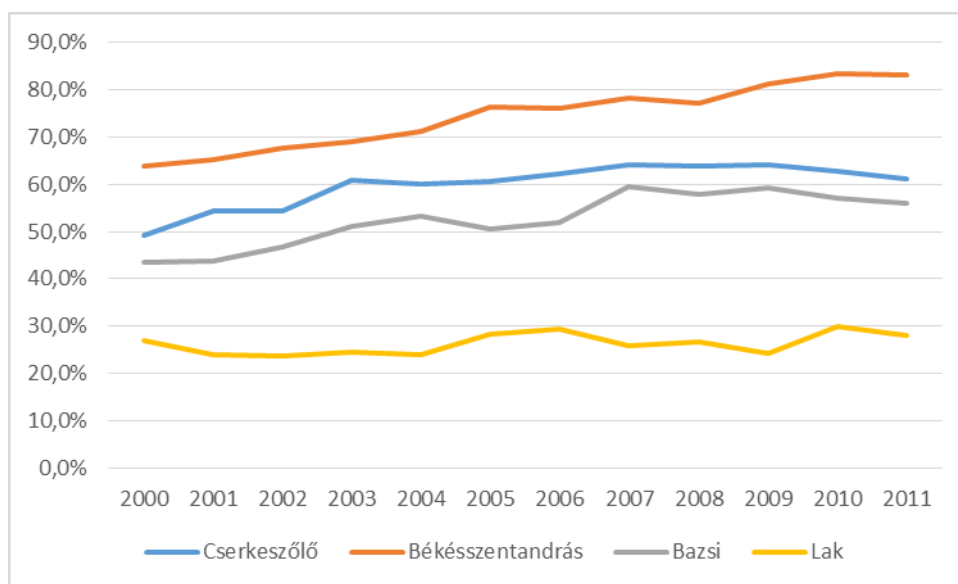
Lak településen a foglalkoztatottak számának bővítése a jelenlegi egyedüli cél, azaz hogy minél többen vegyenek részt a programban. Bazsi településen a foglalkoztatottak számát 20 főig kívánták bővíteni, ezek olyan személyek, akik rászorulnak az önkormányzat által kínált munkalehetőségre. A foglalkoztatottak számát nem szeretnék tovább bővíteni; jövedelmet e termékek értékesítéséből adódóan tudnak termelni, azonban ha piaci alapon működne, veszteséges lenne a tevékenység.

Békésszentandrásan a foglalkoztatottak számát a közmunka keretében bővítették, az idei évtől a húsüzem megnyitásával a piaci szféra által kínált munkahelyek száma is növekedett (100 fővel). A közmunkaprogram eredményei után szociális szövetkezet alakult, hogy a sikeresnek mondható mezőgazdasági alprogram eredményeiből fenntartható munkahelyeket és profitot termeljen. Cserkeszőlőn már túljutottak azon, hogy a munkahelyteremtés a kizárólagos cél. Az idegenforgalomhoz kapcsolódó szolgáltatások nyereségesen működnek, amelyet a pénzügyi fenntarthatóság kiemelt prioritásként való kezelése tesz lehetővé.

4.2. Eredményesség összehasonlítása

4.2.1 Jövedelem

A dolgozatunkban bemutatott helyi gazdaságfejlesztési törekvések eredményességének összehasonlítására kitűnően alkalmasak a dolgozat korábbi fejezeteiben is felhasznált statisztikai mutatók. Ezek közül is a változásokat az egyik legpontosabban jellemző paraméter az egy főre jutó adóköteles jövedelemnek az országos átlag arányában történő változása az egyes településeken (ld. 20. ábra).

20. ábra: Az egy főre jutó adóköteles jövedelem nagyságának változása a dolgozatban bemutatott településeken az országos átlag arányában (2000-2011). Adatforrás: TeIR.

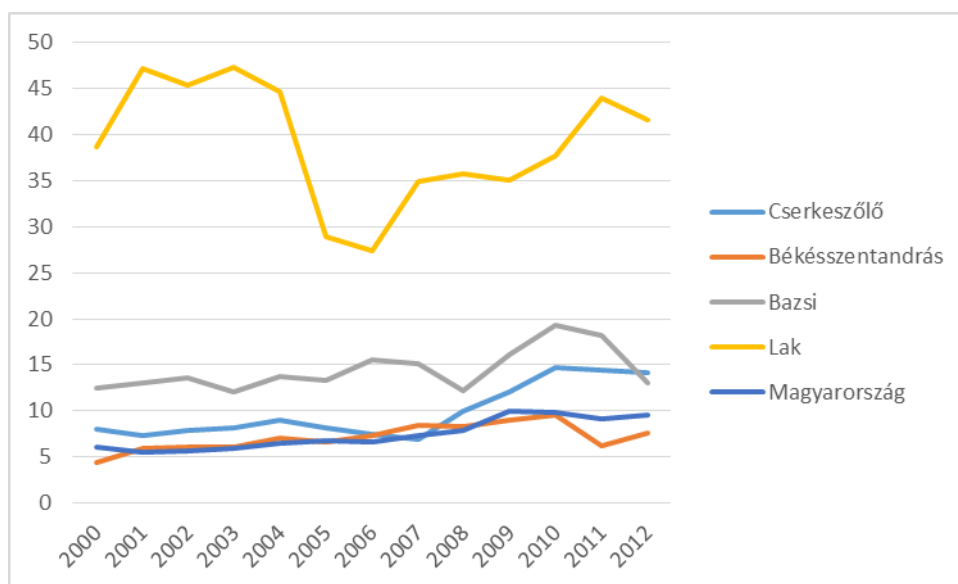
Ezek alapján megállapítható, hogy a 2000-től 2010-ig terjedő időszakban megszakítás nélkül Békésszentandrás foglalta el a legkedvezőbb helyet. A települések sorrendjében ezután Cserkeszlő, majd Bazsi következik, illetve Lak tíz éven keresztül stabilan megőrizte utolsó pozícióját. Utóbbi információ, illetve az a tény, hogy Lakon nemcsak a többi településsel összehasonlítva, hanem kizárólag az országos adatokhoz viszonyítva sem sikerült ennek a mutatónak az értékét növelni, arra utal, hogy a településen végrehajtott lokális gazdaságfejlesztési program ebben a tekintetben nem minősíthető eredményesnek, illetve hogy hatása ezen paraméteren keresztül nem mutatható ki.

Bazsiban, illetve Cserkeszlőn folyamatos emelkedés volt megfigyelhető ezen paramétert vizsgálva, intenzitásuk többé-kevésbé megegyezett, így nagyságrendileg ugyanakkora (kb. 13 százalékpontos) növekedést lehetett feljegyezni az egy főre jutó adóköteles jövedelemmel kapcsolatban. Ez alapján megállapítható, hogy a bazsi és a

cserkeszőlői gazdaságfejlesztési tevékenységek egyaránt eredményesnek nevezhetők ebből a szempontból, illetve a bazsi települési program hatásfoka külön is kiemelhető, hiszen kedvezőtlenebb kezdeti feltételek mellett sikerült megközelítőleg akkora mértékű növekedést kivitelezni Bazsiban, mint Cserkeszőlőn. (Mivel Békésszentandrason 2010-től kezdődtek meg a helyi gazdaságfejlesztési tevékenységek, illetve települési szintű, adóköteles jövedelemre vonatkozó adatok jelenleg csak 2011-ig érhetők el, ebből adódóan a békésszentandrasi gazdaság fellendítését célzó lokális törekvések eredményességének ilyen szempontú értékelése nem lehetséges.)

4.2.2. Munkaerő-piaci viszonyok

Az egyes településeken végrehajtott helyi gazdaságfejlesztési tevékenységek eredményességének kiemelt indikátora a munkanélküliségi arány. Ennek érdekében érdemes megvizsgálni a munkaerő-piaci viszonyok területén a bemutatott községekben az elmúlt évtizedben bekövetkezett jellemző változásokat (ld. 21. ábra).

21. ábra: A nyilvántartott álláskeresők aktív korú népességhez viszonyított arányának változása (%) a bemutatott településeken és Magyarországon (2000-2012). Adatforrás: KSH T-Star.

Az adatokat megvizsgálva megállapítható, hogy bár Lakon a nyilvántartott álláskeresők aktív korú népességhez viszonyított aránya az elemzett időszak alatt erőteljes változásokon ment keresztül, ennek ellenére 2012-ben nagyságrendileg ugyanakkora volt a munkanélküliek aránya a lakosságban, mint tizenkét évvel korábban. Így az egy főre jutó adóköteles jövedelemmel kapcsolatos összehasonlítás során tett megállapítás ezen paraméter

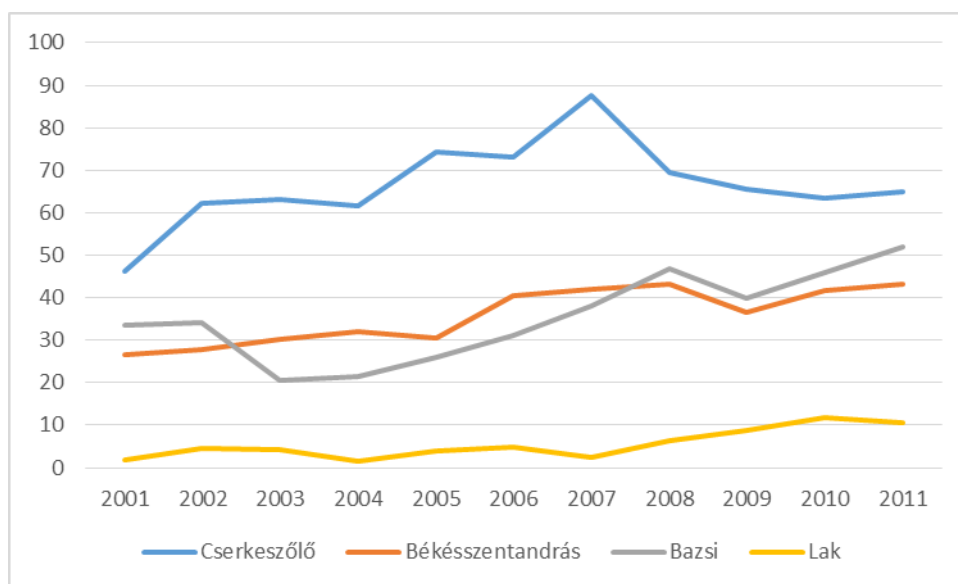
tekintetében is érvényes, amely szerint a laki gazdaságfejlesztési program kétségkívül nem tekinthető sikeresnek.

A bazsi adatokat elemezve kijelenthető, hogy a helyi gazdaságfejlesztési program kezdete óta nem következett be jelentősebb pozitív irányú elmozdulás, ugyanakkor kedvező változásként lehet értékelni, hogy a 2008-ban megkezdődött gazdasági világválság következtében nagymértékben romló mutatókat 2010-től fogva sikerült korrigálni, amely módosulás kialakulásában feltételezhetően szerepet játszott a lokális gazdaságfejlesztésben is jelentős hangsúlyt kapó közmunkaprogram kiszélesítése. A cserkeszőlői adatok alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszak első felében többé-kevésbé állandósult az egy-két százalékpontos különbség az országos átlag, illetve a települési értékek között, mindazonáltal feltételezhető, hogy a helyi gazdaságfejlesztés eredményei is közrejátszottak abban, hogy az aktuális gazdasági válság kitörése nem járt együtt a megvalósultaknál is erőteljesebb negatív következményekkel, illetve hogy 2010 óta itt is egy lassú konszolidációs folyamat figyelhető meg.

A békésszentandrási adatok vizsgálata egyértelműen megerősíti azt a feltételezést, hogy a dolgozatban bemutatott többi településhez viszonyítva ennek a községnek az általános társadalmi-gazdasági helyzete kimondottan kielégítőnek nevezhető. Erre utal, hogy az álláskereső aránya az elemzett időszak során mindvégig az országos átlagnak megfelelő értékeket mutatott, sőt több esetben kedvezőbbek voltak ezek a mutatók települési szinten, mint Magyarország egész területére vonatkoztatva. A helyi gazdaságfejlesztési program eredményességére utal, hogy annak kezdete (2010) óta az országos értékek alá csökkent az álláskereső aránya a nagyközségben.

4.2.3. Helyi adóbevételek

Az egyes lokális gazdaságfejlesztési programok eredményessége megítélésének fontos eszköze lehet az egy főre jutó helyi adóbevételek mennyiségének megvizsgálása. Ebben a vonatkozásban megállapítható, hogy 2001 és 2011 között a bemutatott települések egyikén sem sikerült elérni az adott évben kialakult országos átlagot, ugyanakkor az egyes községek mutatói között jelentős eltérések állapíthatók meg (ld. 22. ábra).

22. ábra: Az egy főre jutó helyi adóbevételek nagyságának változása az országos adat arányában (%) a bemutatott településeken (2001-2011). Adatforrás: KSH T-Star.

A fenti diagramról is leolvasható, hogy ebben a tekintetben a vizsgált időszakban megszakítás nélkül a cserkeszőlői mutatók voltak a legkedvezőbbek, amely eredményben feltételezhetően nagy szerepet játszott a helyi adóbevételeknek a lokális gazdaságfejlesztési program keretében létrehozott gyógyfürdőkomplexum kialakítása általi jelentős megemelkedése is. A bazsi, illetve a békésszentandrás mutatók ebből a szempontból nagyságrendileg az előző évtized kezdetén és végén is megegyeztek, míg Lak ezen paraméter szerint vizsgálva is folyamatosan a legkedvezőtlenebb pozíciót foglalta el ez alatt a tíz év alatt, bár meg kell említeni, hogy helyi szinten jelentős mértékű pozitív irányú emelkedés következett be, hiszen több mint a tízszeresére nőtt az egy főre jutó helyi adóbevételek nagysága. (Mindazonáltal meg kell „jegyezni, hogy ennek a paraméternek az értéke ezen növekedés ellenére is alig haladta meg 2011-ben az országos átlag 10 %-át.) A helyi gazdaságfejlesztési programok közül ebben a tekintetben a cserkeszőlői tekinthető a legeredményesebbnek, a bazsi és a békésszentandrás projektek hatásfoka pedig megközelítőleg azonosnak mondható, ugyanakkor ki kell emelni, hogy annak következtében, hogy Békésszentandrás a lokális gazdaságfejlesztés viszonylag rövid múltra tekinthet vissza, ezen paraméter vizsgálata során is csak a 2010-es és a 2011-es adatokat célszerű figyelembe venni.

4.2.4. Helyi tapasztalataink az eredményességgel kapcsolatban

Az egyes településeken végrehajtott helyi gazdaságfejlesztési programok eredményességének megítélése természetesen nem kizárólag kvantitatív módon, statisztikai mutatók elemzésével történhet; legalább ilyen jelentőséggel rendelkeznek a puha módszerek segítségével levonható következtetések.

Az ilyen típusú metodikai eszközök felhasználása révén megszerzett információk alapján kijelenthető, hogy Cserkeszőlőn a település életének szerves részét képezik a helyi gazdaságfejlesztési tevékenységek. Ebben az egyértelműen pozitívnak nevezhető állapotnak a kialakulásában feltehetően nagy szerepet játszik az a tény is, hogy az ilyen jellegű kezdeményezések ebben a községben kimondottan hosszú múltra tekinthetnek vissza. Bár a helyi gazdaságfejlesztés megalapozásában döntő fontossággal bíró fejlesztések kivitelezésében erőteljesen támaszkodtak különböző pályázati forrásokra, ennek ellenére megállapítható, hogy a kialakítás óta eltelt időszak alatt sikerült ezeket a tevékenységeket piaci alapon fenntarthatóvá tenni.

Békésszentandrásan a cserkeszőlői helyzethez hasonlóan személyes tapasztalataink szerint szintén széles körű a helyi gazdaságfejlesztés támogatottsága és elfogadottsága. Megjegyzendő, hogy ezt a kedvező megítélést kimondottan rövid idő alatt sikerült elérni, amelynek kialakulásában valószínűsíthetően fontos szerepet játszottak az időközben megvalósult és ide kapcsolódó jelentős eredmények is. A helyi gazdaságfejlesztési tevékenységek fenntarthatóságával kapcsolatban ki kell emelni, hogy bár továbbra is jelentős szerepet tölt be a közmunkaprogram ebben a vonatkozásban, mindemellett sikerült elmozdulni az önálló, fenntarthatóan működő rendszer felé.

Bazsiban szintén magas fokúnak minősíthető a lokális gazdaságfejlesztés támogatottsága a lakosság körében, ugyanakkor ki kell emelni, hogy maguknak a helyi kulcsszereplőknek az elmondása szerint is kialakult egy olyan nézőpont a lakosok között, amelyet képviselő személyek értetlenséggel, sőt ellenszenvvel figyelik ezeket a tevékenységeket. Ezen helyzet létrejöttének hátterében valószínűleg elsősorban az állhat, hogy a helyi gazdaságfejlesztés fő aktorai emellett aktívan részt vesznek minden olyan kezdeményezésben, amely a település javát szolgálhatja, illetve az is ellenérzéseket kelthet feltételezésünk szerint, hogy ezek a szereplők egyértelműen a helyi elithez tartoznak. A program fenntarthatóságával kapcsolatban megállapítható, hogy a közmunkaprogram kiemelt súlyából és az önálló értékek termelésének alacsony arányából adódóan hosszú fejlesztési

folyamatra van szükség ahhoz, hogy ezek a tevékenységek autonóm módon fenntarthatóvá váljanak.

Lakon a helyi lakosság tapasztalataink szerint nem érzékelte, hogy a lokális gazdaságfejlesztési program elindulása jelentős változásokat hozott volna mindennapjaiban. Ez a jelenség valószínűleg többek között arra vezethető vissza, hogy a községben a helyi gazdaságfejlesztés többé-kevésbé kimerült a közmunkaprogram minél szélesebb körű kiterjesztésében. A laki lokális gazdaságfejlesztés jövőjével összefüggésben kijelenthető, hogy alapvető szemléletbeli változtatások végrehajtása nélkül a helyi gazdaságfejlesztési program önállóan nagy valószínűséggel életképtelenné válhat a közeljövőben.

5. Következtetések

Az alábbiakban összegyűjtöttük azokat a megállapításokat, amelyek a további HGF tevékenységek szempontjából általános érvényűek lehetnek:

5.1. A kulcsszereplő hatása a fejlesztésekre

A kulcsszereplő hatása a helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések hatékonyságának egyik nagy kérdése. „Nincs is kulcsszereplő vagy nélküle semmi sincs?” – adódik a kérdés. Az angol szakirodalomban “local hero”-nak nevezik a kulcsszereplőt, aminek tükörfordítása (“helyi hős”) jól jellemzi, hogy mennyire fontos a szerepe a HGF tevékenységek működtetésében. A kulcsszereplő azonosítása elsősorban a többi interjúalannal való találkozás, valamint a település lakóival folytatott spontán beszélgetések⁷⁸ során valósulhat meg.

A kulcsszereplőt Cserkeszőlőn és Bázsiban egyértelműen meg lehet találni a polgármester személyében, Békésszentandrason viszont több kulcsszereplő is azonosítható. Lakon a polgármester nagyon szeretne segíteni, de rendkívül nehéz a feladata, ráadásul a település a folyamat elején tart, és a néhány biztató jel ellenére is csak később lesz egyértelműen megítélhető a sikeressége.

---

⁷⁸ Terepmunkák során fontos hangsúlyt fektettünk arra, hogy a települések lakóit, lehetőség szerint minél jobban megismerhessünk. Ahol lehetséges volt, helyben szálltunk meg, a helyi boltokban, vendéglátóegységeken vásároltunk, kutyaoltásra mentünk. Kíváncsiak voltunk arra, hogy a helyi lakosok is tapasztalják-e a kulcsszereplő meglétét és tevékenységének eredményét.

Tapasztalataink szerint fontos tényező a kulcsszereplőt illetően, hogy az önkormányzati, vállalkozói vagy civil, esetleg egyházi kötelékben kezdi meg tevékenységét. A legfontosabb az önkormányzati vagy a vállalkozói oldal: ha a leendő kulcsszereplőnek nincs tőkéje, vagy tart a kockázattól, polgármesterként lehetősége van HGF tevékenységbe fogni. Ha az ötletekkel teli helyi szereplő vállalkozó, akkor a társadami elkötelezettség kevésbé hangsúlyos, vagy egyáltalán nem az. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy egy helyi vállalkozónak nem feladata a felelős magatartás, a munka világát kevésbé ismerők felkarolása, szemben a polgármesterrel.

5.2. A HGF tevékenység finanszírozhatósága és fenntarthatósága

A vizsgált négy település helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezéseinek megvalósításában, elindításában a külső források egyaránt domináns szerepet töltek be. Komoly eredményeket (pl. a foglalkoztatottak számának jelentős bővítése) saját tőkéből nem tud elérni egyetlen közösség sem. Fontos szempont, hogy a külső forrásokat igénybe véve a kezdeményezés pénzügyi szempontból képes-e fenntarthatóvá válni. E szempont alapján egy folyamatot állapíthatunk meg a településeken végbement fejlődésről a fenntarthatóság tükrében.

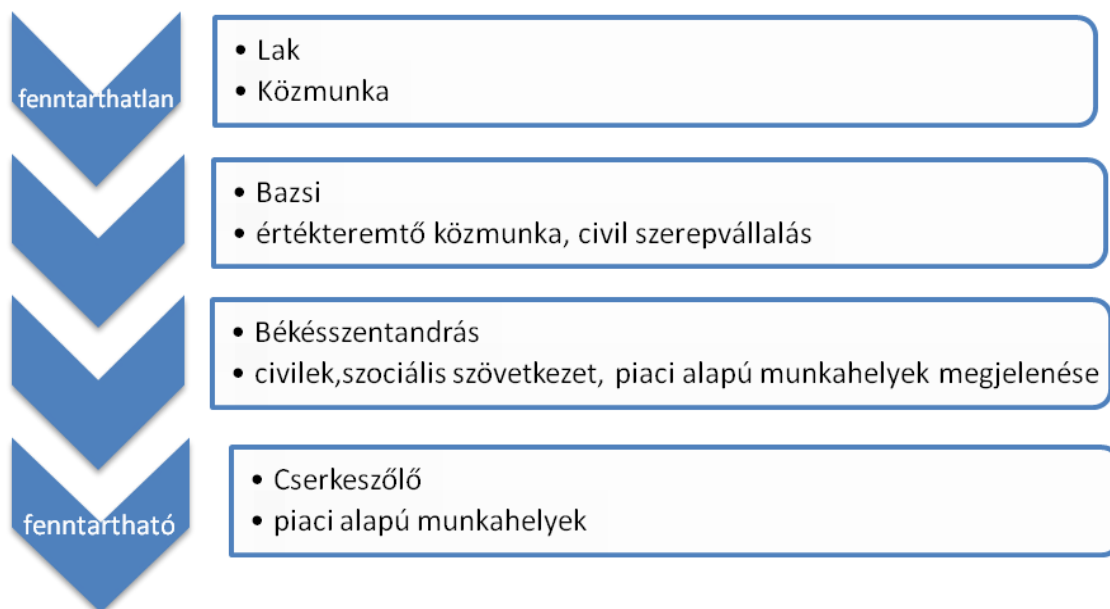
Cserkeszőlőn a külső forrásoknak köszönhetően a kezdeményezés pénzügyi szempontból fenntarthatóvá vált, profitot képes termelni, és új piaci alapú munkahelyeket tud létrehozni. Cserkeszőlőn a közmunkaprogram a négy település közül nem domináns, itt az önkormányzat vállalkozói tevékenysége biztosít munkát az alacsonyan képzettek számára; a közmunka hatása elhanyagolható.

A másik három település esetében a közmunka kiterjedtségének egyes fokozatai különíthetők el. Bazsi településen 2008-ban kezdték meg a közmunkát értékteremtő tevékenységként folytatni: átlagosan 15-20 főt alkalmaznak, ezek döntően ugyanazok a személyek, akik rá vannak utalva a közmunkára. A hatékony munkavégzés elsősorban a közmunkások vezetőjének tudható be, aki jelen van a tevékenységek végrehajtásánál.

Békésszentandrásan 2010-től a közmunkaprogram lehetőséget biztosított a továbblépésre, amit a húsüzem megnyitása jelentett. A közmunka 100 főt alkalmazva indult el, de ahogy a húsüzem és a szociális szövetkezet létrehozása hangsúlyozza, a közmunka csak ideiglenes eszközként volt alkalmazható. A közmunkaprogram hirtelen megszűnése jelentős

foglalkoztatási problémát okozna, még a 2013-as évben megvalósult 116 piaci alapú munkahelyet figyelembe véve is.

Lak településen a közmunka szerepe jelen pillanatban kizárólagos, a Békésszentandrás-hoz hasonló 100 fős közmunkás állomány nem képes olyan termékeket előállítani, ami fenntarthatóvá válna pénzügyi szempontból. Ugyanakkor a helyi lakosok elmondása szerint pozitív (25 helyi lakossal beszélünk), hogy a munka világát ismét megismerhetik. Véleményünk szerint Lakon hiányzik a koncepció, amelynek segítségével a közmunkát a helyi gazdaságfejlesztés (ideiglenes) eszközévé tehetnék, valamint a gyakorlati tevékenységet hatékonyan irányítani képes személy.

23. ábra: A helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések fenntarthatósága az egyes településeken. Saját szerkesztés.

A közmunka tekintetében összegezve a tapasztalatokat: az önkormányzatok azért tekintik a közmunkaprogramot a helyi gazdaságfejlesztés eszközének, mivel jelenleg ez az a finanszírozási forma, amelynek keretében komoly forráshoz juthatnak – ráadásul sokkal egyszerűbb, mint például egy pályázat. Az eszközök beszerzése komoly feladat, az önkormányzatnak gyakorlatilag egy vállalkozásként kell működnie, a hátrányos helyzetű településeken viszont nem jellemző az ilyen típusú szemléletváltozás. A hatékony közmunka esetében is több etikai kérdés felmerülhet, a legszembetűnőbb ezek közül a bérezés: ahol közmunkások napi nyolc órát dolgoznak és értékteremtő fizikai munkát végeznek, ugyanazt a

fizetést kapják, mint azok a társaik, akik egy másik településen nem értékteremtő közmunkát végeznek, alacsony hatékonysággal.

Tehát a közmunka átmeneti jellegét és „ugródeszka” szerepét fontos hangsúlyozni és tudatosítani is a helyi szereplőkben: a közmunka elindítója lehet a HGF tevékenységeknek, de nem helyettesítheti azokat. Az első két pont összegzéseként megállapítható, hogy mind a kulcsszereplő(k), mind a külső források megléte szinte minden esetben egyaránt szükséges a sikeres HGF tevékenység folytatásához.

5.3. A helyi gazdaságfejlesztés különböző eszközeinek alkalmazása a vizsgált településeken

Dolgozatunk a „Helyi gazdaságfejlesztés eszközei” című ábráját (24. ábra) az általunk vizsgált négy településre alkalmaztuk. Az eredeti ábra 2010-ben készült, így a közmunka (a kapcsolódó programok akkori kis jelentősége miatt) még nem jelent meg benne; a négy település közül Lak hiányos eszközrendszerével tűnik ki. Egyetlen településen sem jelent meg a helyi gazdaságfejlesztés valamennyi eszköze. Megfigyelhető, hogy a „legfejlettebb” gazdaságfejlesztési eszközök, amelyek a piaci szereplőket is motiválják, Cserkeszlőn valósultak meg.

24. ábra: A helyi gazdaságfejlesztés eszközei Bazsiban, Békésszentandrás, Cserkeszlőn és Lakon.

Forrás: saját szerkesztés Czene - Ricz 2010 22. oldal alapján.

5.4. A civil, önkormányzati és piaci szféra részvétele a helyi gazdaságfejlesztésben

Bazsi településen a helyi gazdaságfejlesztésben a Bazsalma Vidékfejlesztési Egyesület domináns szerepet töltött be, ugyanakkor az önkormányzat az egyesületben dominál. A piaci szféra a HGF tevékenységben nem játszik komoly szerepet, jelentős szereplőként mindössze az őstermelők emelhetők ki. Békésszentandrásan működik (arányukat tekintve is) a legtöbb civil szervezet a négy település közül, azonban ezek a szervezetek jellemzően a közösségfejlesztés területén munkálkodnak. Az idei évben alapított szociális szövetkezet megalapítása hasonló a Bazsalma Vidékfejlesztési Egyesülethez, amelyben az önkormányzat szintén domináns szereplő lesz.

Cserkeszőlőn a civil szféra nem domináns, ugyanakkor a piaci szféra e településen a legkiterjedtebb, a foglalkoztatásban is a legeredményesebb, valamint az önkormányzat is piaci alapon szervezi meg működését. Lakon a civil szféra a helyi gazdaságfejlesztésben korábban szerepet vállalt például a kézműves hagyományok felélesztésében. A piaci szféra a Green-Lak Kft. által van jelen; érdekesség, hogy az idei évben 30 helyi lakost alkalmaztak a közmunka keretében, erdőtisztításra, tehát a piaci szereplő sem teremtett piaci munkahelyet.

5.5. A helyi termékek megjelenése a vizsgált településeken

A helyi termékek szigorú definícióját (helyi alapanyagból, helyben, helyi munkaerő állítsa elő) egyedül Bazsiban tudták teljesíteni, ez a gyümölcsle-feldolgozó kapcsán sikerült; a többi településen a szigorú feltételek miatt az ilyen irányú törekvések sikertelenek maradtak. Véleményünk szerint a helyi termék definícióját települési szinten értelmezve az élelmiszer-ipari termékek és a kézműves termékek tudnak ténylegesen megfelelni az előbbi definíciónak. A békésszentandrási sörfőzde díjnyertes termékei, amelyek helyben, helyiek által készülnek, nem felelnek meg a helyi termék definíciójának, mivel az alapanyag nem a településről származik, de a híres szőnyeggyár termékei sem helyi termékek. A helyi termékek jogszabályi értelmezését célszerű lenne újragondolni, illetve a települési/térségi termék fogalmát használni, amely jobban közelítene a valósághoz.

5.6. Záró gondolatok

Magyarország vidéki települései, térségei számára számos lehetőség kínálkozott az utóbbi években, hogy javítsanak helyzetükön. Ilyen lehetőség volt az Európai Unióból érkező

források foglalkoztatást, helyi gazdaságot bővítő felhasználása. Ugyan a sikeres helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezésekhez nélkülözhetetlen a külső forrás, fontos, hogy a települési fejlesztések résztvevői kellő ismeretekkel rendelkezzenek más települések HGF tevékenységéről, tanulságairól, pozitív és olykor negatív tapasztalairól. E tapasztalatok szakszerű feltárása, ismertetése érdekes feladat lehet a vidéki térségek iránt érdeklődő geográfus hallgatók számára.

Forrásjegyzék

Szakirodalmi források

- Czene Zsolt - Ricz József (szerk.) 2010: *Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Területfejlesztési Füzetek 2.* Budapest VÁTI Nonprofit Kft., Területi Tervezési és Értékelési Igazgatóság, Stratégiai Tervezési és Vidékfejlesztési Iroda.
- Faggyas Sándor 2012: *Interjú - beszélgetés Csizmadia Norbert tervezéskoordinációért felelős államtitkárral a nemzetgazdasági tervezés új kihívásairól és feladatairól.* In: Falu Város Régió 2012/1-2. pp. 21-24.
- G. Fekete Éva 2010: *Szociális gazdaság.* In: Czene Zs. - Ricz J. (szerk.): *Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Területfejlesztési Füzetek 2.* Budapest VÁTI Nonprofit Kft., Területi Tervezési és Értékelési Igazgatóság, Stratégiai Tervezési és Vidékfejlesztési Iroda, pp. 158-189.
- G. Fekete Éva 2011a: *A szolidáris és szociális gazdaság elemei a magyarországi helyi gazdaságfejlesztésben.* In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, VII/2. pp. 38-57.
- G. Fekete Éva. 2011b: *Önkormányzatok és civil szervezetek helyi foglalkoztatási kapacitásának növelési lehetőségei.* Miskolc, p. 81.
- Handlerné Makkos Dalma - Ónodi Zsolt - Schwertner János 2012: *Kincs ami nincs. Esettanulmány mint módszer a helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések értékelésében és tervezésében.* In: Falu Város Régió 2012/1-2. pp. 25-32.
- Hogyor Veronika 2010: *A LEADER program bemutatása a sümegi kistérség példáján.* In: Szabó Szabolcs (szerk.): *Vidéki térségek Magyarországon.* Trefort Kiadó, Budapest, pp 201-220.
- Hogyor Veronika 2012: *Közös gondok - közös megoldások? Jövőteremtő fejlődési utak hátrányos helyzetű falvainkban.* Diplomamunka, Budapest, 132. p.
- Kabai Gergely - Németh Nándor: *Egy sorsfordító falu – Gyulaj.* In: Németh Nándor (szerk.): *Helyi kezdeményezésű gazdaságfejlesztési programok értékesítése.* MTA Közgazdaságtudományi Intézet, pp. 89- 101.
- Mezei Cecília 2006: *A helyi gazdaságfejlesztés fogalmi meghatározása.* In: Tér és Társadalom XX/4. pp. 85-96.
- Mezei Cecília (2012): *Helyi gazdaságfejlesztés alulnézetből.* In: *Dialógus a regionális tudományról* (szerk.: Rechnitzer János – Rác Szilárd), Széchenyi István Egyetem Regionális-

és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Magyar Regionális Tudományi Társaság, Győr, 171-179. o.

- Péti Márton - Czene Zsolt - Csizmár Orsolya - Gálóczi Balázs - Petrás Ferenc - Szabó Balázs 2012: *Helyi és térségi gazdaságfejlesztés perspektívái a 2014-2020-as fejlesztési ciklusban*. In: Falu Város Régió 2012/1-2. pp. 87-92.

- Rapkay Bence - Illés Sándor - Stárics Roland 2013: *A helyi gazdaságfejlesztés egyes gondolati előzményei és következményei*. In: Michalkó G. (szerk.): Földrajzi Közlemények. Magyar Földrajzi Társaság, 137/1.

- Simonyi Péter – Rapkay Bence 2012: *A mélyinterjúk eredményeinek összevont elemzése. Helyi foglalkoztatási mintázatok vizsgálata vidéktipizálás segítségével*. In: Közös a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány, Helyi foglalkoztatás vizsgálat, zárójelentés, pp. 51-74.

- Szabó Szabolcs – H. Makkos Dalma – Illés Sándor – Barabás Krisztina 2012: *Lokális foglalkoztatási minták feltérképezése négy magyarországi mintaterületen – bevezető tanulmány*. In: Közös a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány, Helyi foglalkoztatás vizsgálat, zárójelentés, pp. 5-17

- Szabó Szabolcs (szerk.) 2010: *Vidéki térségek Magyarországon*. Trefort Kiadó, Budapest, 270. p.

- Szabó Szabolcs 2012: *Kiút az elmaradottságból? A Sellyei kistérség esélyei egy fókuszcsoporthoz interjú tapasztalatai alapján*. In: Comitatus Önkormányzati Szemle, XXII/11. pp. 55-68.

Internetes források:

- Frey Mária (szerk.) [2007]: Szociális gazdaság kézikönyv. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.

http://www.szocialisgazdasag.hu/kiadvany_szocialisgazdasagkezikonv

- Dr. Nagy Henrietta (2012): *A helyi gazdaságfejlesztés a területfejlesztés szemszögéből*. Oktatási segédanyag, Szent István Egyetem, 10. o.

http://www.rgvi.gtk.szie.hu/datadir/content/file/let%C3%B6lt%C3%A9sek/ghf/hgf_teruletfejlesztes_szemszogebl.ppt

- Németh Nándor előadása: *Kérdések a vidék fejleszthetősége kapcsán*. http://www.umvp.eu/sites/default/files/Nemeth_Nandor_eloadasa_oktober_17.pdf (letöltve: 2013 december 28.)

- OFTK - Nemzeti Fejlesztés 2020

http://www.nth.gov.hu/files/download_files/504/oftk_tarsadalmi_egyeztetes_1217.pdf

(letöltve: 2013 november 16.)

- Szénadomány Lak községnek

<http://sajomente.hu/hirek/1275-szenadomany-lak-kozsegnek>

(letöltve: 2013 december 28.)

- Települési riport (VÁTI). <https://www.teir.hu/tmp/pdf38366.pdf> (letöltve: 2013 december 30.)

- A Világbank honlapja:

The World Bank 2005: Local Economic Development.

<http://web.worldbank.org/wbsite/external/topics/exturbandevlopment/extled/0,,menuPK:341145-pagePK:149018-piPK:149093-theSitePK:34139,0.html>

(letöltve: 2013 október 20.)

Köszönetnyilvánítás

Ezúton is szeretnénk megköszönni felkészítő tanáraink, Handlerné Makkos Dalma, Lócsei Hajnalka és Schwertner János segítségét, továbbá Illés Sándor, Simonyi Péter és Vidéki Imre tanár urak szakmai tanácsait. A velük folytatott konzultációk, illetve az általuk megfogalmazott meglátások, újszerű nézőpontok rendkívül sokat segítettek abban, hogy ez a dolgozat elnyerhesse végleges formáját, sőt az ő segítségük nélkül valószínűleg egyáltalán nem jöhetett volna létre ez a dolgozat.

Mellékletek

1. melléklet: Helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezéseket bemutató esettanulmányok település szerint

Település	kistérség	HGF típusa	kezdeményező	kutatók
Hét	Ózdi	helyi termék	Bioéléskamra – Szeles Attila biogazdálkodó	NFM, VÁTI
Etyek	Bicskei	helyi termék	Bicskei Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Zrt.	NFM, VÁTI
Méra	Encsi	Nem élelmiszer helyi termékek	Autonómia Alapítvány	NFM, VÁTI
Szalaszend	Encsi	Nem élelmiszer helyi termékek	Autonómia Alapítvány	NFM, VÁTI
Perkupa	Edelényi	Nem élelmiszer helyi termékek	Autonómia Alapítvány	NFM, VÁTI
Sümeg	Sümegi	térségi márkák védjegyek	FAMULUS Sümeg Kistérségéért Egyesület	NFM, VÁTI
Hollóháza	Sátorajújhelyi	Helyi termékek fogyasztásának ösztönzése	Önkormányzat	NFM, VÁTI
Vác, Szob	váci és szobi	Helyi termékek fogyasztásának ösztönzése	Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány	NFM, VÁTI
Veszprém, Nyíregyháza, Pécs	Veszprémi, Nyíregyházi, Pécsi	Helyi termékek fogyasztásának ösztönzése	Tudatos Vásárlók Egyesülete	NFM, VÁTI
Budapest	Budapesti	Helyi termékek fogyasztásának ösztönzése	Suskások	NFM, VÁTI
Pornóapáti	Szombathelyi	Helyi alternatív energia, autonóm kisközségi energiaellátás	Önkormányzat	NFM, VÁTI
Szalmár	Kalocsai	Helyi alternatív energia,	Szalmári Mezőgazdasági Szolgál-	NFM,

		autonóm kisközös- ségi energiaellátás	tató Kft	VÁTI
Derekegyház	Szentesi	Helyi alternatív energia, autonóm kisközös- ségi energiaellátás	CROPELL Kft.	NFM, VÁTI
Ete	Kisbéri	Helyi alternatív energia, autonóm kisközös- ségi energiaellátás	Önkormányzat	NFM, VÁTI
104 település	15 Homok- hátsági kis- tértség	Mikro-, kis- és középvállalkoz ások helyi fejlesztése	Bács-Kiskun Me- gyei Agrárkamara	NFM, VÁTI
Szentes	Szentesi	Mikro-, kis- és középvállalkoz ások helyi fejlesztése	Önkormányzat	NFM, VÁTI
Kiskunfélegy- háza	Kiskunfél- egyházi	Mikro-, kis- és középvállalkoz ások helyi fejlesztése	Kiskunfélegyházi Kistérség Szolgá- tató Intézmény	NFM, VÁTI
Kecskemét, Kiskunfélegyház a, Kalocsa, Jánoshalma, Kunszentmiklós, Kiskőrös, Baja, Kecel	Kecskeméti, Kiskunfélegyházi , Kalocsai, Jánoshalmi, Kunszentmiklói, Kiskőrösi, Bajai	Mikro-, kis- és középvállalkoz ások helyi fejlesztése	Kiskunfélegyházi Szakképző Intézmény és Kollégium Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Középiskolája és Szakiskolája	NFM, VÁTI
Bonyhád	Bonyhád	Mikro-, kis- és középvállalkoz ások helyi fejlesztése	Völgység-Hegyhát Takarékszövetkezet	NFM, VÁTI
Bükkszentkeresz t	Miskolci	helyi termék	vállalkozás	Károly Róbert Főiskola
Told	Berettyóújfalui	Helyi alternatív energia, autonóm kisközös- ségi energiaellátás	civil szervezet	Debreceni Egyetem
Trizs	Kazincbarcikai	nem élelmiszer helyi termék	önkormányzat	BCE
Ragály	Kazincbarcikai	helyi termék	önkormányzat	BCE
Óriszentpéter	Óriszentpéteri	nem élelmiszer helyi termékek	civil szervezet	BCE
Oszkó	Vasvári	térségi márkák védjegyek	Pannon Helyi Termék Klaszter	ELTE
Móráhalom	Móráhalomi	helyi termék	önkormányzat	ELTE

Pácsony	Vasvári	térségi márkák védjegyek	civil szervezet	ELTE
Csehimindszent	Vasvári	térségi márkák védjegyek	civil szervezet	ELTE
Győrvár	Vasvári	térségi márkák védjegyek	Győrvár Baráti Kör	ELTE
Alsóújlak	Vasvári	térségi márkák védjegyek	civil szervezet	ELTE
Olaszfa	Vasvári	térségi márkák védjegyek	civil szervezet	ELTE
Abaújvár	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Gönc	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Hernádszurdok	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Göncruszka	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Hidasnémeti	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Kéked	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Pányok	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Telkibánya	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Tornyosnémeti	Abaúj-Hegyközi	helyi termék	önkormányzat	BCE
Besence	Sellyei	szociális gazdaság	önkormányzat	ELTE
Pásztó	Pásztó	Mikro-, kis- és középvállalkozások helyi fejlesztése	önkormányzat	ELTE
Jászberény	Jászberényi	Mikro-, kis- és középvállalkozások helyi fejlesztése	önkormányzat	BCE
Szekszárd	Szekszárdi	Mikro-, kis- és középvállalkozások helyi fejlesztése	önkormányzat	BCE
Zalaegerszeg	Zalaegerszegi	Mikro-, kis- és középvállalkozások helyi fejlesztése	önkormányzat	BCE
Hernádszentandrás	Encsi	helyi termék	önkormányzat	ELTE
Sopron	Soproni	Helyi termékek fogyasztásának ösztönzése	Soproni Kékfrankos	Állami Számvevőszék
Belecska	Tamási	helyi termék	önkormányzat	MTA
Gyulaj	Dombóvári	helyi termék	önkormányzat	MTA

Závod	Bonyhádi	helyi termék	önkormányzat	MTA
Lengyel	Bonyhádi	helyi termék	önkormányzat	MTA
Kisvejke	Bonyhádi	helyi termék	önkormányzat	MTA
Alsómocsolád	Hegyháti	helyi termék	vállalkozás	Miskolci Egyetem
Túristvándi	Fehérgyarmati	helyi termék	önkormányzat	ELTE
Tiszaadony	Vásárosnaményi	helyi termék	önkormányzat	ELTE
Rozsály	Mezőcsáti	helyi termék	önkormányzat, civilek	ELTE
Komlóska	Sárospataki	helyi termék	önkormányzat	ELTE

2. melléklet: A mélyinterjúk vázlata

- Milyen változások következtek be a településen 1990 után? (foglalkoztatottság, elvándorlás, magántőke megjelenése, önkormányzati tulajdonba vétel)
- Milyen a település viszonya a környező településekhez: vannak konkurenciái, partnerei?
- Korábbi termelőegységek működnek? (termelőszövetkezet, állami gyár)
- Mikor kezdték meg a HGF tevékenységet?
- Egy szereplőhöz köthető?
- Milyen pénzügyi forrásokat vettek igénybe?
- Mennyiben fenntartható a kezdeményezés, elsősorban pénzügyi szempontból?
- A kulcsszereplők kiesése esetén is működőképes a rendszer?
- Helyi kontroll érvényesül a kezdeményezések megvalósítása és végzése során?
- Milyen helyi termék készül a településen?
- Honnan származik az alapanyag?
- Hol értékesítik?
- Maguk értékesítik termékeiket?
- Milyen hatása volt a tevékenységnek a települési, térségi foglalkoztatottság alakulására?

3. melléklet: Mélyinterjúk jegyzéke

Az alábbiakban a bemutatott négy településen készített mélyinterjúkat tekintjük át, felsorolva az interjúalanyokat és kiemelve azokat az információkat, amelyek az adott beszélgetésben az interjúvázlat kérdései mellett a legnagyobb hangsúlyt kapták.

Békésszentandrás (interjú készítése: 2013. szeptember és október)

1. **Aszódiné Fullajtár Erzsébet és Simonné Mrena Magdolna** a településen működő idősek napközijének vezetőjeként, illetve munkatársaként a település lakosságának szociális helyzetéről, valamint az önkormányzat által gyakorolt szolidáris kezdeményezésekről számoltak be.

Aszódiné Fullajtár Erzsébet, Simonné Mrena Magdolna és Takács László, saját készítés.

2. **Czuczi Ernővel**, a korábbi hagyományokat a modern technológiával és üzletfelfogással ötvöző szőnyeggyár tulajdonosával, illetve a település hírnevét megalapozó perzsaszőnyeg-készítés továbbvivőjével a helyi tradíciók modern korunkban történő megőrzésének fontosságáról beszélgettünk.

Czuczi Ernő és Kápolnai Zsombor, egy közel 100 éves kézzel készített békésszentandrási perzsaszőnyeg előtt.

3. **Csomor Zsuzsanna**, az idei évben megalakult szociális szövetkezet, a Szent András Foglalkoztató Szövetkezet ügyvezető elnöke, egyben a Liget-Mix Kft. ügyvezető helyettese beszámolt a szociális szövetkezet megalapításának céljairól, tagjainak kiválasztásáról, továbbá a szövetkezet által kínált lehetőségekről. Különösen érdekes beszélgetést folytattunk a szociális gazdaság értelmezési lehetőségéről és létjogosultságáról Békés megyében és Magyarországon egyaránt.

Csomor Zsuzsanna és Kápolnai Zsombor, saját készítés.

4. **Fekete Gábor**, a 2013. szeptember 12-én felavatott vízi erőmű építésének műszaki vezetője az utóbbi években ismerkedett meg a településsel. Kívülről érkezőként (budapesti lakos lévén) elfogultság nélkül értékelte a helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezéseket és a helyi erőforrás kiaknázását támogató önkormányzati szándékot.

Fekete Gábor és Takács László, saját készítés.

5. **Gyekiczky Jánossal**, a helyi húszüzem vezetőjével, a Hungarofood Kft. ügyvezetőjével a telephelyválasztásukról, a helyi kontrollról és további terveikről beszélgettünk.
6. **Lovász György**, a Békés Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központ Szarvasi Kirendeltségének vezetője Békésszentandrás foglalkoztatási szerkezetéről, az önkormányzat foglalkoztatás növelését célzó kezdeményezéseinek eredményéről,

illetve a település által a kistérségen és a megyén belül elfoglalt helyzetről tájékoztattott bennünket. – 2013. október

Lovász György és Kápolnai Zsombor, saját készítés.

7. **Molnár Imre Zoltán**, a Békésszentandrási Hunyadi János Katolikus Általános Iskola és Óvoda igazgatója az egyház településen betöltött társadalmi, oktatási és képzési tevékenységét, valamint a környezeti fenntarthatóság szempontjából példaértékű szalmatüzelésű fűtési rendszert ismertette számunkra.
8. **Oláh Géza**, a korábbi termelőszövetkezet átalakításával létrejött Körös-Agrár Kft. vezetője nemcsak gazdasági szereplőként tevékenykedik, hanem a civil társadalomban is jelentős szerepet tölt be a településen a Mozgáskorlátozottak Egyesületének elnökeként.

Oláh Géza és Kápolnai Zsombor, saját készítés.

9. **Simkó József**, a Békésszentandrásan húsz éve működő sörfözde alapítója a rendszerváltozás után indult kisvállalkozások lehetséges fejlődési útjairól, nehézségeiről, sikereiről és kitörési pontjairól beszélt nekünk.

Simkó József és Takács László, saját készítés.

10. **Sinka Imre** polgármester bemutatta a közmunkaprogramban megvalósult kezdeményezéseket és azok foglalkoztatási hatását.

Sinka Imre és Kápolnai Zsombor a polgármesteri hivatal kertjében az andráskeresztnél, saját készítés.

11. **Szabó Edit**, a Békésszentandrás Kézműves Egyesület elnöke a korábbi hagyományok továbbéléséről, az egyesület tagjairól és tevékenységéről beszélt nekünk.

Szabó Edit és Kápolnai Zsombor, saját készítés.

12. **Szűcs Elekné Mancsi néni**, a Kertbarát Kör vezetője elmondta, hogy a társaság képzéseket, bemutatókat, kiállításokat tart a falu lakói számára a helyes és eredményes kertészkedésről, hangsúlyozva az így saját részre és östermelőként megtermelhető alapanyagok fontosságát.

Szűcs Elekné Mancsi néni, Szűcs Elek és Takács László, saját készítés.

Bazsi (interjúk készítése: 2013. augusztus)

1. **Csánicz József** 6 hektáron gazdálkodó mezőgazdasági vállalkozó, búza, kukorica, napraforgó és repce termesztésével foglalkozik. A korábbi termelősövetkezet átalakulásáról számolt be az interjú során.

2. **Csikós Csaba** alpolgármester, az ajkai hőerőmű dolgozója, beszélgetésünk során elmondta, hogy 2009-ben méhészkedésbe kezdett.
3. **Kiss Tibor**, a település közmunkásainak vezetője, aki jelenleg maga is a közmunkások közé tartozik, korábban a vendéglátásban dolgozott Sümegen. Az utóbbi években a sümegi várhoz kapcsolódó turisztikai fejlesztések térségi és települési hatását ismertette egy Bazsi település iránt elkötelezett személy látószögéből.
4. **Szentes László** polgármester, a Bazsongó tradicionális méhészeti szövetség tagja, a helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések elindítója a helyi márkák piacra vezetésének fontosságáról osztotta meg véleményét velünk. – 2013. szeptember

Szentes László, Takács László, Kápolnai Zsombor, valamint néhány termelőeszköz.

Fókuszcsoporthoz interjú:

Résztvevők: Kiss Tibor, Csikós Csaba, Csánicz József, Szentes László

Kérdezők: Kápolnai Zsombor és Takács László

Lejegyezte: Takács Kristóf

Cserkeszőlő (interjúk készítése: 2013. február és március)

1. **Karsai Béla** gazdasági vezető kezdetben projektvezetőként segítette a fürdő fejlődését. A helyi kontroll erőteljes meglétét a gazdasági döntésekben, valamint az önkormányzat hosszú távú elképzeléseit és azok eddigi eredményeit is bemutatta. Kihangsúlyozta azt a Magyarországon még ritkaságszámba menő önkormányzati magatartást, amelyet a vállalkozói szemlélet jellemez, ugyanakkor a befolyó jövedelmet nem haszonként kezelik, hanem visszaforgatják a közösség javára.

Karsai Béla gazdasági vezető és Kápolnai Zsombor, saját készítés.

2. **Kókainé Rónyai Irma** alpolgármester asszony a hivatali teendők mellett a fürdőben dolgozik pénztárosként. A vele készített interjú során kétféle nézőpontot is megismerhettünk: az önkormányzat hosszú távú elképzeléseit, valamint saját munkahelyi tapasztalatait a fürdővel kapcsolatban, a helyi lakosság viszonyát az önkormányzat gazdaságfejlesztési tevékenységéhez és munkahely-teremtési törekvéseihez.

Kókainé Rónyai Irma alpolgármester és Kápolnai Zsombor, saját készítés.

3. **Révész Márta** népi iparművész Cserkeszőlőn nyitotta meg öt évvel ezelőtt az ország harmadik csipkeházát, helyi vállalkozóként és helyi termék-készítőként egyaránt tagja a közösségnek. Érdekes, hogy az általános iskolában is tanít, ezáltal a település oktatási és kulturális helyzetéről is beszámolt nekünk.

Révész Márta népi iparművész, saját készítés.

4. **Szokolai Lajos polgármester** a helyi gazdaságfejlesztési és munkahely-teremtési tevékenység kulcsszereplőjeként átfogó tájékoztatást adott a településen végrehajtott programról.

Lak (interjúk készítése: 2013. augusztus és december)

1. Garai Bertalan, a település polgármestere általános tájékoztatást adott a település állapotáról.
2. **Prof. Dr. G. Fekete Éva**, a Miskolci Egyetem VRGI Munka- és Társadalom-gazdaságtan Intézeti Tanszékének vezetője személyes kötődéséről számolt be, amely Lakhoz fűzi, továbbá számos térségi fejlesztés elindítója.
3. **Németh Lászlóné** önkormányzati képviselő a szociális helyzetről, az utóbbi két évtizedben lezajlott változásokról és a közmunkaprogramról fejtette ki véleményét-
4. **Osgyáni Gábor**, az Edelényi Kistérség Többcélú Társulás térségfejlesztési szervezője a település társadalmi-gazdasági helyzetét ismertette a kistérség többi településéhez viszonyítva.
5. **Török Nikolett**, a Green Lak Kft. adminisztrátora a Miskolci Egyetem korábbi hallgatója, aki a cégnél dolgozik Lakon, de jövőjét Pest megyében képzei el.
6. egy 38 éve a szakmájában dolgozó csőszerelő, aki az alacsony béreket tartja az elsődleges problémának.

7. A Gól Söröző tulajdonosai, akik fiatal házaspárként a szomszédos Tomor településen élnek, és az egyetlen vendéglátóegységet üzemeltetik Lak településen.
8. Az egyetlen Lakon üzemelő bolt tulajdonosa a lakosság fogyasztási szokásairól, a helyi termékek hiányáról tájékoztatott bennünket.

1. függelék: a szerzők által a dolgozat megírásában végzett részfeladatok

Jelen TDK-dolgozat létrehozása során Kápolnai Zsombor feladata elsősorban a helyi gazdaságfejlesztés elméleti hátterének felmérésére koncentrált. Ő végezte el a vonatkozó szakirodalom, a hazai és idegen nyelven elérhető, nyomtatott és elektronikus források áttekintését, illetve erre alapozva felvázolta a témához kapcsolódó fontosabb fogalmak definícióit, továbbá megvizsgálta a helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések céljait, szereplőit és eszközeit. Az ezen tevékenység során alkalmazott tudományos módszerek közül a szakirodalmi források felkutatása, azok értelmezése és kritikai összevetése, szintézise játszotta a legfontosabb szerepet. A fentiekén kívül Lak község HGF programjának bemutatását is Kápolnai Zsombor készítette.

Dolgozatunk kialakításában Takács László elsősorban a vizsgált települések általános társadalmi-gazdasági helyzetének bemutatásával, Cserkeszőlő, Békésszentandrás és Bazsi HGF tevékenységeinek részletezésével, illetve ezen projektek eredményességének felmérésével vett részt. Ezen tudományos munka során alapvetően kvantitatív módszerek segítségével, de természetesen a puha, kvalitatív eszközöket sem elhanyagolva ismertette az egyes községek fontosabb szociálgeográfiai sajátosságait, a településekre a releváns statisztikai mutatók szerint jellemző adottságokat önmagukban és a környező településekhez viszonyítva stb. Szintén ő végezte el a négy településen végbement HGF folyamatok eredményességének statisztikai szempontú összevetését, illetve a 3. fejezet elején szereplő térképet is ő készítette. Az általa alkalmazott tudományos módszerek közül a statisztikai adatokra épülő elemzés emelhető ki, de nem elhanyagolható a térképkészítő szoftverek (MapInfo, ArcView GIS) alkalmazása sem.

A dolgozat megírásában Takács Kristóf elsősorban adatgyűjtési feladatokat végzett: a KSH és a TeIR adatbázisának tartalma felmérését követően áttekinthető és feldolgozható formába rendezte a tárgyalta problémakör szempontjából hangsúlyosabb szerepet játszó adatokat. Ezenkívül táblázatkezelési ismereteire alapozva megalkotta a dolgozatban szereplő ábrákat, diagramokat, továbbá tudományos munkánk végleges formájának kialakítása, helyesírási, nyelvhelyességi szempontból történő ellenőrzése is az ő nevéhez fűződik. Természetesen dolgozatunk kutatási kérdéseit mindhárom szerző azonos mértékű részvételével, közösen dolgoztuk ki, továbbá a települési HGF programok kulcsfiguráival készített interjúink lebonyolításában is mindannyian aktívan részt vettünk. Fontos

megjegyezni továbbá, hogy kutatómunkánk következtetéseinek levonásában is mindhárman jelentős, közel azonos nagyságú szerepet játszottunk.

2. függelék: az abszolutórium előtt álló szerzők diplomamunkája, illetve jelen dolgozat keretében elvégzett kutatási feladataik közötti különbségek

Takács László

Helyi gazdaságfejlesztési esettanulmányok rurális térségekben című, az ELTE TTK geográfus mesterképzésén belül készített szakdolgozatom (témavezető: Schwertner János) bár vitathatatlanul támaszkodik TDK-dolgozatunkra, véleményem szerint ennek ellenére túlnyomórészt jelen munkától független kutatási tevékenységeket tartalmaz. Diplomamunkám legfontosabb kutatási célkitűzése az volt, hogy felmérjem az ezen dolgozatban bemutatott négy településen végrehajtott HGF tevékenységek társadalmi megítélését. Főbb kutatási kérdéseim a következők voltak: mennyire érzékelte az egyes községek lakossága, hogy településükön átfogó gazdaságfejlesztési program zajlik? Milyenek találták ezeknek a kezdeményezéseknek az eredményességét saját háztartásuk, illetve a település szintjén? Az ezen folyamatok hatása által erősebben érintett (a településeken dolgozó vagy legalább egy ilyen közeli hozzátartozóval rendelkező) lakosok között az átlagosnál kedvezőbb volt a program megítélése?

Szakdolgozatom szakirodalmi áttekintésében részletesen elemeztem és összehasonlítottam a témakörhöz tartozó legfontosabb fogalmak (gazdaságfejlesztés, helyi gazdaság, helyi gazdaságfejlesztés) különböző definícióit. Fontosnak tartom kiemelni, hogy TDK-dolgozatunkban nem szerepelt a gazdaságfejlesztés fogalmának meghatározásában felmerülő eltérő nézőpontok felmérése, illetve saját kutatásomban a másik két fogalom esetében is a jelenleginél részletesebb, más perspektívájú megközelítést alkalmaztam. Ezenkívül szakdolgozatom szignifikánsan részletesebb történeti áttekintést tartalmaz a helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések fejlődésével kapcsolatosan.

Diplomamunkám meghatározó részét a HGF programok megítélésének kérdőíves felmérése kapcsán kapott eredmények ismertetése és szakmai értelmezése alkotja, így ezen szerkezeti egység tekintetében csak a kutatás helyszíne, illetve az átfogó téma (helyi gazdaságfejlesztés) tekinthető azonosnak a két dolgozatban. Érdeemes kiemelni, hogy a lakosság ilyen típusú tevékenységekhez való hozzáállásának vizsgálata csak elhanyagolható mértékben van jelen dolgozatunkban (4.2.4. fejezet), viszont ott is csak kvalitatív

módszerekkel, míg egyéni tudományos kutatásom során kérdőívemben elsősorban kvantitatív módszereket alkalmaztam. A dolgozat összegzésében a legfontosabb eredményeken kívül olyan javaslatokat is megfogalmaztam, amelyek segíthetnek a HGF kezdeményezések kulcsszereplőinek, hogy az általuk fontosnak tartott fejlesztések kedvezőbb fogadtatásra találjanak a település lakosainak körében.

Szakedolgozatom mellékleteként szerepel a négy bemutatott település (Cserkeszőlő, Békésszentandrás, Bazsi, Lak) általános társadalmi-gazdasági helyzetének áttekintése, illetve az ezen községekben folytatott HGF tevékenységek részletes ismertetése. A dolgozat ezen részében kétségkívül erőteljesen támaszkodtam TDK-dolgozatunk 3. fejezetére, azonban fontosnak tartom kiemelni, hogy alapos átdolgozást és kibővítést hajtottam végre közösen létrehozott munkánkhoz viszonyítva. Többek között jelen dolgozatban az egyes települések helyzetét mindössze a közigazgatásilag az adott községgel határos településekkel vetettük össze, míg szakdolgozatomban a hasonló jellegű összehasonlítást kistérségi szinten hajtottam végre, amely véleményem szerint a korábbinál jelentősen több információval szolgál a helységekre jellemző átfogó állapotokkal kapcsolatban. Továbbá mindenképpen ki kell emelni, hogy ezen szerkezeti egység csupán mint melléklet szerepel diplomamunkámban, azaz semmiképpen sem alkotja annak lényegi részét: a szakdolgozat szövegének kisebb mértékű kibővítése után akár teljes mértékben elhagyható lenne, mivel kutatási témám szempontjából szinte kizárólag kiegészítő jellegű információkat tartalmaz. (Szakedolgozatom fő részében csupán ezen melléklet rendkívül rövid, településenként 1-2 oldal terjedelmű kivonata szerepel.)

Meg kell jegyeznem továbbá, hogy szakdolgozatomhoz csatoltam az ezen dolgozat 3. fejezetének elején szereplő térképet is, amelyet önállóan készítettem el. Természetesen az előző bekezdés végén tett megjegyzések ezen mellékletre is igazak: mindössze szemléltetés céljából helyeztem el a térképet szakdolgozatomban, amelyet jelentősebb információvesztés nélkül el lehetne távolítani diplomamunkámból, lévén egyetlen utalás sem szerepel benne róla. A TDK-dolgozatunkra épülő szerkezeti egységek, ábrák esetében természetesen minden esetben az általános követelményeknek megfelelően hivatkoztam jelen dolgozatra, illetve a forrásjegyzékben is feltüntettem.

Kápolnai Zsombor

Helyi gazdaságfejlesztés a Börzsöny-lábainál című, az Eötvös Loránd Tudományegyetem geográfus mesterszakán Schwertner János Tanár Úr témavezetésével

készített szakdolgozatom elsősorban témáját tekintve kapcsolódik TDK-dolgozatomhoz. A szakdolgozatomban a TDK-dolgozat második fejezetét, *A helyi gazdaságfejlesztési törekvések kialakulása, a megvalósulás várható eredményei*-t használtam fel. A fejezethez rövid kiegészítést fűztem. Szakdolgozatom többi fejezete nem egyezik meg TDK-dolgozatommal, mivel az a Börzsönyt körülvevő 24 településen megvalósult helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezéseket, továbbá a Börzsöny területfejlesztési dokumentumokban betöltött szerepét vizsgálta.

Lezárva: 2014. V. 3.